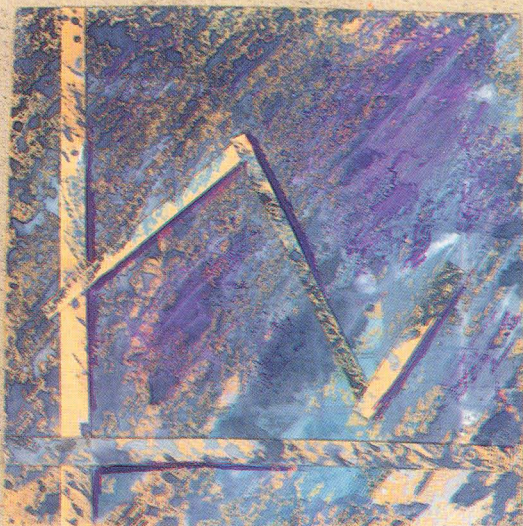

IA GUZTIENTZAKO EKONOMI GIDALIBURUA

(Ekonomilariaren dotrina)

John Kenneth Galbraith
eta
Nicole Salinger

Itzultzailea: Joseba Tobar-Arbulu

**IA GUZTIENTZAKO
EKONOMI GIDALIBUR
(EKONOMILARIAREN DOTRI**

**John Kenneth Galbraith
eta
Nicole Salinger**

Itzultzailea: Joseba Tobar-Arbu

Heda Saila 1

©Editions du Seuil, 1978

Izenburua frantzesez:

"Tout savoir ou presque sur l'économie"

Euskarako:

© U.E.U.ko Ekonomia Saila

General Concha 25, 6. 48010 BILBO

I.S.B.N.: 84-86967-00-7

Lege-gordailua: BI-933-88

Inprimategia: BOAN S.A. Particular de Costa
Azalaren diseinua: Julio Pardo

AURKIBIDEA

<i>Itzultzailearen sarrera</i>	
<i>1.- Zer da ekonomi zientzia?</i>	
<i>2.- Sistema ekonomikoak</i>	
<i>3.- Zer gertatu zitzaion merkatuari?</i>	
<i>4.- Korporazio handi modernoa</i>	
<i>5.- Nazionalakuntza eta multinazionalismoa</i>	..
<i>6.- Zertan dautza dirua eta moneta-politika?</i>	.
<i>7.- Zer da politika fiskala?</i>	
<i>8.- Zer egin?</i>	
<i>9.- Nazioarteko eszena</i>	
<i>10.- Hazkundera, boterea eta merkatuaren politika</i>	
<i>Euskaratzailearen hiztegi tipia</i>	

ITZULTZAILEAREN SARRERA

Eskutan daukazu liburuxka hau elkarrizketa baten emaitza da. Galderak egiten dituen Nicole Salinger duzu, kazetaria berau. Erantzunak ematen dituen John Kenneth Galbraith, beste gauzen artean, honako liburu hauek, besteak beste, idatzi dituen ekonomilari ospetsua: **A Theory of Price Control** (1952an), **American Capitalism** (1952an), **The Affluent Society** (1958an), **The New Industrial State** (1967an), **Economics and the Public Purpose** (1973an) eta **Economics in Perspective** (1987an).

Salinger kazetariak amateur batek egingen lituzkeen galdera zehatzen bidez ideia ekonomikoak planteiatzen ditu. Galbraith-ek hizkuntza bakun batez ekonomi zientzia zer den eta zertan diharduen ulertzera garamatza: Hemen aurki baitaitezke klasiko direnetik Marxenganainoko ekonomiararen funtsezko natura, diru eta bankuen eginkizuna, politika fiskala eta moneta-politikaren modus operandia, korporazio handien garapena, zergatik dauzkagun denbora berean inflazioa eta langabezia eta nola aurea har, baita nazioarteko ekonomi eta moneta-arazoen gaurko krisiaren kausak ere. Umorea ez zaie falta bioi gainera.

Zergatik euskaraz? Ekonomi zientzian misteriorik ez dagoelako eta berau frogatzeko euskara hutsean eta lauean eguneroko bizitzan hainbeste markatzen gaituen arloaren jabe eta nagusi izan behar dugulako.

Elkarrizketa hau Galbraith eta Salinger-en liburuan, hots, **Almost Everyone's Guide to Economics** delakoan dago. Euskal irakurlegoari gehien interesatzen zaiokeena mamia izanik, ez hitza, ez dugu hitzez hitzezko itzulpena egin. Zeren-eta gure Barandiaranek bildu zuen

harako "Izen duen guztia omen da" famatuaren ordezkari guk nahiago baitugu Shakespeare-ren honako hau:

"Zer dago izen batetan? arrosa deitzen dugunak beste edozein hitz batez emanen luke bezain usain atsegina."

Ongi esanak Galbraith-enak dira. Gaizki itzuliak, nireak. Hitz handitan erori gabe eta bonbezia guztia baztertu nahirik, nolabait hemen duzuna definitu nahiz, hauxe litzateke liburuxka honen azpizburua: *Ekonomiaz jakin nahi zenuen eta inor zuri kontatzera ausartu ez den guztia* edo *Enperadorea biluzten ari*.

Lana Garazi eta Irati geure alabatxooi eskainia dago. Ailedi beraien belaunaldia Euskal Herri osoko ekonomiaren jabe.

Andolin Eguzkitzari, berriz, eskerrak ematen dizkiot itzulpen hau orrazten lagundu didalako.

Santurtzin, 1986ko abendutik 1987ko udaberrira.

Joseba Tobar-Arbulu

Joseba Tobar-Arbulu-k 1982an ingeniari-txan doktoregoa lortu zuen Euskal Herriko Unibertsitatean. 1984ean zientzi soziologian masterra eskuratu zuen Kanadako McGill Unibertsitatean, 1984tik 1986ra McGill Unibertsitatean garapen sozialez eta ekonomiaz ikerketan ibili ondoren, Euskal Herrira itzuli zen. 1986tik UEUn aritu da.

Soziologia eta ekonomi zientziari buruz euskaraz, ingelesez zein espainieraz ikerketa eta dibulgazio mailako artikulua franko dauka argitaraturik, beraren "hobby-a" mekanika kuantikoa delarik.

IA GUZTIENTZAKO
EKONOMI GIDALIBURUA
(EKONOMILARIAREN DOTRINA)

I. ZER DA EKONOMI ZIENTZIA

Galdera (Nicole Salinger-ek): *Winston Churchill-ek esan zuen berak edozein gauza ulertzeko gai zela, ekonomi zientzia izan ezik. Eta jakina azken hau guztiz garrantzitsua da. Zer da ekonomi zientzia zehazki? Uler al dezaket nik neuk?*

Erantzuna (John Kenneth Galbraith-ek): Azken galderari, erantzuna baietz da, jakina. Eta Churchill-ek ere funtsezkoa uler zezakeen. Utz iezadazu beraren esanaren osoaz gogoratzen. Berak esan zuen ez zuela ulertzen ekonomi zientzia, baina berak bazekien Montagu Norman botatzea gauza ona izanzen zela. Montagu Norman Ingalaterrako Bankuaren buru zen orduan.

Alfred Marshall, Cambridge-ko ekonomilariak, Britainia Handia eta Amerikako irakaskuntza ekonomikoa 1800etik 1920ra dominatu zuenak, ekonomi zientzia eguneroko bizitza-arazoetan giza-ikerketara zela zioen. Nik gaur antolamenduari buruz erreferentzia bat gehituko nuke: korporazioek, sindikatuak eta gobernuak jendea eginkizun ekonomikoetarako eratzen edo antolatzen duten bidearen ikerketa. Eta orobat nola, noiz eta zenbateraino erakundeek, jendearenei kontrajarriz, beren asmoak betetzen dituzten. Eta nola jendearen asmoak gorde behar diren ere.

G: Ekonomi zientzia ulertzen dudanean, zer egin diezadake ulermen honek?

E: Ekonomi zientzia ulertzea bizitzaren parterik handiena ulertzea da. Geure urteak ematen ditugu gehienok, jasotzen dugun eta behar dugun diruaren erlazioa ikusiz, bien artean gure pentsamenduak zintzilik bailiran. Ekonomi zientzia jasotzen dugunaz eta horretaz lor dezakegunaz ari da. Beraz ekonomi zientzia ulertzea, bizitzaren kezkarik garrantzitsuena konprenitzea da.

Beste gauza bat egin diezazuke. Egunkarien izenburuak sexuaz eta Ekialde Hurbilaz aritzen ez direnean, gobernuaren erabakiez ari dira neurri handi batez. Jendeak erabaki horiek konprenitzeko ez baditu ahaleginak egiten, jarrera argi bat ez badauka, eta jarrera hori ezaguterazten ez badu, ulertzen, ulertu nahi edo ulertu uste dutenei ematen die botere guztia. Eta gauza batez egon behar da segur, honela hartutako erabakiek ez dietela kalterik egingen egin dituztenei, ezta beraiek ordezkatzten duten jendeari ere.

G: Valery Giscard d'Estaing-ek bere azken liburuan ekonomia giza-gorputza bezalakoa zela zioen, mekanismo automatiko erregulatzaile bat, garunak erabakiak hartzen dituelarik. Hori horrela al da?

E: Bizitze ekonomirako etsenplu guztiak ez lirateke kontutan hartu beharko, baina etsenplu hori besteak baino hobe da. Badaude bizimodu ekonomikoak dauzkan zenbait ezaugarri autoerregulatzaile, nahiz eta beraiek gero eta gutiago izan ekonomia osoarekiko erlazioan. Badaude ere egon gidatu behar diren zenbait ezaugarri. Gidantza honetako arazoak –nori lagundu behar zaion eta nori ez– dira hiritarrek eta bozemaileek hain zuzen ulertu behar dituztenak.

G: Uste duzu jendea limurtu dugula lan egiteko ezaguera ekonomikoa lor dezan? Ni konbenzituta nago behintzat. Zergatik ez da jendea gehiago saiatzen?

E: Terminologiak aldentzen du jendea parte handi batetan. Guk ekonomilariok hizkera berezi bat erabiliz geure burua gordetzen dugu kanpotarrengandik. Lanbide guztiko jendeak egiten du gauza bera neurri handi batez. Fisikalariek beren hizkera berezia dute, baita abokatuek eta psikiatrek eta eskaleek ere, esan didatenez. Profesiodun guztiek beren buruak eguneroko hirritarrentzat eskukor ez den mistika batez ikusi nahi dituzte, ezaguera bat daukan apezgotzat.

Eta zenbait jendek, agian askok, ulertzeko gogoia galdu du gaurko azalpen ekonomikoak eguneroko errealitatetik kanpo daudela nabarituz. Batetik, entzuten baitio ekonomilari bati, prezioak nola ezartzen diren azaltzen duenean, berak konkurrentzia garbi eta huts bat onartzen duela, alegia, merkatuko enpresa txiki askotako konkurrentzia. Eta bestetik, mundu errealean zera ikusten baitu, enpresa handi guti batzuk gasolina, automobilak, produktu kimikoak eta farmazi-ekoizpenak, elektrizitatea, telefono-zerbitzua eta nahi dena hornitzen dituztela. Horregatik, pikutara bidaltzen du ekonomi zientzia zera esanez: Ekonomi zientzia ez da nire mundua.

G: Ekonomilariak ez daude ados; asko elkarren arteko desakordiotan daude. Zergatik ez daude ados? Nola dakit nori sinetsi behar diodan?

E: Neuri sinetsi behar didazu, noski. Adostasunik ezari buruz badaude argudio batzu. Badago autointeresa, guztiok ezagutzen eta aipatzen, nahiko dotore baikara, ez duguna. New York-eko banku handi batetarako lan egiten duen ekonomilari batek ez luke bere nagusiek uler dezaketen banku horren interesen kontrako ondorio txarrik aterako.

Beraren egia publikoa nagusien onartzea lortzen duena da. Ipar Amerikan beti egon ohi dira korporazioekin kontsulta-erlazio ordaindua daukaten ekonomilarienganako susmo txarrak. Benetan beraren ikuspuntua eta sindikatu batek erabiltzen duena ezberdinak dira.

Identifikapen politikoak badauka bere eragina ezadostasunean. Estatu Batuetan ekonomilari errepublikarrak eta demokratikak ditugu, eta beraien politika pertsonalek beren ondorioak mugatzen edo kontrolatzen dituzte. Hori ere egia da nire kasuan; urteetan zehar horregatik birtutea ikusi dut hauteskundeetan, ekonomikoki guztiz analfabeto diren zenbait demokratarengan duten eraginagatik.

Ekonomilari gutik neurtzen du bere egia beronek sorteraizten dituen txaloez; beraren egoera hala ere, akaso inkontzienteki, bere entzulegoa ados egon daitekeen lekuan kokatzen du.

Gero, are garrantzitsuago eta agian barkatuagoa izan daitekeena aldaketa-aren arazoa da. Zientzia fisikoen azken arazoa argi eta garbi dago. Ekonomi zientziarena, berriz, aldaketa-prozesu batetan dago beti, korporazioa, lanerako indarra, kontsumitzailearen portaera, gobernuaren zeregina, guztiok aldaketa-ari dira beti. Honek esan nahi du ekonomi ikerketek zaharkitutako egoerari aurre egiteko bi bide hartu behar dituztela. Batetik, informazio berria lortzen den neurrian edo eta interpretazio hobeagotzen den heinean aldatu behar dira. Eta bestetik, aldatu behar dira orobat oinarritzko erakundeak aldatzen diren neurrian. Ezadostasuna zereketik ere dator, alegia, ekonomilari ezberdinek aldatzeko erreakzio ezberdinak izatetik. Batzuk uste nahi dute oinarritzko materia, zientzia astunetan bezala, behin betirako emana dagoela. Beste batzuk, berriz, onartzen dute erakunde ekonomikoak etengabeko aldaketa-prozesuan ari direla —korporazioaren, sindikatuaren, kontsumitzailearen edo gobernuaren atzoko portaeraren egia gaur ez baita egiazko, ezta hain segur bihar ere.

Badaude beste argudio batzu ezadostasunerako. Zenbait ekonomilari guztiz llabur dira beraien pentsamendu ekonomikoaz, eta beraien ikasgai profesionalak beren bizitzara eramaten dituzte. Saiatu egiten dira, beraz, behin jasotako edozein ideiak behin betiko iraun dezan. Adostasunik ezaren neurri bat badator ere, nik uste, ekonomilari batzu beste batzu baino argiago direlako, nahiz eta onestu eta modestu diren ekonomilariek ez aipatu pentsamendu hau.

Ez dago batere zailtasunik esateko nork daukan haizkora bat ebakitzeko; gure sen zaharra nork pagatzen duen galdetzea da. Era berean, ekonomilari batek txalo ugari jasotzen badu boteretsuengandik, susmari izan beharko litzateke beti. Herri guztietako aberatsek oso autointeres zorrotz bat konbinatzen dute beti berezko zaien antsiatzko eta erruduntasunezko sentimendu batekin. Antsia eta erruduntasun hori askatzen dituen edonork txaloak segurtatzen ditu, eta txalo horien atzean ibiltzea, ez egiairen bila, ohitura bilakatzen da. Hortik aparte, dagoen test bakarra azalpen osoenaz galde egitea da; orduan galde iezaiozu zeure buruari adierazpena egiaz osoa den eta zentzua ote daukan. Ekonomilari batek inoiz esaten badizu beraren profesiozko ezaguera dela bide zerbait sinetsi behar diozula, berehala zeure pentsamenduetatik bazter ezazu.

G: "Ekonomi zientzia" eta "ekonomia politikoa" aipatzen dira. Ekonomi zientzia politiko bihurtzen al da gobernuak funtzio kritiko bat eta eginkizun bat hartzen dituenean?

E: Hori logikoa izanen litzateke, zuek frantsesok nahiko zenuketenez. Izan ere ekonomia politikoa hitz zaharra dugu. Britainia Handiko aintzinako argudio profesionaletan —zeintzu 1776an Adam Smith-en **Wealth of Nations** liburuarekin hasi baitziren eta David Ricardo, Thomas Robert Malthus eta John Stuart Mill-ekin segitu baitzuten azken mendearen lehen partean— aipatzen zena ekonomia

politikoa zen. Ez zen lerro zehatzik marraztu kontsumitzaile eta enpresen zereginen artean alde batetik, eta Estatuaren betebeharren artean bestetik. Guztia sistema handi baten partetzat ikusia izan zen.

Gero, joan den mendearen azken urteetan, "ekonomi ikerketak" edo "ekonomi zientzia" kontzeptua erabiltzen hasi zen. Honek arazoaren ikuspuntu birjinar handiagoa erakusten zuen, gobernua guztiz baztertuta zegoelakoa, alegia. Produktugileak eta kontsumitzaileak batera etortzen dira merkatura; merkatua gizartearen indar erregulatzaile guztiz boteretsua da. Beharrizan garrantzitsu guztiak betetzen dira honela. Estatuak eginkizun txiki bat, askotan eginkizun derogatzailea baizik ez dauka. Ekonomi zientzia honela politikarik gabeko ekonomia politikoa zen.

Oraintsu ahaleginak egin dira kontzeptu zaharra berreskuratzeko eta ekonomia politikoarekiko erreferentzia berriro erabiltzeko. Joera hau, pentsa daitekeenez, zerean datza, gobernua portaera eta errendimendu ekonomikoan daukan eragin beharrezko eta boteretsuan, eta horregatik ekonomi zientzia eta zientzia politikoaren arteko bereizpena artifiziala da. "Ekonomia politikoa" hitza bera ere gaur zeharo laburra da beraren konnotazioetan.

G: Zientzia ekonomikoa eta politikoa separaezinak badira, separa al daiteke filosofiatik, historiatik, soziologiatik, demografiatik, geografiatik —eginen nuke ezetz pornografiatik. Ez al dagozkio guztiak ezagutza ekonomikoari?

E: Bereizpen guztiak —separatzeko lerro guztiak— artifizialak dira. Portaera ekonomikoari eragiten dion edozer da garrantzitsu ekonomi zientziarako. Demografia —populazioaren garapenaren dinamika— aipatu duzu. Hori herri pobreetako bizitze ekonomikoa ulertzeko bereziki bizi-arazoa da. Eta demografiak biologiara garamatza, famili estrukturara, hobespen eta eginbehar sozialetara.

Hauek guztiak populazioaren hazkunde-indizean eta emaitza ekonomikoan dautza. Ekonomilari batek ezin du ezagutu dena. Baina berak ezin du ezer baztertu ere.

G: Ekonomi zientziara bihurtuz: ba al da gauza bera herri guztietarako —Estatu Batuak, Frantzia, Britainia, India, Algeriarako? Erregela berberak betetzen al dira Sobietar Batasunean, Polonian, Jugoslavian? Ala ba ote dago ekonomi zientzia ezberdin bat —edo ekonomia politiko bat— herri bakoitzeko?

E: Benetan badaude ezberdintasunak. Baina badago antz handia garapen-maila berdineko herrien artean. Egiazki, Estatu Batuak, Frantzia eta Britainia Handiaren artean dauden antzak ezberdintasunak baino handiagoak dira. Guztiek eskala handi batetan altzairua, automobilak, produktu kimikoak eta beste zenbait produktu egiten dituzte. Manufaktura horretarako, jakina, oso korporazio handiak egoten dira. Eta korporazio handi guztietan erakunde-estruktura berdintsua da. Sindikatuak ere sortera dituzte korporazio guztiek. Lanerako indarra erosteko eta erabiltzeko korporazioak daukan boterea kontutan harturik, langileak botere konpentsatzaileraren bat edukitzera beharturik daude, hau da, sindikatuak edukitzera.

Gainera, korporazio handiek gobernuari eskari berdintsuak egiten dizkiote zerbitzu esentzialetarako, lanerako indar koalifikaturako, ikerkuntza eta garapenerako, estualdian daudenean finantz erreskaterako. Eta zenbait enpresa eskala handiko erakunderako gai diren moduan, beste batzu —nekazaritza, kontsumo-zerbitzuak, artisautza— enpresa txikiagotan ari dira hobekien. Frantzian beharrezko dena Estatu Batuetan ere eskatzen da. Beraz, badago antz estruktural bat garaturiko ekonomia industrialen artean. Eta antz hori bide orokor batez herri sozialistetara hedatzen da— Sobietar Batasunera eta Europako Ekialdeko herrietara.

Bertan ere, altzairu, automobil edo ekoizpen kimikoen eskala handiko produkzioak erakunde handiak behar ditu. Nekazaritza hobeto ari da unitate txikiagotan. Artistak beren kabuz ari dira. Erakundeetako ezberdintasun horiek eratzen edo itxuratzen dute gizarte baten izaera.

G: Zer diozu plangintzari buruz?

E: Ekonomia sozialistak plangintzaturik daude. Materiale eta osagaien beharrizana aurrikusia da eta ondasun bukatuen produkzioarekin lotzen da. Errenta-agregazioa erosteko izanen denarekin loturik dago inperfektuki, hau guztia hain sinple ez izanik ere. Baina badago egon nahiko plangintza sozialista ez diren herrietan ere –korporazioena, ekoitziko duten beren altzairu-eskaintza automobil-osagaiak segurtatzeko; korporazioen merkatu-gizonena, agertzeko den automobil-diseinu berri bat kontsumitzaileek nahi izanen dutela segurtatzeko; gobernuarena, automobil hauetarako autobideak zein beraiek propulsatzeko behar den gasolina hornitzeko, eta beraiek erosteko eros-ahalmena segurtatzeko. Nahiz eta enpresa librearen debotuek gogoeta hau baztertu, ekonomia industrial moderno guztiak erabat plangintzatuta daude. Egon behar.

G: Zer dioskuzu Hirugarren Munduko herriei buruz?

E: Ezberdintasun handia erakunde ekonomikoetan herri aberats eta herri pobreen artean dagoena da. Herri pobreak, pobreak direlako, bizitzako beharrianak betetzeko arduratzen dira lehendabizi: janaria, jantziak, aterpea. Hauek estruktura bakuneko enpresa txikiek emanak dira bereziki –gizon bat, familia bat. Txikiak izanik, produktugile indibidualak ez dauka botererik. Enpresa anitz izanik, merkatuaren indar inbertsonalen pean dago produktugilea. Produktugileek herri pobreetan Estatutiko beharrian gutiago daukate, eta gobernu-zerbitzuak bizitzako mailetan parte gutiagoko dira. Eguneroko argudio

guztietan handiagotu egiten ditugu Estatu Batuak eta Sobietar Batasunaren arteko estruktura ekonomikoen ezberdintasunak. Eta erabat gutiesten Estatu Batuak eta Indiaren sistema ekonomikoen arteko ezberdintasunak, edo Frantzia eta beraren aspaldiko Afrikako kolonien artekoak.

G: Ez ote dago tarteko herririk, produkzioaren eta kontsumoaren aldetik orohar azpigaratutzat jo daitekeenik baina sailkako edo teknika handiko produkzio industrialak duenik, askotan lehen baliabide batetan oinarriturik? Iran-ez ari naiz, alegia?

E: Bai. Hau nire jeneralpenerako zuzenketa bat da. Herri pobreetan ere, Iran edo India kasu, badaude guztiz garatutako irla industrialak— petrokimika Iran-en, altzairua Indian. Eta bertako estruktura, era berean, herri garatuetako antzeko industrietakoa da. Ez dago Arabia Saudiarreko Aramco eta Estatu Batuetako Texaco-ren artean geldieraztera behartzen gaituen diferentziarik.

G: Goazen beste arlo batetara. Esan al diezagukete ekonomilariak etorkizunean zer gertatuko den? Aurresan al zuten petrolioaren krisia?

E: Akaso norbaitek egin zuen. Baina inork ez zuen kontutan hartu. Eta ongi, zeren ez baitzegoen biderik jakiteko harako hura igarlea zenik. Izan ere, badaude egon muga handiak ekonomilariak aurresan dezaketenerako. Juzkatuak izan behar dugu erakusten dugunagatik eta bultzatzen ditugun politiken emaitzengatik, ez aurresaten dugunagatik merkatu-stockaz edo petrolioaren prezioaz. Gogoratu behar da beti auresatea bera inork ezagutzen ez duen datutik datorrela. Ezagut daiteke, esate baterako, eguzkia bihar goizeko 6:24:24ean irtenen dela, orduan inork ez du hori aurresaten, ezta telebistan ere.

Gogora, baita ere, auresate ekonomiko ofizialak ez duela esan nahi ongi dagoenik; gobernuek behar duten gertakizuna da esaten dena. Gobernuko ekonomilari ospetsu batek inoiz ez du auresaten langabeziak segituko duenik eta gaizkoatuko denik, edo aurrekontu-mentsa izanen denik azkenean. Washington-eko Kontseilu Ekonomikoaren Batzordeko edozein kidek, horrelako berriak emanen lituzkeenak, bulego nagusitik mezu premiazko bat jasoko luke. Hala eta guztiz ere, zoritxarrez, langabezia, inflazioa eta mentsa edo defizita handitzen dira askotan.

Bestalde, zera gehituko nuke, gabon-inguruko denboran ekonomilari askok hurrengo urteari begira auresateak egiten dituztela, ez zer gertatuko den dakitelako, baizik eta galdetuak izaten direlako. Erritu bat da.

Auresate ekonomikoei buruz hiritarrentzako erregela beraz, haiez ahaztea da.

G: Geroago inflazioa eta langabeziaz galdetu nahi dizut. Baina emanen al zeniguke beraien definizio bat orain?

E: Ez dago misteriorik. Inflazioa etengabeko prezioen igoera da, ez batzu igonez eta beste batzu jaitsiz, baizik eta guztiak edo gehienak batera igonez. Honek, ez da esan behar, alokairuak, zorioenekoak behintzak, barne hartzen ditu. Geure langabeziaren definizio handia Calvin Coolidge-rengandik datorkigu. Berak zioenez, "Jende asko langabe dagoenean, langabezia dago." Zuek badaukazue antzeko jakituria, uste dut, Monsieur de la Palisse-rengandik.

G: Zein da hazkunde ekonomikoaren definizioa? Zergatik hitz egiten du jendeak horretaz askotan? Zergatik laudatzen du ekonomilari batek bere burua berak lortutako —edo lortuko duen— hazkundeaz?

E: Hazkunde ekonomikoa guk kontsumitzen, erabiltzen, inbertitzen edo beste era batera produzitzen ditugun gauza guztien handitze bat –moneta handitze bat baino gehiago berau– besterik ez da. Hazkunde ekonomikoa eta produkzioa handitzea gauza bera da.

G: *Gauza bera al da Nazio-Produktu Osoaren (NPO) handitzea?*

E: Bai, NPOa urte batetan ekoizten eta saltzen den guztiaren balioa da, egungo preziotan edo pasa den denbora batekotan. Barne delarik, jakina, zerbitzu publiko guztien kostu-balioa.

G: *Eta zer da Nazio-Errenta?*

E: Ia gauza bera, praktikan. Ekoizten eta saltzen den guztiak baten bati errenta ematen dio. Salmentatik baten batek eskuratzen du mozkin bat, alokairu bat, edo, etekinik ez bada, besteren batentzat irabazpen bat den galera bat. Produktuaren balioa kontuaren alde bat da, errenta kontu bereko beste aldea izanik. NPOa eta Nazio-Errenta (NE) ez dira, egiaz, guztiz gauza bera; errentatzat zenbatzen ez den zenbait gauza sartzen dira produktu baten balioan. Honek ez digu haatik axolarik eman behar, gaur behintzat.

G: *Zergatik dira hain garrantzitsu biak, NPOa eta NEa?*

E: Bigarren Mundu-gerlaren osteko urteetan, hazkunde ekonomikoa, NPOaren handitze bat esan nahi zuena alegia, nazio-errendimendu ekonomikoaren test bilakatu zen eta neurri batez birtute nazionala. Herri batek ongi edo txarto egiten zuen, bere NPOaren urteko handitzearen ehuneko indizearen arabera, neurtzen zen.

Ez naiz inoiz aspertzen neure aforismoez: gertatu zen ekonomilariak eta politikariek azkenik beren buruak Zeruko Ate Saindura aurkeztu zituztenean, San Pedrok zer egin zuten NPOa handitzeko soil-soilik galdetu ziela. NPOaz lortutako handitzeagatik Japonia atera zen garaile denbora honetan. Britainiarrak, berriz, dohakabe izan ziren beraien NPOaren urteko handitze urria zela bide.

Zuk zergatik den garrantzitsu galdetzen duzu. Izan ere, NPOa gainsaldurik izan da.

G: Hori gertatu al da dena NPOan kontutan harturik ez delako?

E: Neurri handi batez. Neurgarri diren gauza bakarrak sartuak dira NPOan. Nik Harvard-eko irakasle bati dagokion bide lasai batez lan egiten dut, baina ene emaitza, nire alokairuaz neurturik, Estatu Batuetako NPOan sartzen da. Nire emazteak oso gogor lan egiten du gure familia eta etxea zuzentzen, baina berak alokairuren bat jasotzen ez duenez, bera ez da NPOan sartzen. Horrela, ekonomilariak bat bateko NPOaren handitze bat lor lezakete, ordaindurik ez den emakumeen lana aurki eta kontutan har balezate.

Badago sexuarekiko beste arazo pitxi bat. Kaleko emakume batek, bere afekzioagatik kobratzen duenez gero, NPOan parte hartzen du, printzipioz behintzat. Amorante eder eta maitagarri batek, oster, ez.

Serioski, bere garapena ongi plangintzatzen, bere parkeak ondo zaintzen eta kale garbi eta arriskugabeak dituen hiriak NPOan parte txikiagoa izan dezake gauza guzti horiek ez dauzkan baina ondasun asko produzitzen eta saltzen dituen hiri batek baino. Zuk fotografia aipatu zenuen. Fotografia zikinak saldaz lanpetuta dagoen denda batek aire-satsadura edo kutsadurarik ezak baino gehiago egiten dio NPOari.

G: Hori gertatu al da hiri-plangintza on batetik, parke ederretatik, arriskugabeko kaleetatik datorren plazerra ezin delako neurtu? Egiazko amodio bezalakoak al dira hauek?

E: Bai, horixe da zergatik ez diren kontutan hartu. Eta hau guztiz nahierarakoa da. Neurtezinezko gauza askok gauza neurgarriek baino giza-sari handiagoa dauka.

G: Arteak ere ez?

E: Arteak, amodioa, norberaren inguruneaz gozatzea, iragarki kaotikorik gabeko landetatik doazen autobideak. Horiek guztiok plazer handia ematen dute baina NPOan ez dira sartzen.

G: Entzuna dut NPOaz hitz egin ordez Nazio-Zorion Osoaz hitz egin beharko genukeela. Edukiko al genuke bizi-kalitatearen neurri bat merkantziaren kantitatearen ordez?

E: Egon dira ahaleginak zentzu honetan, gozamen eta poz sozialei loturiko baloreak kontutan hartzearenak. Ez dira baina arrakasta handikoak izan, berriro neurketa-arazoa. Britainiarrek NPOaren handitze hain urria edukitzeko arrazoi bat zera da, beraiek sari neurgarri ez diren horietan beraien korrituaren parte handiagoa erabiltzen dutela. Beraiek daukate Europako ikus-ingururik apainduena, Estatu Batuetakoa baino askozaz hobeagoa, Frantziakoa baino are apainduago. Beraiek zerbitzu publiko onak dauzkate. Eguneroko bidaia errazago eta atseginago da Londresen New Yorken baino. Atsedentokiak, parkeak, jolas-zelaiak guztiz konponduago daude Londresen New Yorken baino. Beraz argudia daiteke londrestar batek New Yorkeko bizilagun arruntak baino per capitako NPO txikiagoa duela baina bizimodu hobe.

Dena den, badago klitxe ekonomiko maitatu bat: ez bota haurra bainu-urarekin haurra guztiz zikina izan ezik. NPOak ez du bizi-kalitatea neurtzen. Baina zerbait baliagarri esaten digu ondasunen eta zerbitzuen produktioaren joeraz. Esaten digunagatik hain zuzen erabili behar genuke, esaten ez diguna ezagutzen dugun neurrian, noski.

G: Teknikoago izan al naiteke? Ekonomilariek hitz egiten dute mikroekonomiaz eta makroekonomiaz. Azal zenezake zer den hori?

E: Ez zara bihurtzen hain tekniko, Samuelson edo Malinvaud zuen irakasleak ez lituzke hunkituko bilakaera horrek.

Mikroekonomia enpresa eta familia, azken estruktura zelularra tratatzen dituen ekonomi zientziaren arlo bat da, mikroskopioa eta mikrobiologiaren antzera. Gero merkatua tratatzen du esateko, edonork irudika dezakeenez, nola kontsumitzaileak, beren errenta eta preferentziak kontutan harturik, merkatuaren bidez enprekin aritzen diren produzitzen dena determinatzeko, zein kopurutan, zein etekinetan eta zein preziotan.

Makroekonomia eztabaidarako topiko berezi bihurtu da, John Maynard Keynes-en eta Depresio Handiaren ondokoan bataiatua izan zelarik. Orduan agerian gertatu zen kontsumitzaileek eta enpresek ezin zezaketela nahiko errenta erabilgarri eduki edo ezin zezaketela gasta edo inberti beren errentatik nahikoa produzi zitezkeen ondasun eta zerbitzu guztiak erosteko. Ondorio bezala, langabezia eta instalazio-kapazitate inproduktiboa izanen litzateke. Edo, nahiz eta hau Depresioan problema ez izan, jendeak eta gobernuak ekonomiaren gaitasun produktiboa kontutan hartuta demasian gasta zezaketela. Orduan inflazioa izanen litzateke —inflazio-mota bat.

Beraz erosle eta saltzaile guztien harreman agregatu edo osoa erregulatzeko gobernuaren funtzio bilakatu zen makroekonomia. Honek zera esan nahi du, erosteko botere gehiago eta eskari handiagoa hornitzea horrela beharrezkoa denean, edo eta erosteko boterea eta eskaria txikitzea hala behar denean. Hedapena zergak jaitsiz lortzen zen, zein gastu publikoak goratuz edo bankuetxetiko mailegatzea lagunduz, eta ondorio bezala automobiletan, etxetan edo diru-arazotan inbertitzeko gastatuz. Murrizpena, ordea, ekinza guzti hauek alderantziz jarritz lortzen zen. Hauxe da politika makroekonomikoa.

Bestalde zera gehi nezake ere, mikroekonomia eta makroekonomiaren arteko bereizketak, nahiz eta ekonomilariak ikastaldi eta doktoregorako examenetan guztiz preziatua izan, ez duela batere balio eguneroko bizitzan. Are txarrago, bera ulertzeko oztopo bat da. Hau holaxe da zeren korporazioek beren prezioak eta sindikatuek beren alokairuak altza ditzaketen denboran, mikroekonomia eta makroekonomiaren arteko hesia guztiz zirriborotsu bihurtu baita. Ekintza hauek, erosteko larregizko boterea bezalaxe, inflazioaren zergati bilakatu da. Eta orain langabezia da korporazioek, sindikatuek eta beste batzuk beren prezioak eta alokairuak ez handitzeko, eskaria moztuz, egiten diren ahaleginen ondorio ohizkoa. Biak, langabezia eta inflazioa, dira orain fenomeno mikroekonomiko zein makroekonomikoen ondorio. Ekonomi zientzian gai-zatiketa artifizialak —espezializazioa— errakuntza-iturburua izan daiteke. Egia ekonomikoa gauzak osokiro analisatzen direnean sortzen da.

G: Inflazioa eta langabezia dira seguraski gure denborako arazo garrantzitsuenak. Herri guztiek burrukatzen dute beraien kontra. Zergatik?

E: Aldaketaz hitz egin dugu. Zure galderari erantzun baino lehen, lehendabizikoz funtsezko baldintzak nola aldatu

diren ikusi behar dugu eta nola kondizio hauek interpretatzen dituzten ideiak atzean gelditu diren.

G: Azken galdera gaurkoz. Inflazio eta langabeziaren konbinaketa hau zenbait ekonomikaririk deitzen duten stagflazioa al da?

E: Bai. Baina nik ez dut hitz hori erabiltzen. Hesia seinالاتu behar da. Ingeles hizkuntzari egindako zenbait gehigarri nahiko nigargarri dira eta.

II. SISTEMA EKONOMIKOAK

G: Nola deskriba dezakezu sozialista ez diren Estatu Batuetan, Britainia Handian, Alemanian, edo Frantzian, zure ustez amankomun den sistema ekonomikoa?

E: Ba, izen desberdinez. Frantzian sistema ekonomiko liberala deitzen da. Baina liberalak Frantzian eskuindar esan nahi du, Estatu Batuetan liberal bat ezkerretan dago eta ultraliberal bat periloski ezkerretan. Ameriketako eta Britainia Handiko erreferentzia ohizko sistema neoklasikoari dagokio. Dena dela hamazortzigarren mendearen azken erdian Adam Smith-ek eta, neurri batez, Fisiokrata frantsesek —Quesnay-ek, Turgot-ek, DuPont-ek, dinastia kimikoaren lehenak— burututako ideien multzo bat da. Fisiokratak Adam Smith-en ideia askorekin ados zeuden, baina nekazaritzaren garapenak garrantzi berezia zeukala uste zuten. Jatorrizko ideiak lau ziren, oraingoan ere eragina duten berauek.

Lehena: sistema ekonomikoaren indar eragingarria edo pizgarria autointeresa da. Honek jendea amankomuneko interesa zerbitzatzera gidatzen du, esku ikustezin baten bitartez, Adam Smith-ek zioenez.

Bigarrena: sistema konkurrentziak erregulatzen du —produkzio eta merkatu bakoitzeko enpresa askoren konkurrentziak. Prezioak konkurrentziak ezartzen ditu;

enpresa guztiak honela ezarritako merkatu-prezioen pean daude; merkatuko prezioei ezin die enpresaren batek bakarrik eragin. Hau erregulatzaileren erregulatzea izanen litzateke. Are gehiago, zera gehituko nuke parentesi artean baino gehiago, Adam Smith-ek prezioak goratzeko eta merkatuaren botere erregulatzaille hori deuseztatzearen saltzaileen arteko akordiorako joera larri bat detektatu zuela. Berari elkarte anonimoak ere susmagarri zitzaizkion, orain korporazio deitzen direnak, monopolioaren alde gogor jotzeaz gain, beraren ustez, guztiz efikaziadun ez zirenak. Berak hain zuzen oso betebeharrak handiko funtzio-kopuru mugatu baterako bakarrik baimenduko zituzkeen. Gaur Smith birbiztu nahi lukeen jende askok etsai garraztat joko luke, hori lortuko balute.

Hirugarrena: konkurrentziaren botere erregulatzailera kontutan harturik, Estatuaren aldetik erregulazio urria behar zen. Azken hau, Estatua alegia, legeek eta ordenak eta defentsa amankomunak uzten duten arabera, txikia eta merkea izanen litzateke, eta ez behaztopagarri.

Laugarrena eta azkena: biek, bai konkurrentziak, eta bai merkatuak, daitezkeen emaitzarik onenak ematen dituztenez gero, bietatik gehiena edukitzea nahi genuke. Zenbat eta handiago mertakalgunea, hainbat eta handiago konkurrentzia, hainbat eta gogorrago merkatua. Eta halaber, zenbat eta handiago espezializaziorako aukera —lan-zatiketa— hainbat eta handiago efizientzia. Beraz truke librearen alde gogor argudiatzen duen sistema da hau. Hauxe izan zen oinarria edo diseinu klasikoa.

G: Zergatik orduan neoklasikoa klasikoaren ordeztu?

E: Geroago birfinketa —eta aldaketa— egon zelako. Ekonomilariek gogoko dute birfinketa. Enplegurako iturri egokia da gainera. Eta birfinketa ulertzeko eta ezagutzeko

trebetasuna gure proba da ekonomi ikerle bat jeinu edo erdi-jeinu bat den jakiteko. Nolabait laster, ekonomia neoklasikoarekiko erreferentzia arrunt bihurtu zen mende honetan. Beste gauzen artean, marginaltasun-idea azpimarratu zen. Honek zera esan nahi du, merkatuan kontsumitzaileak bere erosketa produktu eta zerbitzu ezberdin artean hedatzen dituela, edozein lekutan gastatutako dolar edo franko gehiago bakoitzetik gehitutako betetasuna, hots, lorturiko satisfakzioa, berdina dela. Guztiok gogoratzen dugu ekonomi testuliburuetatik baliagarritasuna eta berau marginetan berbera zelako ideia. Izan ere, hori da betetasunezko estatu ezinhaberako edo poztasunerako kontsumitzaile guztiek daukaten joera.

G: Produktiotan gauza bera izan al zen?

E: Bai. Marginaltasun neoklasikoak esan nahi zuen, era berean, enpresak bere produkzioa zereraino hedatzen duela, produktu-unitate gehiago bakoitzeko kostua produktu horretatik beretik lortutako irabazpena berdintzen deneko punturaino. Konkurrentziaren pean, jakina, hau prezioa izanen litzateke. Kostu marginalak prezioa berdinduko luke. Hauxe zen produktugile guztiek nahi zuten efizientziaren baldintza hobezinori.

Beraz biek, kontsumoak eta produkzioak, maila ideal jotzen zuten. Ez orotara halere, zeren teoriak kontutan hartu behar baitzuen beti aberatsek pobreek baino erosketa askozaz gehiagoz orekatzen zituztela beren betetasunak marginetan. Satisfakzio osoa orduan, hots, betetasun erabatekoa, agian, errenta apur bat aberatsengandik hartuz eta pobreei piska bat gehiago emanez lor zitekeen. Gainera, monopolioa ere bazegoen. Monopolioarekin gainerako produkzioak prezioak behera zitzakeen. Beraz, hemen produkzioa kostu marginala eta irabazpena ken produkzio gehitua berdintzen deneko puntuan geldituko litzateke. Produkzio-bolumen hau gerta zitekeen onena baino

tipiagoa zen. Birfinketa hauek Austria, Amerika eta Britania Handiko ekonomilariek formulatu zituzten era ezberdinez. Horrela, ulertuko duzu ideia horiek irakatsi zituztenak zergatik ez ziren jo iraultzaitzat.

G: Hori ote da oreka-sistema bera? Eta zer da azken hau zehazki?

E: Oreka-ekonomiaren erreferentzia batek konnotazio bera dauka, guti gora behera. Sistema ekonomikoa korda gabeko erloju baten pendulutzat izan da ikusia. Gauza asko dela bide nahasirik izan daiteke, baina egongune berberera itzuliko litzateke beti —kontsumitzailea bere gastuen banaketarik onenaz lortutako betetasun gehieneko puntura itzuliko litzateke, eta produktugileak emaitzaren mailarik efikaziadunenean produzitzen duen puntura, hau da, kostu marginala prezioan berdintzen deneko puntura.

Erantsi beharko litzateke —nuke— jende guztiak edo ia guztiak enplegua izanen lukeela. Zeren eta inor langabe balego, bere lanposturako eskari-prezioa moztuko bailuke, jakina, produktugile zenbaiti kostu marginal gutiago emanez eta honela beraren enplegua baliotsu eginez.

Oreka hau ere industria artean egonen litzateke, zeren alokairuak eta mozkinak industria batetan beste batetan baino handiago izanen balira, jendea eta inbertsioa higituko bailirateke konkurrentzia-korritua berdindu arte, hau da, leku guztietan korritu berbera izan arte. Oreka ekonomiko jeneralaren ideia Leon Walras-en birfinketa espezifikoa izan zen. Walras beste ekonomilari baten, Auguste Walras-en, semea zen eta 1830etik 1910arte bizi izan zen. Walras gaztea frantsesa zen eta matematikari galdua. Horrela, bada, mea-ingeniaritza ikastera joan zen, gero akademikoki gora jo zuen, ekonomi ikasketara pasa eta azkenez Lausanne-ko unibertsital irakasle bihurtu. Beraren oreka orokorraren teoria matematikaz azaldua zen, eta horregatik

ekonomi zientzia matematikoaren sortzailatzat hartzen da; honek zera erakusten du bestalde, norberak ez duela inoiz etsi behar.

Sistemaren ikuspuntu walrasiarra, ekonomia neoklasiko guztia bezalaxe, zerean oinarritzen zen, enpresa txiki askotako konkurrentzian, eta beraz merkatuaren erregulazio guztiz librean. Izan ere, kontsumitzaileek eta produktugileek, guztiek, prezioak erregulatzen dituzte merkaturan, inor ez delarik nahiko handia prezio horiek kontrolatzeko. Monopolioa salbuespen bat da, baina kalte jeneral edo erabakiorra ematen ez duen akats bat.

G: Errealitatea guztiz ezberdina iruditzen zait gaur. Noiz baztertu zen sistema neoklasikoa erabilera praktikotik?

E: Ba, aldarazpen garrantzitsu batekin, bera da oraindik ekonomilari askok errealitatea ikusten duten modua. Edo, zehazkiago, berorretan sinetsi gabe, gazteei irakasten zaiena oraingoz. Aldarazpen handia Depresio Handian etorri zen. Orduan ikusi eta onartu baitzen oreka langabeziaren kopuru handi batez egon zitekeela. Oreka-sistema ez zen gehiago pentsatu litekeen mundurik onena izan zitekeenik.

G: Hori al zen Keynes-en emaitza?

E: Bai, horixe. John Maynard Keynes nire belaunaldiaren heroirik handiena izan zen. Berak ez zuen atakatu autointeresaren botere motibatzailea. Ezta merkatuaren eta konkurrentziaren paper erregulatzailerik onena ere. Keynes-en idatzietan ideia hauek, errealitatearen ikuste hori ukigabe geratu ziren oso-osorik. Berak atakatu zuena, eta arrakasta osoaz, zera izan zen, langile guztiak, edo ia guztiak enplegaturik ekonomia modernoak bere oreka —oraintsu aipatu duguna bera— lortzen duelako kontzeptua. Berak

defendatzen zuen oreka langabeziaren kopuru handi batekin ere aurki daitekeela.

G: Argi zenezake? Beharrezkoa da.

E: Argitzeko, atzera joan behar dut eta 1767tik 1832arte bizi izan zen beste ekonomilari frantses bati, J. B. Say-ri omenaldi bat egin. Say-ek Adam Smith-en ideiak ekarri zituen Frantziara. Baina berak bere ideia garrantzitsu bat gehitu zien, Say-ren Merkatu-Legea hain zuzen. Honek mantentzen zuen zerbait produzitzen eta saltzen denean, norbaitek, halabeharrez, alokairutan, mozkinetan edo errentatan produktu hori erosteko bideak lortzen dituela. Salmenta bakoitzak sortzen zuen errenta eta orobat, era batean edo bestean, erosteko zen produktua eskaria. Nahiz eta mozkinak edo errentak lortzen dituztenek ez gastatu hartzen dutena, beraien aurrezkiak beste batzuk mailegatuko lituzke korritu-tasa batean edo bestean. Eta aurrezkiak ez balira mailegatuko, prezioak jaitsiko lirateke erosteko ahalmena nahikoa izan arte. Hala, beti egonen da nahiko eskaria produkturako eta beraz, inoiz ez da egonen sistema ekonomikoan erosteko ahalmenaren eskasaldirik.

Say-ren legea buru ekonomikoez jabetu zen guztiz, Errusiako iraultzaileekin Lenin nagusitu zen bezala. 1930eko hamarkadaren erdirarte --ez dut lar esaten-- puntu honetaz galdetuak izan bagina, inork ez zukeen doktoregoa lortuko Harvard-en, baldin eta Say-ren legean sinetsi izan ez balu. Geroago, berriz, pertsona berak ezin zezakeen doktoregoa lor Say-ren legean sinetsi izan balu, Keynes-ek apurtu baitzuen Say-ren legea. Keynes-ek erosteko ahalmenaren eskasaldia egon zitekeela mantendu zuen. Gizabanakoek eta enpresek aurrera zezaketela eta ez gasta. Eta oreka gerta zitekeela ez prezioak jaitsiz, baizik eta produkzioa jaitsiz eta langabezia handituz. Hauek gastuak eta inbertsioa gutiko lituzkete, baina aurrezkiak oraindik gehiago. Negozioetan gertatu enpresen galerek, eta bizitzen

segitzeko guztiz beharrezko diren gizabanakoen gastuek (aurreko eta iraganeko aurrezkietatik gastuak barne direlarik), aurrezki garbi arruntak gutituko lituzteke inbertsio arrunten parean egon arte, nahiz eta apal izan maila hori. Hauxe izan zen oreka neoklasikoa lortu zeneko bide garratz eta latza.

Keynes-ek, gainera genezake, begibistako preskripzioa jarraitu zuen, alegia, gobernuak enplegu osoko egoeran, edozein aurrezki-demasia egokitzeko, nahikoa mailegatu eta gastatu beharko lukeela. Hauxe bihurtu zen erremedio keynesiarra, hau da, sistema neoklasikoaren azken eraikuntz adreilua. Berau 1936an argitaratu zen Keynes-en **The General Theory of Employment Interest and Money** lan handian. Izan ere, laster **The General Theory** deitzen hasi ginen begikotasunez. Berez, Keynes-en justifikazioa liburu horretan argitaratua izan baino lehenago, erremedioa defendatuta zegoen.

G: Beraz Keynes krisitik irten zen. Zaharkitu al da gaur?

E: Bai, nahiz eta ekonomilari guztiak ados ez egon oraindik. Beraren ideiek hain zuzen mendebaldeko ekonomi zientziaren joera printzipaletan diraute gaur egun ere. Gobernuak eta banku zentralak bultzatutako gestio arduratsu, argia zein inspiratuak beste ondorio txarrik gabe enplegua maila goren batetan mantenduko duen erosteko ahalmena eskainiko du. Administrazio publikoetako ekonomilari gehienek fede inplizitua berau da oraindik. Baina zoritxarrez pertsona bat gorengo postu batetan egon daiteke eta oraindik zaharkitua izan.

Zehatzago izateko, Keynes langabeziaz eta depresioaz zegoen arduratuta; ez zen ia arduratu beraren sormen handiaren urteetan problema ez zen inflazioaz. Beraren sistemak ez du kontutan hartzen inflazioa. Eta inflazioa

azken hamarkadan baino luzeago herri industrialen arazo garrantzitsua izan denez gero, inflazioa erabiltzen ez duen ekonomi zientziaren edozein ikuspuntu zaharkitua dei daiteke arrazoiz. Gure gaurko oztopoak adierazteko lehen hurbiltze bezala, Estatu Batuetan bereziki, esan daiteke Keynes-en ideiak hartu dituen baina areago higitu ez den jendeak gidatzen gaituela. Beraz, inflaziorako erremediorik gabe daude.

G: Sistema keynesiarra zaharkiturik bada, esan nahi al du honek gaurko ekonomia erabat aldatu behar dela? Ala arazo berria, inflazioaren kontrola ebazteko molda daiteke?

E: Nik beti uste izan dut kapitalismoa prest dagoela erreforma gehiagorako, alegia, edozein gogortasun edo garbitasun intelektualetako eruditutik gehienek irudika dezaketen baino alde bateko zein besteko txaplasta edo adabu gehiagorako. Edo eta negoziogizonek asma dezaketen baino, kasu batez. Negoziogizon askok uste du sistemaren edozein aldaketa suntsitzaila dela, boltxebismora doan lehen pausoa. Nire baikortasunerako argudioa, zalantzarik gabe, nik neuk sistemarekiko sentitzen dudana konfort naturala da. Lehenagotik egin dizut abisu ekonomilari guztiengan halako joera pertsonal bat suposatzeke, egiazko urruntze aseptiko saindu baten frogagorikoa ez bada. Joera pertsonalak iraultzaile barik erreformatzaile egiten nau. Hala ere, ezin dezakegu beharrezko den adabatze egokiari beha merkatuari zer gertatzen zaion ikusi arte. Fede guztiko ekonomilariak ados daude puntu batetan— zail da beste puntu batetan pentsatzea. Sistema neoklasikoaren sinesgarritasun eta egingarritasuna merkatu sinesgarri eta egingarria egotearenean dago. Hitz egin al genezake, merkatuari gertatu zitzaionari buruz?

G: Bai, baina bihar, lehendabizikoz jakin nahi dudalako ideia neoklasikoak eta keynesiarra eta sozialisten ideiak —Proudhom, Marx, Lenin-enak— zertan diren ezberdin. Zergatik ez dira horiek alternatiba?

E: Ongi, galdera honi erantzuna eman diogu ja parte batez. Nik horren ordeztu sistema neoklasikoa edo keynesiarra adabatu beharko litzatekeela uste dut, nahiz eta adabatze hau txikia ez izan. Testuliburuak baztertu behar dira, eta era berean ekonomiaz arduratzen den postu publiko bat bakez eta atsedenezko paradisua izan daitekeela eta halaber iraganeko egiarekin komikatzeko tokia dela uste duten gizon eta emakume atseginak ere. Baina utz iezadazu sozialistez hitz egiten.

Sozialista handien ideiek azken mendera berriro garamatzate. Eta hemen arazo berezi bat dago. Tradizio honetan, Marxen ideiak zentral dira, are gehiago txundigarri. Interpretazio askotan agertzen dira, eta beraren jarraitzaileak salbuespenkiro libre izan dira bertsioak sortzeko. Esan dudana bezala, Amerikako gorengo lanpostuko ekonomilariak etorkizunean sartzen dira eta berau egokitzen beren beharrianetara; beraiek aurreratu dutena gertatzea da beharrezko zaiena. Sobietar Batasunean eta beste herri komunistetan, marxistak etorkizunean sartzen dira eta Marx egokitzen dute beren beharrianetara. Behin, beraren heriotzean baino lehenago, 1883an, Marxek beraren lanak jadanik izan zituen zenbait interpretaziori so egin eta bera ez zela marxista aldarrikatu zuen.

Marxek mantentzen zuen sistema ekonomikoaren joera zentrala ez zela oreka baterakoa; kontraesan suntsitzaile baterakoa baizik. Konkurrentzia aldi pasakorra da. Kapitalismoa garatuz doan heinean, enpresa handiek txikiak bereganatzen dituzte; Marxek prozesu honi kontzentrazio kapitalista deitu zion. Kapitalismo monopolistikoa

merkatu konkurrentziadunaren ordeztartzen da. Prozesu honetaz enpresak, nahiz eta handi izan, guti eta politikoki zaurgarri bihurtzen dira. Bitartean langileek sortutako balioaren parte txiki bat baino ez dute bereganatzen. Eta beraien enplegu industrial dela bide diziplinatu egiten dira eta jasaten duten esplotazioaz kontziente eta politikoki sofistikatu –sozializatu, Marxek zioenez– bihurtzen dira. Beraz, punturen batetan bi indar handi hauek –botere kapitalista gutitua, beraren superbizipen-balioa agorturiko dinosauro baten antzera, eta gogorrago, eta are indartsuago den langile botere diziplinatu– aurkitzen dira. Nahitaezko ondorio gisa, botere kapitalista erauzia izaten da, sozialismoak, langile-estatuak beraren lekua hartzen duelarik.

Zuk ea Marx sistema neoklasikoaren alternatiba ote den galdetzen didazu. Oraintsu, sistema neoklasikoa gero eta urrunago dagoela errealitatetik eta gero eta ezgaiago dela inflazio eta langabezi-krisi modernoak tratatzeko ikusirik, joera bat egon da horrela pentsatzeko. Samuelson-ek ez badu funtzionatzen orduan Marxek seguraski egin behar. Beti kexatu naiz horretaz, zeren honek Marxek bere heriotzetik ehun urtetara dagoen mundua azaldu behar duela baitio. Hau larregi eskatzea da. Eta, kontzentrazio jakinaz kanpo, nik ez dut uste kapitalismoaren garapena Marxek aurrean zuen bidetik gertatu denik.

G: Beraz Marx ere zaharkitua al da?

E: Bai, nik horixe esanen nuke. Beraren ideiak, jakina, gure bizitzea eta denboraren parte ezabagaitza dira, Adam Smith-enak bezalaxe. Eta ideiek ekintzari eragiten diote. Baina enpresa kapitalistaren garapena, geroago ikusiko duguna seguraski, ez da izan Marxek aurrean zuen bezala. Boterea kapitalistengandik hartu du eta bere erakundeari edo bulegokraziari, nik teknoestruktura deitu izan diodanari eman. Ondorioz, Marxek gertatzeko uste zuen baino

burruka txikiago egon da langilegoarekiko. Sindikatuak, beren aldetik, ez dira bihurtu berak aurrean edo nahi izan zuen bezain iraultzaile. Eta sindikatuak eta ongizatezko estatu modernoak Marxek inoiz beraiek egin zezaketela asmatuko zukeena baino gehiago leundu dituzte kapitalismoaren ertz-puntak, nahiz eta horretaz berak bazeukan zenbait aurreikuste Ingalaterrari buruz. Eta, beste aldetik, ekonomia sozialista zuzentzeko gestio-arazo bulegokratiakoak Marxek aurrean zuena baino askozaz handiago izan dira. Gizarte sozialista batetan errendimendu ekonomikoa Marxek (eta Lenin-ek baita, berarentzat esperientzia praktikoa bihurtu zen arte) uste zuen bezain erraz eta intelektualki hain itxaropen argiko izanen balitz, kapitalismo batere ez litzateke egonen. Ez inongo botere-gatik, ez inolako propagandaren bidez eutsiko ziokeen jendeak kapitalismoari.

G: Zer diozu beste ideiei buruz orain? Irakurrita dauzkatzuk Thorsten Veblen bezalako ekonomilari amerikarrari buruz idatzitakoak. Ba ote dago esperantzarik hor?

E: Herri guztietan —Alemanian, Estatu Batuetan, Frantzian, are Britainia Handian— tradizio marxista eta neoklasikotik kanpo bizi izan da ekonomilari talde txiki bat. Britainia Handian, ospetsuena J. A. Hobson, Lenin-ek bere ideiak atera zituenekoa berau, izan da. Eta, eskuarki, Fabiarrak, Britainia Handiko Alderdi Sozialistaren gidari intelektualak eta kontzienteak. Guztiak, halere, ez zeuden pentsamendu ekonomikoaren korrante akademiko errespetagarrian; nire kide ekonomilariak ez zeukaten zailtasunik George Bernad Shaw teatrori eramaten. Alemanian azken mendeen Friedrich List izan zen itzelezko eragineko ekonomilari bat. Beronek ekonomilari klasikoen truke librearen tradizioarekin apurtu zuen, eta tarifa-babesaren alde argudiatu zuen, apostasiako ekintza serio bat, hala ere, ongi lan egiten zuena Estatu Batuak edo Alemania bezalako herri

industrial berrietan, esperientzia luzeagoko Britania Handiaren konkurrentziari aurre egiten hasten ari zirenak.

Beste talde alemaniar ospetsu bat —Roscher, Sombart, Schumacher (**Small is Beautiful** delakoaren E. F. Schumacher-en aita) eta beste batzu— historian zeharreko egia ekonomikoaren bila aritu zen. Beraiek agian aurkitu zuketena egia, baina beraien liburuak hain loditsuak izanik guti batzuk ezagutzen dukete. Estatu Batuetan herri berri baten arazoak ezberdinak zirela sentitu, edo beste era batera, ortodoxia neoklasikoa baztertu zuten ekonomilariak bazeuden. Henry George izan zen bat; munduko goren maila lortu zuen joan den mendean lur guztiaren jabego publikoa, de facto, bultzaturik. John R. Commons izan zen beste bat; Thorsten Veblen zen hirugarren bat. Commons, mende honetako lehen erdian Wisconsin-eko unibertsitatearen itzelezko eragineko irakasleak ez zuen teoriarik gogoko eta ekonomi zientziaren proba erreforma praktiko eta baliagarria zela aldarrikatzen zuen. Bera zerekin arduratu zen, Estatu-errentako zerga bat asmatzearekin, langabearentzako konpentsazioarekin eta baliagarritasun publikoen gobernatze hobearekin. Veblen izan zen, jakina, guztien artean garrantzitsuena; beraren libururik famatuena, **The Theory of the Leisure Class**, azken mendearen amaieran agertu zen; honi gero **The Theory of Business Enterprise** delakoak eman zion segida eta interes zein orijinaltasun handiko beste liburu pila batek. Veblen-en sistema ekonomikoa gizarte ekonomiko modernoan enpresen beharrian eta inperatiboan artean batetik, eta zientzia eta teknologia berrien baliabideak erabilita, langileen beraien "lanerako instintu" barne delarik, ingeniariak egin dezaketenen artean bestetik beraren ustez dagoen burrukaz aritzen zen. Ingeniariak eta langileak erabat emankor izan litezke. Negoziogizonak behartuta daude emankortasun natural hau kontrolpean edukitzen, produkzioa beharatzeko, prezioak altxatzeko eta produzitzen denaz dirua ateratzeko. Ideia modan egon zen

Estatu Batuetan 1930eko hamarkadan; teknokrazia izan zen deitua, eta Howard Scott izan zen Veblen-en profeta. Ez zuen gehiago iraun. Nik ez dut uste Veblen-ek aipatutako burruka, behintzat berak esan zuen modura, dagokeenik. Dena den, ingeniariak, baliagarri izateko, gestiogileak eta erakundea behar dituzte. Negoziogizonen morrontzatik askaturik ez lukete gehiagorik produzituko; kostu handiko bide guztiz kaotiko batez ekoitziko lituzkete produktuak.

Veblen, Raymon Aron-ek esan zuenez, soziologo handiagoa zen ekonomilaria baino. Beraren plazerra aberatsen portaera eta handipuzkeriaren kritika zorrotzean zetzan, eta horregatik irakurtzen da bera orain, ez beraren ekonomi zientziagatik. Veblen-ek neure portaera eta plazerretan eragin handia izan zuen. Nik ez dut uste berak inoiz ezer idatzi zuenik plazerrez erakutsi gabe bere idazkiek aberatsei, autobetei eta autobirtutetsuei eman liezaieketen atsegini ezaz pentsatu gabe, beti suposatuz beraiek irakurriko zuketeela edo eta irakur zezaketeela. Ez dit niri plazer handiagorik ematen nola neuk idatzitako zerbait berrikusteak eta esateak "Nik ez dut uste David Rockefeller-ek gogoko dukeenik hau." Tristura bakarrik dator David seguraski ez dela arduratzen hori irakurtzen konturatzen naizenean.

G: Zergatik, parentesi artean, daukate anglosaxoniarrak hain eragin handia, behintzat orain, ekonomi zientzian?

E: Dударik gabe, andurreria naturalagatik. Baina badaude beste arrazoi hobeago zenbait. Hamazortzi eta hemeretzi-garren mendeetan Ingalaterra izan zen munduko nazio merkataririk handiena. Eta merkatalgoa —merkaturia— ekonomi zientziaren erdigunean dagoenez gero, berezkoa zen beraien esistentziarako esentzialena zen erakundean britainiarrak ikaskor eta adituak izatea. Britainiarrak ere banku zentraletan eraberritzaile izan ziren; Ingalaterrako

Bankua, 1694ean sortua, beste banku zentral guztien eredua izan zen. Aitzindaritza horrek hain zuzen, aintzinako eran, diru- eta banku-arazoa eztabaida britainiar bihurtu zuen.

Badago beste arrazoi bat oso guti aipatua. Atzo hitz egin genuen ea politika ekonomikoa gauza bera zen herri industrial guztietarako. Eta ezberdintasunik garrantzitsuena herri aberats eta pobreen artekoa zela aipatu nuen. Badago egon, hala eta guztiz ere, ezberdintasun handi bat nazio aberatsen artean. Batzu zuzendu ahal dira beste batzu baino errazago. Britainia Handia zuzentzeko herri zaila da, Frantzia edo Estatu Batuak baino askozaz gaitzago. Frantzian ezer ez da gaizki egoten betiko. Ezbeharrik gogorrenak jasaten ahal ditu, 1870an bezala garaitua izan zenean eta Paris inguratua, iraulia eta birrindua parte handi batez, eta berriro 1914tik 1918ra herriaren iparreki alde guztia ezbeharrez galdua izan zenean, eta berriro ere 1940tik 1944ra hartuta zegoenean. Baina orduan, gero eta lasterrago, bere burua behartzen du eta inoiz baino aberatsago bihurtzen.

Britainia Handiak, aldiz, esistentzia arriskutsuago darama. Inportazio eta esportazioen pean dago gogorki. Azkenengoaz nahiko egon behar du lehenagokoa pagatzeko, eta mundu-prezioen mugimenduak kontrol britainiarretik kanpo daude eta problematiko izan daitezke. Britainiarrek frantsesek baino egokitasun-maila handiago eta zuzentasun handiago eskatzen dituzte errenta talde ezberdinen —sindikatu, nekazari, pentsionista, ofizial administrari— tratamenduan. Beraz, Ipar Itsasoko petrolio heldu arte, politika ekonomikoa britainiarrak Frantziakoa baino guztiz arduratiago izan behar zuen. Arrazoi hau dela bide xehetasun handiagoko eztabaidarako gaia zen.

Estatu Batuak Britainia Handia baino herri errazago da zuzentzeko, eta oraintsu arte gure kezka ekonomikoak eratorrizkoak ziren —britainiarrek eztabaidatzen zutena eztabaidatzen genuen guk. Ni gaztea nintzela, suposatzen zen ekonomi zientziaz jabetu nahi zuen edonork Ingalaterrara joan behar zuela ikastera. Massachussetts-eko Cambridge-ra joan zitekeen ikastera, baina jainkoekin komunikatu nahi bazuen Ingalaterrako Cambridge-ra joan beharko zuen.

G: Zer diostazu Austriari buruz? Ez al zituen ekonomilari ospetsuak sortu berak?

E: Bai. Gerlen arteko urteetan, 1920ko hamarkadan bereziki, jende askok esanen zuen Austria gorengo mailakoa zela. Joseph Schumpeter, Ludwig von Mises, Gottfried von Haberler, Friedrich von Hayek, Oskar Morgenstern, Fritz Machlup, guztiak batera, Vienan zeuden garai hartan. Merkatu neoklasikoaren aldeko porrokatu eta debotu ziren guztiok, gobernu-eskusartze guztien kontrako zorrotzak, beraien fedez ebangelista porrokatuak. Guztiok, hogeitamar eta berrogeiko hamarkadan beren ideiak eta ebangelioa Estatu Batuetara transferitu zituzten. Ekonomia austriarrak, gaizki ibili zena berauek bertan egon ziren bitartean, distiratsuki funtzionatzen du beraiek alde egin zutenetik. Batzuk kausa eta ondorioztat ikusi dute hau, eta Amerikarekiko Austriaren mendekuaz hitz egin, azken honen porrotaldiagatik bi Mundu-Gerletan. Zalantza egiten dut hori egia denik.

G: Baina ez al da Harvard gaur ekonomi eztabaidarako leku nagusia?

E: Guk nahiago dugu seguraski honela pentsatu. Halaz ere, aspalditxo honetako Harvard-eko kezka arazo tekniko hertsia izan dira, lehenago aipatu ditudan birfinketak.

Harvard-eko ekonomilariak ez dute parte handirik hartu langabeziaz eta inflazioaz tratatzeko eztabaida berrian. Egoera honek eztabaidatik kanpo mantentzen ditu beraiek eta famili bizitze zioriontsuagoa, dudarik gabe, sortzen duen askietsipenaren giro batera darama. Baina irakasle zahar baten lekukotasuna arazo hauetan oso gaizki ikusia da; nostalgiaren preso gara gu guztiok, urrezko aro bat gogoratzen ari.

Aspaldiko Harvard-eko famarik nahikoa ere eratorria zen; Estatu Batuetara ideia keynesiarrak heldu ziren bidea izatetik zetorren. Harvard-eko ekonomilariak —Alvin H. Hansen, Seymour E. Harris eta Paul A. Samuelson, eragin handiena izan zueneko gazteago zen talde batekoa— Amerikako eszenan Keynes-en ideiak ezaguterazi zituztenak izan ziren.

G: Eta gero ideia hauek Roosevelt-en administraziora eta New Deal delakora igaro ziren, ezta?

E: Bai, askotan esan izan dut Keynes Washington-era Harvard-eko bidetik joan zela.

G: Ekonomi zientzian nagusitasuna anglo-saxoniarra delako negozio eta merkatalgorako nazioarteko hizkuntza ingelesa al da gaur?

E: Ez nago segur. Akaso korporazioa da are erantzuleago. Ia inor konturatu gabe, ingelesa negozio-enpresa modernoaren lingua franca bilakatu da. Munduan zehar Philips eta Renault korporazioek beren ekintzak hedatzen dituzten heinean, nahiz eta beraien sorterriak Holanda eta Frantzia izan, negozioa ingelesez egiten dute. De Gaulle jenerala ez litzateke batere pozik egonen.

G: Gaurkoari etorrira, aipatu ditugun sistemen porrota ikusten al duzu zuk Frantzian guk geuk filosofo berriak deritzegunen piztean?

E: Ni ez nago, pentsa dezakezunez, ongi irakurrita filosofo berriez. Hāuek, uste dut, marxismotiko erretretan daude eta orain sistema ekonomiko eta gizabanakoaren arteko eta alderantzizko erlazioan sakonki arduratuta. Badago hemen kapitalista edo sozialista den erakunde guztien gatazka berezko bat. Are zorrotzagoa dena Estatu sozialista modernoan. Hain zuzen, sozialista ez den munduan, konformismoari era errazenaz muzin egiten diotenen artean, beste askoren artean, gatazka hori guztiz ospatua da. Marx nolanahi ere, ohartu behar dut, tristaturik egonen litzateke edonongo disidentziaren ezabatzeaz, mundu sozialistakoa barne. Izan ere, Prusiatik bota zuten lehenengoan, beste erreforma desagokiaren artean, prentsaren askatasuna aldarrikatzeagatik eta baita praktikatzeagatik ere izan zen.

Erakunde bakoitzean, taldearen helburuen amorez, gizabanakoak zenbait askatasuni uko egiten dio. Kontua da zenbat eta zein aukeratan den. Korporazio handi modernoak bere kultura propioa ezartzen du bere exekutiboengan, bere erakunde-gizona sortzen du. Beronek korporazioaren helburuak zerbitzatzen edo zerbitzatzen dutela ematen dituzten ideiak bereganatzen ditu eta berarenak balira bezala eskaintzen ditu enfasirik ozenean. Korporazioak bere helburu propioak, ahal den neurrian, kontsumitzaileengan eta gobernuan ere ezartzen ditu. Beraz kapitalismo modernoan ere badago berezko gatazka bat beraren diziplina daukan erakundearen eta gizabanakoaren artean.

Mundu kapitalista eta sozialistaren arteko ezberdintasuna zera da, lehenean, motibaturik izanez gero eta prezioa pagatzeko prest egonez gero, parte hartzeari uko

egin diezaiokeela norberak. Hauxe da artistek eta intelektualek egiten dutena. Hauek ez dira heltzen General Motors-erako lan egitera. General Motors enpresa, berriz, zuzendua eta gidatua da diziplina onartzen, akaso gogoko duen edo, edozein kasutan, beraren ahaleginaz jasotzen duen ordaina estimatzen duen jendeak. Era berean, errusiar asko trankil egotea ez litzateke harritzekoa. Tolstoy-ek behin esan zuen gizon askok bere bizitzea armadaren ardurapean uztea gogoko zuela.

G: Esan duzu sozialismo modernoaren porrota errendimendua izan zela. Porrot hau lorpen materialari al dagokio ala gizabanakoaren askatasunari?

E: Bioi, dudarik ez. Errendimendu materialaren porrota parte handi batez historiaren ustekabe izan da. Akaso sozialismoaren ezbeharra Errusian lehen aldiz saiatu izatea izan zen. Errusiarrek zuzentzea frantsesak zuzentzea baino zailago izan daiteke. Gainera, 1917an, Errusia nekazari pobre eta lurjabe ezgaien herri bat zen oraindik, ez enpresa kapitalista handi, ongi eratukoa. Beste saiakuntza sozialista handia Txinan izan da. Txinatarrak Errusiarrek baino talentu eta esperientzia handiagokoak dira erakundetan, baina Txina nekazal herri bat da ere non, gainera, populazioaren tamainak esku dauden baliabideetan gogorki presionatzen baitu. Presio-mota honek bizi-estandar apal bat esan nahi du, herria kapitalista zein sozialista izanik. Beraz arrakasta sozialista bat lortzeko munduko herririk desegokienak aukeratzekotan, Errusia eta Txina, justu Indiaren atzean, goi-hautagaiak lirateke.

Marxek sozialismoa Alemanian hasi beharko zuela pentsatu zuen eta bera oso argi izan zen puntu honetan. Zentzu material hutsean, Ekialdeko Alemanian sozialismoak oso ongi funtziontzen du. Zenbait kalkuluren arauera, per kapitako NPOa Ekialdeko Alemanian Britainia

Handian baino handiagoa da. Halaz ere, lehen egunean ikusi genuen NPOa ez zela zorion-neurri zehatz bat. Arrakasta materialekin adierazpen eta portaeraren askatasuna agertzen dira ondoren. Hau da, nik uste, zergatik dagoen oraindik Horma. Pobretasunak berez, gobernuaren inongo laguntzarik gabe, mozten du askatasuna; txirotasunetik alde egiteak ordea pentsatzeko aukera bat sortzen du.

Mendebaldeko herri industrialetan, nahiz eta erakundetiko alienapena arazo bat izan, errendimendu materiala are garrantzitsuago dela uste dut. Inflazioa, errentaren birbanakuntzaren ondorioa eta langabeziaren erabilera inflaziorako erremedio gisa dira gure pozik ezaren iturri handienak. Eta orobat sistema industrial modernoaren garapen ezberdina, —automobilak, alkohola, takaboa eta kosmetikoak hornitzeko beraren errendimendu ona batetik eta etxebizitzak, mediku-ardura eta hiri handien zerbitzu esentzialetan marka ikaragarri txarra bestetik.

G: Ba al dago sistema zahar guztiez inspiratzen den sistema jaioberri bat?

E: Akaso; batzutan gogorra da ikustea gure begien aurrean dagoena. Sozialista ez diren ekonomiak gero eta gehiago beharturik daude plangintzatzeko; energia kasurik dramatikoena besterik ez da. Ekonomia horiek badaukate sistema liberalak ongi funtzionatzen ez duen handituz doan sektore publiko bat ere, etxebizitzaz, osasunerako zerbitzuez eta jende-garraioaz arduratzen dena. Eta badago hedatuz doan beste sektore publiko edo publikoki lagundutako sektore bat ere —Amerikako trenbideak, Leyland britaniarra, Rolls-Royce, Lockheed, Italiako IRI— kapitalismoaren haur erorientzat. Denbora berean, herri sozialistak, ikusten dugu, gero eta inizatiba pribatu handiagoz baliatzen dira nolabait maila txikiko ekintzetarako. Hemen badago sistema sozialista eta ez-sozialistaren arteko konbergentzia

bat —antzeko maila handiko erakundeetan beraiek erabilgarri diren lekuetan, eta antzeko maila txikiko merkatal estrukturan beste aukerarik ez dagoen lekuetan.

Baina aldaketarik handiena merkatuarekiko erlazioan datza. Behin bera izan zen ekintza ekonomikoen erregulatzailea; oraindik holaxe ospatzen da ortodoxia neoklasikoan. Baina beheratuz doa, eta beraren ordeztasun-errenta-eskatzaile desberdinen arteko tratua-erlazioak sortzen ari gara. Berriztapen hauek ez dira agertzen ideologiaren erantzun gisa, baizik eta merkatal sistemak, beheratuz doan heinean, inork ezin defendatzen ditzakeen inflazioa eta langabezia uzten dizkigulako.

G: Zer gertatu zaio merkatuari prezeski?

E: Atsekabe berezi bat pairatzen du. Jende guztiak maitatzen du merkata berarengan edo berari dagokion erakundearen erabiltzen ez bada. Gizabanakoarentzat merkata arrisku bat da zera delako, beraren errenta edo prezioa —gero eta arrakasta handiagoaz, kontrolatzen edo eragiten saiatzen dena— determinatzen dituen indar desegoki eta nahierarako bat. Baina uste dut elkarriketarako gai berezi bat daukagula arazo hau.

III. ZER GERTATU ZITZAION MERKATUARI?

G: Eztabaida al dezakegu merkatua orain? Zergatik ezartzen du sistema neoklasiko-liberalak halako enfasia merkatuan? Eta zer da merkatua bera edozein kasutan?

E: Jatorriz, jakina, erosle eta saltzaileak bateratzen ziren eta janaria, jantziak, ganadua, botikak eta antzeko balioko beste gauza batzu saldu eta erosi zituzteneko leku bat zen. Baina orain, ohitura luze bategatik, abstrakzio bat da; merkatuarekiko erreferentzia bat zera da, zenbait produktu edo zerbitzuren etengabeko erosketa eta salmenta jeneralarekiko erreferentzia. Ez dago honez gero konnotazio geografikorik. Ameriketako korporazio-exekutiboek harro hitz egiten dute merkatu-plazan aurkitzen duten bizitze latzaz. Beraiek inoiz egon diren inongo leku izan ez arren.

G: Beraz zein kondiziotan uste zuten ekonomilari neoklasikoek merkatuak funtziona zezakeela?

E: Merkatua, gogora diezazudan, Estatuaren –agintearen– lekua hartzen duen tresna erregulatzailea da. Merkatuak porrot egiten badu, gauza bera gertatzen zaio gobernuaren eskusartzearen kontrako argudioari. Eskusartzea bilakatzen da orduan anarkiaren edo boteretsuen bidez makalen esplotazioaren aurkako aukera. Eta erregulatzaile efektibo izateko, merkatuak edozein gizabanako edo erakunderen

maneiutik kanpoko indar inbertsonala izan behar du. Beraiek erregulatzeke legegintza bera egingo luketen negozio-enpresak —korporazioak— ez lirateke desiragarri. Hau noski atseginergia da horrela faboratuentzat. Era berean ezin daiteke eduki gizabanakoak bere prezio propioa jartzen dueneko mekanismo erregulataile bat. Hori ere oso atsegina da. Konkurrentzia dagoenean, prezio-ezarpena inbertsonal bilakatzen da, edozein partehartzaileraren bote-retik kanpo. Ekonomi zientziaren esaldirik zaharrenetariko batean, saltzaile asko eta erosle askoren konkurrentziak egon beharko luke. Edozein saltzailek merkatu-prezioa baino gehiago eskatzen badu, orduan bezero guztiak merkatu-prezioan saltzen dutenengana joan daitezke. Azken horiek aukera erabilgarri gertu bat dira. Edozein saltzaile edo erosleren presentziak edo desagertzeak ez du prezioa merkatuan nabariki aldatzen. Beraz ez dago ezer saltzaile edo erosle batek egin dezakeenik merkatuari eragiteko.

G: Bete al dira egiaz inoiz baldintza horiek?

E: Gobernuaren eskusartzearen ezean, prezio-ezartze inbertsonal honek funtzionatu egiten du kotoi, gari edo soia bezalako nekazal uztetarako. Nahiz eta kotoi-produktugilerik handiena hil, zerura joan eta bere landaketa berarekin eramán, nahiz eta Howard Hughes bezalako batek, susmoa dut orain, bere dirua berarekin eramateko hainbeste ahalegin egin, kotoiaren prezioan ez da inongo ezberdintasunik igerriko. Handia izan daitekeen arren, produkzio osoaren parean baliogabeko da horrelako gizona. Beraz haxe da, izan ere, inbertsonalki determinaturiko prezio bat, guztiei aplikatzen zaiena eta erosle bakar batek ezin eragin diezaiokena edo ezin kontrola dezakeena. Haxe da sistema neoklasikoak suposatu zuen eta oraindik neurri handi batez suposatzen duen merkatu-mota. Gutxi gora behera igerririk, ekonomiazko hitzaldietan erdiak honako baieztapenarekin hasten dira, "Eman dezagun konkurrentzia badagoela."

G: Baina oraindik salbuespen bat iruditzen zait.

E: Izan, bada eta gero eta gehiago. Eta horixe da gakoa. Aurreko garaietan, ideia klasikoek forma hartzen zutenean, merkataritza, nekazaritza eta industriaren artikulua garrantzitsuenak jakiak, zuntzak, ehunak, fuelolioa, zura eta oinarritzko zerbitzuak ziren. Gauza horien produktugileak anitz eta maila txikiko ziren, eta sortutako ondasunak ordezkagarri ere ziren errazki. Enpresa baten estamina edo ehundegi baten ehuna beste edozeinen antzekoa zen guztiz. Beraz konkurrentzia-idealera hurbiltzen zen. Test bat eginez gero, produktugile bat desagertzen bazen, ondorioa preziotan ez zen nabarigarri. Baina denbora hartan ere bazegoen egon beti zenbait salbuespen. Ekonomi zientzia klasiko eta neoklasikoan beti egon da monopolioaren kasu akasduna: Kasua berezko monopolio batena izan zitekeen –ondorio bultzatzaile bakar bateko meategi bat zeukan gizona. Zailtasunean zeudenei mozkinik handiena ateratzeko prezioa karga ziezaiekeen; prezio txikiagoez produktu berbera sal zezaketen saltzaileez ez zuen ordea arduratu behar. Beraren prezioa pertsonalki determinaturik zegoen, ez inpertsonalki, eta kasu horretan jakina, merkatuak ondorio erregulatzaile guztiz erratua zeukan. Bazegoen baita monopolio-gutuna delakoa. Edozeini fabore izugarri bat egiteko bide errazenetariko bat produkturen baten salmenta-eskubide bakarra ematea zen. Jokorako kartak ziren monopolio elizabetiar askotako bat –egiaz oinarritzko ez zen industria garrantzitsu bat. **Ancient Régime** delakoaren pribilegioak mota berekoak ziren –Frantziako Iraultzaren kausetariko bat berau izan zen, zuk ikasiko zenukeenez.

Orobat, bazegoen beti merkantzia baten saltzaile eta lanerako indarraren saltzailearen arteko ezberdintasun bat. Kotoi edo kotoizko ondasunen saltzaileak itxaron zezakeen biharamunerarte edo ondoko egunerarte prezioa egokia ez bazen. Bere lanerako indarra saltzen zuen gizonak salmenta

atzeratuko bazuen, bereziki lanpostuak baino ugariago langileak zirenez gero, segurantz osoz ez zukeen janen egun hartan. Zenbait denbora igarota egoera hau deseroso bihur zitekeen. Beraz komunzki lanerako indarra ondasunak baino merkatu berez ahulagoan saltzen zela onartzen zen. Tradizio neoklasikoaren ekonomilari liberalek, monopolioaren guztiz kontrako izan arren, sarritan sindikatua begi onez ikusten zuten. Langileak bere lanerako indarra saltzeko ahulezia egokitzen zuen sindikatuak. Monopolioaren mota erdi legezko bat.

G: Zein izan da korporazioen eta gobernuaren eragina merkatuan? Izan al da sindikatuena bezalako bat?

E: Aurkakoa, hirurona. Duela berrogeiren bat urte, nik lehendabizikoz ekonomi zientzia ikasi nuenean, ezagutua zen jadanik, eta orain onartua da, saltzaile bakar baten ordeztalde txiki bat —hiru, lau, dozena erdi bat, dozena bat, hogeit— baldin badago produktu edo zerbitzu berbera saltzen, saltzaile bakar batekin ateratzen den gertatuaren antzeko zerbitzu lortzen dela guti gora behera. Oligopolioaren nozioa —musika gehiegizko gabeko hitza— argudiatze ekonomikoan sartu da. Saltzaile desberdinak denotatzen ditu, asko edo bat barik.

Arrazoia erraza da. Enpresen-kopuru txiki bat badago, orain automobil, kimika, farmazia, goma, altzairu, aluminio, elektrizitate, konputagailu edo beste industria askotan bezala, enpresa bakoitzak preziorik onuragarrienean ikusiko du abantaila amankomuna, eta hondamendi orokorra, berriz, prezio-moztean. Beraz ateratzen den prezioa monopolioarekin dagoenaren antzekoa izanen da. Amankomunaren edo taldearen interesaren zentzuak, normalean elkarren arteko komunikazio formalik gabeko enpresei beren preziorik onena aurkitzen laguntzen die. Trebetasun hau ez dute serioski dudatan jartzen ekono-

milariak; testuliburu guztietan erakusten da. Orduan argi dago, sistema ekonomikoa korporazio handien pean baldin badago, merkatu inbertsonal, konkurrentziadunik ez dagoela gehiagorik. Enpresa indibidualak emaitza osoaren parte garrantzitsu bat dauka. Eta egoera honekin konforme egoteko onartzeak industriari merkatu oligopolistiko bat ematen dio, hau da prezioak ezartzeko boterea eta talderako beraren interes propioaren arabera bere burua erregulatzeko boterea ere ematen dion merkatua.

G: Beraz ekonomi zientzia neoklasikoak merkatuaren gainbehera onartzen al du?

E: Ez. Hauxe da beste gako bat. Onartu egin du oligopolioaren izana, eskapaezina delako, Baina inoiz ez du onartu kasu jenerala, ezta ondorioak ere. Oligopolioa oraindik salbuespen bezala dago ikusita, sistemaren hutsunetzat. Ez da onartzen, sistemaren oinarrian eta orokorki, merkatuaren funtzionamenduari kalte egiten dionik.

G: Baina egiten al dio kalterik?

E: Noski. Herri industrial garatu guztietan korporazioen kopuru erlatiboki txiki batek negozio guztien parte handia egiten du. Estatu Batuetan pare bat ehun korporazio industrial handik ehuneko 60tan hornitzen du guti gora behera, enplegu manufakturatu guztiaren bi heren inguru. Era berean bost bat aireko-enpresa handi, bi telefono-konpainia, hiru berriemaile-sare eta zenbait energi enpresa ezberdin, zein bere industria eta merkaturak nagusi dira. Bestalde, berrogeitamar bat banku handik Estatu Batuetako banku-zerbitzu erdia inguru hornitzen dute. Asegurantzako negozioa oraindik are kontzentratuagorik dago. Gutikako merkataritza ere kate handiko kopuru erlatiboki txiki baten pean dago. Osotasunean emaitza zera da, ondasun eta zerbitzu guztien produkzio pribatu osoaren erdia baino

gehiago pare bat mila korporazio handik horniturik dagoela. Ekonomia modernoa bi zatitan banatzen da, batean enpresa handi guti batzu daude eta bestean enpresa txiki kopuru oso handi bat —Estatu Batuetan hamar-hamabi milioi. Enpresa txikiak, nik uste, ez dira desagertuko. Badago funtzio asko zeinetarako jabeak zuzenduriko enpresa txikiak hobeto funtzionatzen baitu. Jabeak bere kapital propioa arriskutan jartzen du, bere familia eta bere burua hustiratzen ditu eta efikaziadunagoa da. Baina ekonomiaren erdian merkatuaren erregulazio inbertsonalak leku egin dio partzialki edo zabal-zabalik korporazio handiaren botere autoerregulatzailerari.

Ezin dezake inork esan automobil-industriatik General Motors desagertuko balitz, prezioa eta ekoizpena ukituak izanen ez liratekeenik. Edo General Electric-ek ondasun elektrikoak abandonatuko balitu zein DuPont-ek produktu kimikoak, denak lehen bezala segituko lukeenik. Ez dut uste inork argudia lezakeenik IBM-ek konputagailu merkaturatu utziko balu, ez litzatekeela igerriko. Korporazio handiaren garapenaren nahitaezko ondorio bat horixe da, prezio-ekarpenen izate konkurrentziadun eta inbertsonalaren etena. Horren orde, korporazioak botere esentziala bereganatzen du bere prezio propioak ezartzeko.

G: Baina hau ezin ikus daiteke?

E: Ekonomilari nahikoa saiatu egin da bistakoari itzurtzen. Guztiz kontserbatzaile den talde batek, ene ustez tamainuz gutituz doana, garapen osoa alde batera uzten du soil-soilk. Merkatuan sinesten bada, ez zaie horrelako gauzei norberari kezkatzen uzten; ukatu egiten da oligopolioak ezberdintasun erreala bat sortzen duela. Hauxe da Milton Friedman irakaslea eta beraren ideietan kide ospetsuen egoera. Eta, noizean behin, berauek zenbait estatistika ematen dute kontzentrazioak eta oligopolioen egoera ez direla txarrago bihurtzen ari erakusteko. Oso ekonomilari

liberal guti batzuk onartzen dute kontzentrazioak eta oligopolioak merkatu neoklasikoa deuseztatzen dutela, nahiz eta era berean defendatzen duten joera hori noizbait eta nolabait aldatuko dela. Beraien fedea merkatu konkurrentziadunean ere datza. Hala ere, ez dut ahobero izan behar. Gero eta ekonomilari gehiagok onartzen dute korporazio handiaren papera. Eta gero eta eztabaida gehiago dago berarekin tratatu behar den moduari buruz. Testuliburuek eta irakaskuntzak ordea tinko diraute merkatuaren paper inbertsonalean, bizitzea bera bertan balego bezala.

G: Seguraski egoera hau ez dagokie Estatu Batuei bereziki. Esan nahiko zenuke hori judizio amerikar erratu bat dela?

E: Amerikarra naiz baina baita, nik uste, eszena industrial orokorraren soegilea ere. Gaingiroki eman dudan garapena amankomuna da herri industrial guztietan. Ez du inork ihes egiten. Ez da izan, nire ustez, hain handia Frantzia nola Alemanian edo Estatu Batuetan. Baina industria modernoak leku guztietan dauka oinarritzko dinamika berbera.

G: Jakina, egon badago konkurrentzia korporazio handien artean. Automobil-konpainietan? Are petroliokoetan?

E: Bai, iragarkietan, modelo-aldaketetan eta aparailuetan eta kontsumitzailea limurtzen duten beste zenbait gauzatan. Hau arriskugabekoa da; gutitan, inoiz bada, prezio-konkurrentziara darama. Petrolio-konpainia guztiak saiatzen dira gasolina gehiago saltzen; beren markaren birtute bereziak iragartzen dituzte, beste marka guztiekin trukagarri direla eta are tanke berberatik etorri ahal daitezkeela ezagutu arren. Prezioen gaineko oinarritzko kontrolari mehatxu egiten dion edozer debekaturik *dago*. Merkatu-boterearen agerpide erreala da hau.

G: *Eta sindikatuek, esan duzunez, botere konpentsatzailea ba al daukate?*

E: Bai. Korporazio handiek langileen kopuru handiak batera jartzen dituzte, eta hauek orduan erraz antolatzen dituzte beren buruak. Beren lanindarra erosteko korporazioen boterea ikusten dute, beraz, lehenago aditzera eman dudan bezala, beren lanindarra saltzeko eta botere hori berdintzeko oso pizgarri indartsua daukate. Nik egoera horri botere konpentsatzailearen biltzeko joera deitu izan diot. Beraz, ia erregela aldaezin bat da, beraien prezioak kontrolatuz korporazio handiak dauden lekuetan, saltzen den lanindarraren prezioak kontrolatuz sindikatu sendoak daudela. Honexek, bere aldetik, inflazioaren problema modernoarekin zerikusi handia dauka.

G: *Eta gobernuak? Nola eragin dio merkatuari?*

E: Ekonomia garatzen den arabera, gero eta zerbitzu gehiago hornitzen ditu gobernuak —zerak lagunduz, arma-industria, hezkuntza eta lanescu koalifikatuaren hornidura, automobiletarako autobideak, ikerpena eta garapena non, energia nuklearra edo aire-garraio modernoaren kasuan bezala, kostuak edo arriskuak nahiko handiak baitira enpresa pribatuetarako; halaber, osasun-zerbitzuak, etxagintza, asegurantza soziala, garraioak, estualditan daudenean korporazio pribatuetarako erreskate-ekintzak, elektrizitate eta telefono-zerbitzuak herri askotan eta abar. Hau guztia ikusia dugu. Beraz, herri guztietako gobernuak, ez bakarrik herri sozialistetan, ondasunen produktugile eta zerbitzuen hornitzaile guztiz handi bihurtzen dira. Eta produkzio asko, gobernuarena zein gobernurakoa, merkatutik kanpo dago. Beraz merkatu-konkurrentzia desagertzen da ekonomiaren parte honetan.

Hala ere, gobernuak beste ondorio are garrantzitsuago bat sortzen du merkatu-sistema aldaraztean. Merkatuak

oraindik funtziontzen duen lekuan, konkurrentzia oraino dagoen tokian, badago nik aipatu dudan sentimendu anbiguo hura —printzipioz merkatuarekiko maitasun handia, baina praktikan, beraren zigorra dela kausa, gorroto sakona. Horregatik gobernua ondorio praktikoak jasaten dituztenak baretzeko sartzen da, eta mina apaltzeko. Nekazariantzat prezioak ezartzen ditu, edo nolabait gutienezko bazterra jartzen. Noizbehinka, gutikako merkatarientzat ere gutienezko bazterra ezartzen du, arlo horretan konkurrentzia guztiz zorrotz izan ez dadin lortzeko. Noizean behin gertatzen den bezala, prezioak mantentzeko egoera zailean dagoen oligopolioaren batek gobernura jotzen du hori egiteko laguntza eske. Estatu Batuetan orain altzairu-industriarako badaukagu halako erreskate-misio bat. Eta gure aire-lineak burrukatzen egon dira gartsuki gobernua aire-tarifen prezioak ezar zitzan eta arruten ematea ere kontrola zitzan. Berauek noski ez dute Freddie Lakers-en bat nahi, morroirik topikoena aipatzeko, barne-merkatuan bere kabuz ibiltzen. Tarifen eta arruten banaketaren gobernu-erregulazioa, arguadiatu izan da, enpresa librearen forma bereziki garatu bat da.

Azkenik, langileek sindikatuak ez dituzten lekuan, gobernua ordezko bat ezartzen du gutienezko alorairuaren eran. Estatu Batuetako ekonomilari kontserbakor talde batek sindikatuak onarzen ditu baina guztiz kritikoa da legeztatutako gutienezko alokairuaren kontra. Bereizpena puzzle bezalako bat izan da beti, zeren gutienezko alokairua gizon pobreaken sindikatu baina; lanindarraren kiderik pobreenentzat sindikatu batek bezala funtzionatzen du. Nik ez dut inoiz desatsegin izan nahi, gogorki susmatzen dut hala ere ene ekonomilari-kideek konkurrentzia eta merkaturak kemenik handienaz inplikaturiko jendea burrukatzen ez denean defendatzen dutela.

Beraz, laburpen gisa, korporazioak, sindikatuak eta gobernua, guztiok batu dira merkatu konkurrentziadun,

hau da, merkatu neoklasikoa deuseztatzeko, birrintzeko. Sarritan gainera egin da hori helburu prestuaren zentzu batekin. Nork ukatuko lioke erreskaterik nekazari pobreaki bestela hondatuko litzatekeena beraren gari zein kotoi edo ardoaren prezioa dela bide?

G: Baina seguraski gobernua, Estatu Batuetan bereziki, saiatzen da merkatu-konkurrentzia gordetzen. Esan duzu horixe zela ekonomilari liberalen esperantza. Zer diostazu zeuen antimonopolio-legeez?

E: Gobernua saiatu egiten da. Eta batzuk oraino esperantza dute. Hain zuzen ere, itxaropenak udaberria betiko daukako froga bat. Estatu Batuetako oinarritzko antimonopolio-legea, —Sherman-en Akta— 1890ean onartu zen, orain dela ia ehun urte. Woodrow Wilson-en administrazioaren pean guztiz indartua izan zen, Clayton eta Merkatal Batzorde Federalaren Aktak onartu zirenean. Harrez gero berrindartua izan da legegintza gehiago dela bide. Horrelako ahalegin bidezko eta bikaina ez du beste inongo saiok inoiz eduki. Eta, ikusi dugun bezala, lege hauek ez dute galgatu kontzentrazio eta oligopoliorako joera handia. Kanuto erregeak sinpatia osoaz eta ulermen gorenaz mespretxatzen ditu gure antimonopolio-legeak administrazioen dituztenak.

G: Baina esan duzu ekonomilari liberelek oraindik fedea dutela.

E: Lege hauek konkurrentziaren botere erregularzaile inbertsonala gordetzeko, saltzaile asko dagoela segurtatzeko eta monopolioa eta oligopolioa ezabatzeko dira emanak. Ekonomilari neoklasikoek merkatuari ematen dioten garrantzia ikusirik, ulertuko duzu ateratzen den sentimendua.

G: Zer diostazu etorkizunari buruz? Pentsa al daiteke lege hauek erabiliko diratekeela?

E: Politikolari liberelek antimonopolio-legeak beteraziko dutenik agindu ez eta ekonomilaririk gurtienek perspektiba hori txalotu ez duten hauteskunderik ez dugu guk eduki. Bai batzuek eta bai besteek nahiago dute itxaropena historia baino. Lege hauek garapen amerikarrean oso eragin guti izan dutela ikusi dugu. Ez dute ezer egin nire sorterri zaharrean, Kanadan, Estatu Batuen antimonopolio-legeen antzeko Monopolio Akta bat izan duena luzaro. Ezta Britainia Handian ere, Bigarren Mundu-Gerlatik hona, monopolioen kontrako lege bat, kosmetikoagoa erreala baino, izan duena. Argigarri da horrelako lege bat izan duten Estatu Batuak, Kanada eta Britainia Handiko garapena ez dela ezberdin izan Frantzia, Alemania, Holanda eta Belgikakotik, sofistikatuago edo axolagabekoago izan direnak horretaz kezkatzeko.

G: Legeak ez dira efikaz izan inork ez zuelako egiaz beraiek beterazi nahi, ala gobernuak ez zelako nahiko sendo korporazioen botereari erasotzeko?

E: Bietatik zertxobait, baina batez ere harri guti batzu ezin daitezkeelako ibai batetara bota eta Mississippi ibaiaren indar osoa geldieraz. Benetan arrunt den esaera amerikar bat puntura dator: "Uzker bat haizekaitz batetan." Arazo sozial eta ekonomikoetan badaude zenbait joera hain botereitsu eta sendo non beraien kontrako legegintza berez inefikaz baita. Hauxe zen antimonopolio-legeen kasua. Neoklasikoek beraien erlazioa ideal ekonomiko batekiko ikusi zuten; ez zuten korporazio handi modernoaren garapen izugarri bezain oinarritzko joera geldierazteko ezintasunik ikusi. Nahikariak, ohi denez, beraien ikuskera lainotu zuen.

Are gehiago, gure antimonopolio-legeen aldeko zenbait sentimendu lege horiek industria garrantzitsu bat, errenta-iturri nabari bat izatetik dator. Gure abokaturik hoberenatariko askok bere lehen esperientzia legala gobernuan lortzen du, antimonopolio-legeak beteraziz, edo beterazten saiatuz. Gero, etxe handiago bat behar dutenean, beraien umeak eskolara joaten direnean, beraien emazteak dirua aurreratzeaz asperturik daudenean edo dibortziorako laguntza judiziala mehatxu bihurtzen denean, Justizi-Departamenturako lanegiteari uzten diote eta antimonopolio-legeen kontrako korporazioak defendatzen segitzen dute. Oso komenio sariztagarria da eta abokatuei interes defendagarri bat ematen die antimonopolio-legeak bizirik gordetzeko. IBM-a defendatzeko bakarrik **The New York Times** egunkarian berriki agertu denez, urtero hamar-hogei milioi dolarretan baloratu izan dira errenta totalak, auzitan sartzeko kostuak kanpo direlarik. Jendea, noski, behingoan etortzen da hori bezalako lanpostu aberasgarriak mantentzen dituen edozeren defentsan.

G: Esaten ari al zara inork ez duela berez merkatua gogoko ekonomilariak izan ezik?

E: Prezeski. Errenta eta lanpostu segur bateko ekonomilariak gogorki erakartzen dituen ikuskera miragarri bat da merkatua. Baina bizitze errealean pertsona guztiak saiatzen dira, gauza guztien gainetik, beren errenta propioan kontrolen bat lortzen. Hauxe da, hain zuzen, askatasunetan bilatuena eta estimatuena. Pertsona baten errentaren dimentsiorik garrantzitsuena eta kontrolagarriena prezioa edo alokairua —berak bere produktua saltzen dueneko prezioa— da. Kontrola —merkatuaren tiraniatik askatzea— norberaren prezioa edo alokairuaren kontrola-rekin dator.

G: Eta nola lortzen duzu horrelako kontrola? Gogora iezadazu.

E: Biderik jakinena zure merkatuan handia izatea da. Beste bat, gobernuak merkatutik gutienezko alokairu baten bidez zu zeu gerizatzea da. Beste bat gobernuak (edo Europako Ekonomi Elkartek) zure gutienezko nekazal prezioak zaintzea da. Beste bat korporazio handiko exekutibo izatea da; orduan zeure sari propioa ezartzeko gai izateko botere garrantzitsua daukazu. Hau korporazio handian zuzendari batzordea, beste beharrizan zirimonialen artean, zure alokairua jartzen duena, zuk zeuk izendatzean lortzen da. Horrelako batzordea guztiz kooperatzailea izanen da seguraski. Merkatuaren erregela garrantzaz beroen hitz egiten duten exekutiboek normalki beraiek jasotzen duten errentaren gainean sekulako krontrol bikaina daukate.

Hirugarren Munduko herriek beren lehengaietarako ezartzen zituzten prezioak inbertsonalki definituak izanen ziratekeela mundu-merkatuan suposatzen zen, eta bertan ere, aldaketak egon dira. Petrolio-Esportatzaileen Herrien Erakundeak (PEHE) zera isladatzen du, orokorki lehengaien eta bereziki petrolioaren produktugileek ez dutela hain inbertsonalki determinatutako prezioen tiraniaren pean gehiagorik egon behar. Petroliogileen etsenplua ez dute besteek ahaztuko, nahiz eta beraien arrakasta ezin hain erraz imitatzeke izan.

Beraz inongo zeretik ez da jendea hain gogor bere burua askatzen saiatzen nola prezio edo alokairu merkatuaren tiraniatik. Eta erakunde industrial modernoaren eta jendearen bozari erantzule den gobernu demokratikoaren ondorio bat zera da, gero eta jende gehiago dela gai ihespide hori egiteko.

G: Orduan zergatik atxekitzen zaie ekonomilariak merkatuaren ideiari hain gartsuki? Nik ez dut ulertzen. Presioa egin behar dizut honetan.

E: Ez zait axolarik hori —ez larregi behintzat. Harrigarriago izanen litzateke ekonomilariak bestetara joko balute. Eta hori da zergatik, benetako fededunentzat, begikotasunez erreakzionatu beharko genukeen. Bestetik badago merkatu-ikuskeraren botere historiko izugarria. Orobat, testu-liburuetan ezer agertzen bada, izkritura saindu bilakatzen da. Testu-liburuek onartutako egia erantzuten diote, hau da, egia salgarriari eta ez halabeharrez egia errearari. Bestetik, badago beste arazo bat ere, gaurkotu egiten diren ekonomilariak beren buruak gutiengoan aurkitu dituzte ia beti; Alfred Marshall-ek abisatu zuen ezerk ez ziela ekonomilariak beldur eman behar nola txaloek. Eta, merkaturik gabe, ekonomiako prozesu erregulatzailearen natura ez da batere argi. Eta ez dago ere formulaz eta diagramaz beterik irakats daitekeen teoria delineatu zorrotzik.

Benetakoa dena zera da, merkatuaren gainbeherarekin prezio-ezarpena eta beste portaera ekonomiko batzu ekonomilariaren eskutik politikaren arlotara igarotzen direla, eta orobat korporazio, sindikatu eta beste portaera-talde batzuren dinamikara. Beraz, badago bultzada sendo bat, nahiz eta inkontzientea, merkatu konkurrentziadun eta inbertsonalaren ideiak eusteko norberaren arlo propioari atxekitzearren. Berririo, ez dago ezer harrigarri honetan. Entzuna daukat azti-petrikiloek gogorki eusten diotela sorginkeria-kontzeptuari.

G: Ba al dago merkatuaren arrastorik ala korporazio, sindikatu edo gobernuaren prezio-ezarpenaren sistema dugu nagusi?

E: Bai, jakina, badago arrastorik askotxo. Nik neuk ikasi egin dut ere, nahiz eta zailtasunaz, ez dagoela ezer norberaren krikikalariek gehiegikeriatzat hartzen ez dutenik; froga ezazu gehiegikeria bat eta badirudi esaera guztia gaitzesten duzula. Enpresa askotarako prezioaren gaineko

kontrola inperfektua da. Jende askok badauka eragin txiki bat bere errentan baina ez larregi. Edozein kasutan, enpresak edo pertsonak gehiegi kargatzen badu edo gaizki funtzionatzen badu, besteren bat etorriko da eta merkeago edo hobeto egingen du zeregina. Hau ez da mehatxu serio bat automobil, kimika, telekomunikazio, konputagailu, pneumatiko, arma, farmazia, eta beste eskala handiko industrietan edo garraio gehienetan. Eta prezio-akordioa nazioarteko mugen gainetik hedatzen da. Zazpi Ahizpek larregi kargatzen badute petroliogatik, ez dute beldur izan behar besteren bat sartuko denik —petrolio-zelaiak, petroliuntziak, petrolio-tutueriak, birfindegiak eta guztiori— eta beraien negozioa bazterretan utziko duenik. Baina konkurrentziak oraindik funtzionatzen du gasolindegiz-erbitzurako edo gutikako merkatarientzat eta jantokietarako edo enpresa txiki askotarako. Herri gehienetan nekazal prezioen gutienezko mailak ezartzen dira orain. Baina hemen ere, badaude mugak; prezio horiek garaiegi badira, produkzioa hedatuko da, soberakinak metatuko dira eta gobernuak gutienezko mailak igoteko mugatuta egonen dira. Beraz merkatuak oraindik ezartzen dizkio mugak gobernuaren prezio-ekintzari. Eta konkurrentziak leku guztietan, are maila handiko industria oligopolistikoak barne, erregularri ezinezkoa egiten du egiazko kalitate gutiko produktu bat saldu ahal izatea. Merkatuaren gainbehera prozesu guztiz irregularra da, eta beronek, hain zuzen, guztiz fededuna denari ezer ez dela gertatu esaten laguntzen dio.

Halere, enpresa errealki handi bat ere —nik aipatutako bi mila horietatik bat ere ez— ez dago bere prezioen gaineko botere handirik gabe. Ekonomiaren parte horretan, erdi horretan, merkatu neoklasikoa oroipen bat besterik ez da. Industria berri batzutan —konputagailuetan, esate baterako— ez da inoiz egon. Merkatuak beste erdian dirau, zerbitzu-enpresen artean, artisten enpresetan (ekonomia modernoan gehituz doan parte bat, bidenabar) gutikako

merkatarien artean, manufakturatzaile txikiengan, beste enpresa txiki eta jabe-manceiatuetan, eta muga batzuz, nekazaritzan.

G: Enpresa txikiek ez al dute batzutan arrakastarik lortzen? Polaroid-ek, esaterako.

E: Bai, Polaroid-ek lortu zuen; guztiz handi bihurtu zen eta beregain iraun. Maiz, halere, arrakastadun enpresa txikia, bereziki produktu berri bat badauka, negozio berbereko handi batek bereganatzen du. Enpresa handiak kontrola lortzeko eta beraren lehiakide txikiagoak presentatzen dituen kezka eta eragozpenetik libre izateko ontsa pagatu ahal izaten du.

G: Zer diozu herri sozialistez —Polonia, Jugoslavia, edo eta Sobietar Batasuna edo Txinari buruz? Erabiltzen al dute horiek ere merkatua nolabait?

E: Neurri batez. Badago hemen izugarritzko paralelismoa. Mendebaldeko ekonomietan ortodoxoek ez dute onartu gura merkatua gainbeheratu denik. Ekonomia sozialistetan ortodoxoek ez dute ontzat jo nahi merkatua oraindik beharrezko denik. Baina, Polonia, Hungaria, Ekialdeko Alemanian eta bereziki Jugoslavian badago ezagutza orokor bat, automobilen konponketarako eta erremintetarako, gasolina-salmentarako, jantoki eta beste antzeko enpresatarako, merkatua beraren pizgarriarekin bizitze ekonomikoa eratze bide oso egokia dena. (Polonian nekazaritza merkatu pizgarri kontrolatuen pean dago ia osorik.) Sozialista ez diren ekonomietan ortodoxoek antzeko jokatzeko dute kontrakoa onartzeko, hots, korporazio handiek menperatzen dituzten industrietan merkatuak lekua laga diola plangintzari.

G: Orain, zerikusirik al dauka horrek guztiorrek inflazioarekin eta langabeziarekin? Nola eragiten diete horiei erakunde handiek eta oraindik geratzen den merkatuak?

E: Egon lasai. Inflazioa eta langabezia hain garrantzitsu izanik, akaso inoiz gelditu beharko dugu beraien ulermenean aurreratzen garen ikusteko. Sindikatuak, bestalde, beren kideen errentaren gainean boterea lortzen badute eta korporazioek beren prezioak ezartzeko boterea baldin badauzkate, sindikatu-alokairu mailetako gehitze bat noski kontsumitzaileari pasaraz dakioke prezio handiagoen eran. Eta atsegin eta eskuzabal izan zaitezke lantegiko mutikoekin, baldin eta beraiei zerorrek pagatu behar ez badiezu, eta bereziki baldin eta badakizu gehitzeek industriako beste enpresei eraginen dietela eta berauek halaber erantzunen dutela, amankomuneko interesak eskatzen duen modura, prezio handiagoekin. Beraz azkenik alokairu/prezio-espiral baten ahalbidea ikusten duzu —alokairuek prezio handiagoa erakarriz eta prezio handiagoek alokairu handiagoa sorteraziz. Merkatuak oraindik funtzional balitz, sindikatuak ezinen lukete alokairuak altxatu; merkatu-kondizio garbietan sindikaturik ere ez litzateke egonen. Eta sindikatuak baleude, enpresariak beraiek kontraetsi beharko liekete. Zeren eta prezioak merkatuan inbertsonalki determinatuak eta kontrolatik kanpo izanik, ez bailirateke altxaturik izanen. Beraz inflazioa, jendeak merkatutik ihes egitearen eta errenta eta prezio propioaren kontrola lortzearen ondorio onargarria da. Prezio eta alokairu industrialak altxatzen direnean, gobernua ere presiopean egonen da berak saltzen edo kontrolatzen dituen gauzen prezioak eta alokairuak altxatzeko —posta-zerbitzua, trenbide-zerbitzuak eta aire-lineen tarifak. Hemendik ere merkatua desagertu da. Eta nekazariak, postura bat egin dezakezu, prezio handiagoen alde presionatuko dute. Prezio horiek guztiok altxatzen badira, orduan inflazioarekin antz guztiz handia

duen zerbait izanen dugu. Beraz ikusten duzu merkatuaren gainbehera zuzenki erlazionatzen dela inflazioaren perspektibarekin.

G: *Eta langabezia?*

E: Aurreratzen ari gara horretan ere. Joan den denboran nola mantentzen zituzten gobernuak prezioak gora joatetik? Zein zen Keynes-en ikasgaia? Prezioak altxa ez daitezten, gobernuaren kostuak altxatu behar dira, zergak goratu eta gastu pribatuak gutitu, eta banku zentralak kopuru mailegatuetatiko gastuak murriztu behar ditu. Honek guztionek ondasunetarako eskari agregatua edo osoa gutitzen du eta ekonomia hedatzeko metodoak alderazten ditu. Hau, Estatu Batuetan behintzat, da oraindik anti-inflazio terapia ortodoxoa. Baina zein da holako eskariaren laburtze edo murriztearen lehen ondorioa? Merkatuak oraino funtzionatuko balu, prezio-ezarpen inbertsonal hura egonen litzateke. Prezioa beheratuko litzateke. Eta prezioak beheratzen direnean, inflazioa amaitzen da, Coolidge presidenteak ere hautemanen zukeen bezala. Baina orain prezioak kontrolatuta daude. Kontrol honi ez dio eskariaren murrizteak eragiten. Alokairuek gora bultzatzen badituzte prezioak, prezioak are gorago joanen dira. Alokairu/prezio-espiralak iraunen du. Beraz lehen ondorioa zera da, merkantzia gutiago saltzen dela. Eta salmentak behera badoaz, orduan, noski, era berean produkzioa eta enplegua. Prezio-espiralak irauten badu, orduan inflazioa eta langabezia ditugu denbora berean, zoritxarrez, gaur bizitze errealean daukagun bezalaxe.

G: *Hau ez da oso ondorio atsegina, ezta?*

E: Ez, ezta batere atsegina. Langabezia guztiz garratza denean bakarrik utziko diote sindikatuak alokairu gehitzearen aldeko presioari, eta enpresariak produkzio-ahalmen demasia daukatenean bakarrik konkraeutsiko

diete alokairuen gehitzeei seguraski. Ordurarte, alokairu-gehitzeak eta prezio-gehitzeak egonen dira —inflazioa. Eta langabezia egonen da. Geure burua ortodoxia neoklasikotik libratzen dugun arabera, langabezia eta inflazioa nola konbina daitezkeen ikusten dugu. Baina hortik aurrera jo baino lehen, galdetzen diot neure buruari ea begirada bat ez ote geniokeen bota beharko korporazio nazional eta nazioaskotakoari. Ikusi baitugu zein garrantzitsu den.

G: Eta dirua. Ez al dauka honek zerikusirik inflazioarekin?

E: Bai. Horri ere begiratu beharko genioke.

IV. KORPORAZIO HANDI MODERNOA

G: Ekonomilari gehienek, ene ustez, enpresaz hitz egiten dute eredu bakar bat balitz bezala. Zurk ordea korporazio handiari aplikatzen zaion ekonomi zientzia eta enpresa tipiari dagokiona bereizi duzu. Zergatik?

E: Ekonomi zientzia neoklasikoan bakarrik dago enpresaren teoria bat. Zera suposatzen da, teoria honek negozio-eredu guztiak eta guztien portaera eta eragina kontutan hartzen dituela —ertzeko janaridendarik tipiena, garbitegia, masai gela, General Mills, General Electric, General Dynamics, General Motors. Oligopolio baten partaide bezala, General Motors-ek bere merkatuetan badauka eduki botererik. Baina beraren motibapena eta berezko egitura automobil-konponketarako denda bezalako batenak direla pentsatzen da; talde txiki bat handi bihurtu delakoan. Sinplifikazio hau merkatuaren konpromezu neoklasikotik dator. Saltzaileak, erosleak bezalaxe, anitz eta konkurrentziadun badira, tipiak izanen dira seguraski, eta beraien jabeak edo gehienbat beraien jabeen ordezkariak zuzenduak. Eta beraien interesa, nahitaezko, litekeen beste dirutza ateratzea izanen da; izan ere, konkurrentziak teoria neoklasikoa definitzen duenez ez du beste helbururen bat zilegi egiten. Ona, eskuzabala eta nagitsua izatea erabakiko bazenu, zure gastuak gero eta gehiago altxatuko lirateke. Laster dirua galtzen egonen zinateke, zeren merkatuak zure kostuak gehi beharrezko gutienezko mozkina itzultzen

baititu bakarrik. Zeure prezioak altxatzen badituzu, zure bezero guztiak beste lekuetara joaten dira. Ez baduzu hola egiten, dirua galtzen dirauzu, eta berehala negoziotik kanpo aurkitzen zara.

Negozio-enpresa eredu bakar bat dagoelako ekonomilariak duten kontzeptua merkatuarekiko ikuspuntu neoklasikotik dator, ez gauzen errealitatetik.

G: Zu ez zaude ados.

E: Noski ez nagoela ados. Ezta errealitatean bizi diren ekonomilariak ere. Enpresa guztiz handi bilakatzen den heinean, bere motibazioa eta egitura aldatzen ditu; eta prezioetatik harantz hedatzen den botere gehitze bat ere badauka. Enpresa tipi eta handien artean ezberdintasun batek egon behar duela onartzekoa da seguraski. Gogo-ahalegin bat behar da Exxon edo General Motors zein Nestlé nahiz Citröen-ek janaridenda bat, baserri txiki bat edo ertzeko kafetegi batek dauzkaten oinarritzko ezaugarri berak dituztela sinesteko. Bizitze ekonomikoaren errealitatea hoberen maskaratzen duena enpresaren teoria bakar bat dagoelako sinesmena da.

G: Ezberdintasunetara berehala heldu nahi dut. Baina noiz hasi ziren enpresak hain handiak izaten, eta zergatik?

E: Gaurko itxurako korporazio-garapena nahiko berritsua da, askotxoan joan den mendekoa hain zuzen. Orain dela ehun eta hogeitabost urterarte inguru korporazioak susmo handiaz ikusten ziren. The South Sea Bubble delakoak, korporazio-aktetan eta -segurtasunetan hamazazpigarren mendeko espekulazio britainiar goiztiar handiak berak Britania Handiaren korporazioekiko susmoaren hatza utzi zuen. Hau, ekonomi zientzietan beste askotxo bezalaxe, Estatu Batuetara ekarria izan zen. Abusuaren ahalbideek

—iruzurra, monopolioa, zabarkeria— abantailek baino pisu handiago zeukatela pentsatu zen. Frantzian John Law-en bultzapenak —bankutxartelen arazoa eta Louisianako urrezko eta zilarrezko meatze guztiz hipotekikoak finantziazteko asegurantza pilo baten salmentak— antzeko susmoa utzi zuen, nahiz eta hori bankuetara artez zuzendua izan. Korporazioak bazeuden egon (Indietarako konpainia ingelesa, holandesa eta frantsesa), kanalean dragatzekoak, eta geroago trenbideak eraikitzeo eta eragitekoak. Baina konpainia bakoitzak gobernuaren sorpen berezi bat zen eta Parlamentuaren edo beste antzeko zerbaiten akta berezi bat behar zuen. Ez zen azken menderarte edozein pertsonak edo taldek korporazio bat eratzeo oinarrizko giza-eskubidetzat jotzen zuten elkartzeo lege jeneralak onarturik izan zirenik.

Gero, produkzio industrialak eskala handituz joan zen arabera —burdina eta altzairua, artilleria eta kanoigintza, petrolioa eta kerosenoa, untzia eta untzigintza, produktu kimikoak— korporazioak tamainuz handitu ziren. Hau ekintza industrialaren eskala handiagoa egokitzeko izan zen eta eskala handiko produkzioaren efikazia kontutan hartzeko. Joan den mendearen azken laurdena Estatu Batuetan, Britainia Handian, Alemanian eta Frantzian korporazio handiko goraldia izan zen. Eta tamainu handiagorako joerak iraun du. Automobil-kopuru handi bat egiteko, Ipar Itsasopetik petrolioa berreskuratzeo, Alaskatik zehar Iparraldera petrolio-tutueria bat eraikitzeo, tamainu handiko enpresa batek egon behar du, honetatik ez dago irtenbiderik. Masa-kontsumoko gizarteak masa-produkzioa gizartean du bere korrespondentzia.

G: Beste arrazoi batzuk egon behar dute, baina. Enpresa handiak ere zabaldu egiten dira, gauza ezberdin asko produzitzen dute.

E: Noski. Eginkizun handiek, eskala handiko produkzioaren ekonomiek, ez dute adierazten zergatik ITT-a (International Telephone and Telegraph Company) handia den ez telekomunikazioetan bakarrik, baizik eta elektronikan eta hoteletan, su-aseguruetan, iraultza politikoetan eta, berriki arte, automobil alokatuetan. Eskala handiko produkzioaren aginduek eta efikaziak ez dute azaltzen konglomeratu modernoa, beronek darabiltzan operazioekin guztiz erlaziogabeko ekintz arloetan. Ez dute adierazten zergatik General Motors-ek eduki beharko dituen sail autonomo gehiago edo gutiago Cadillac, Buick, Oldsmobil, Pontiac eta Chrevrolet-ak egiteko. Hauetariko bakoitza konpainia beregain bat izan liteke. Izan ere, efikazia eta kontsumitzaile-pertsuasioa direla bide, GM-ek bere operazioak zatikatu behar ditu unitate tipiako eta maneiaigarriago horietan.

Tamainu handirako aintzinako arrazoa enperadorego-erakitzearen bultzadarekin hasi zen —konplexu napoleonikoa negoziotara ekarria. Negozioak, aristokrazia zaharrak bezalaxe, bere preferentzia-ordenua dauka. Ohorea eta gurkera berez ematen zaizkio enpresarik handienaren buruari. Era berean, pagurik onena eta aireko pribatu hobeak. General Motors-en burua leku ospetsuan esertzen den bitartean, jantzigile tipiak alboko gelatik telebistazko zirkuitu itxian segitzen ditu ekitaldiak. Alegia, guztiok saiatzen dira gero eta handiago bilakatzen.

Hazkundeak ere saritu egiten du berak sortzen duen enpresako jendea. Esate baterako, hiringururako traste-pieza berri bat diseinatzen duen ingeniariak —soropil-kodaina bat, meditazio transzendentaleak zuzendua izan daitekeena berau— eta kinkil zaharraren bat saltzeko bide berri bat diseinatzen duen negoziogizonak enpresaren barruan gertatzen den operazio hedatuaren kargu hartzen dute; gero berauek menpeko gehiago daukate, erantzunkizun gehiago, sona gehiago eta alokairu handiagoa.

Beraz, korporazio modernoan salmentak zabaldu nahi dituen jende asko dago. Hauxe bilakatzen da enpresaren etika, eta berau da arrazoia ulertzeko zergatik korporazio modernoak bere arrakasta osoa bere hazkunde-indizeaz neurtzen duen hain zabalki.

Azkenik, eta guztietatik garrantzitsuena, zenbat eta korporazioa handiago izan hainbat eta botere handiago dauka —botere handiagoa prezioen gainean, ikusi dugun bezala, bai eta beraren kostuen gainean ere, gobernuaren gainean eta, azken finean, beraren irabazien gainean. Eta lortzen dituen irabazietatik inbertitzeko daukan kapitalaren hornikuntza propioa dator— enpresa tipiaren parean, abantaila garrantzitsuenetariko bat. Zenbat eta handiagoa izan, hainbat eta hobeki guti ditzake arriskuak, eta operazioak eta inbertsioak plangintz emaitza segurtatuekin.

G: Prezioei buruzkoa ulertzen dut. Gainera al zenezake zerbait beste botere horiei buruz? Erabil al genezake hau zehazki?

E: Bai, guztiz. Prezioen kontrola da, jakina, botererik bidezkoena. Honek jende eta erakunde guztiek hain gartsuki desiratzen duten merkatuaren tiraniatik alde egiteari bide egiten dio. Baina petrolio-enpresa handi bat, birfintzaile edo banatzaile tipi bat ez bezala, beraren petrolio gordinkiak segurtatzeko urruneko desertuko edo etxeko petrolio-zelaietara ere ailega daitezke. Korporazio handi bat bere burdin meatzearen hornikuntzara irits daiteke eta berak kontrola dezake. Gutikako enpresa handi batek gure Seras edo Roebuck bezalakoei bere erreminta propioen manufaktura era dezake. Honelako ekintzak ere merkatuaren zailtasunak gutitzen ditu. Manufakturatzaile tipiak merkatuaren pean daude erabat lehengaiak erostean, edo eta birsalmentarako ondasunak erostean gutikako merkatariak. Negozio-gizon tipi guztiak zaurgarriagoak dira hornitzaileentzat, zeintzuk prezioak altza ditzaketen edo hornikuntza moz.

Tamainu handiak kontsumitzailearenganako sarbide handiagoa ere ematen du. Estatu Batuetan telebista pizten baduzu, berehala ikusten duzu, emakumezkoa izanez, zure azal hezea, edo bestela zinbela nahiz garbia gordetzeko beharra. Gizonezkoa bazina, bizar-labantxo desegoki baten erabilerak eragiten duen aurpegiaren desfiguratzearaz eta ondorioz gertatzen den ostrazismo sozialaz entzunen zenuke. Zeure azalaz ardurati izan behar duzu, Nicole, New York bisitatzan duzunean. Guztiz serioski arduratzen gara gu. Eta emakumezko zein gizonezko, telebistan nirvanatik guztiz gertu dagoen automobil baten ingurunea ikusiko duzu, edertasuna, adiskidetzat ona, bizitzarako gogoia eta urdail onestu txiki batekin koordinatuta erabat gertu dagoen garagardoa. Horrelako bideez, korporazioak produktuak salduko ote direneko zalantzak gutitzen ditu. Prezioen gaineko boterea irabazten duen arabera, salmentaren gaineko boterea ere irabazten du. Baina minutuko, milaka asko dolar gastatzen duten telebista-iragarkiak direla kausa, botere hori prezioa pairatzeko nahiko handi diren korporazioetarako bakarrik da erabilgarria.

Gero, badago boterea ere gobernuan. Enpresa txikiak berez hiritarren eragina besterik ez dauka. Ez dago biderik negoziogizon tipi indibidualak efektiboki bere beharrian bereziak betetzeko boterea izan dezakeenik. Bera besterekin bil daiteke, nekazariak egiten duten bezala, amankomuneko helburua lortzeko. Baina honek helburu honekiko adostasuna eskatzen du. Eta kostua pagatzeko dirua bildu behar da. Aitzitik, gobernuako lanpostu gorenerako sarrera automatikoa dauka korporazio handi baten buruak. New York-eko banku handien buruak enpresa librearen sistemaren beharrezko aldaketaren batez hitz egiteko Washington-era ailegatzen direnean, zurrumurruak kurrutzen du, Huber Humphrey-k behin esan zuenez: "Zabal ongi ateak, jainkoak ari dira sartzen eta." Ez dago antzeko zirimoniarik Dubuque-tiko aurrezki-mailegu tipiko gizonarentzat. (Du-

buque, uste dut, Frantziako Tours-en antzekoa da guti goiti beheti). Enpresa handiak Washington-en paga ditzake bere presio-taldeak —beraiek Estatu-abokatuak maiteago lukete izena— eta susmoa dut gauza bera egia datekeela Parisen. Bestalde, badago egon handia izateagatik beste botere subjektiboago, baina beharbada are garrantzitsuago bat. Korporazio handiak bera gidatzen duen jende-talde nahiko handi, artikulatu eta eragilea dauka; jende honek oso erraz zuzitzen du bere burua bere enpresak Washington-en behar duen edozein gauza politika publiko osasuntsua delakoan. Eta berripaperek, telebista-iruzkintzaileek eta irratiek maiz beraien ikuspuntuak isladatzen dituzte, berauexek baitira komunitatearen parterik gorenki errespetagarriena eta ahots entzungarriena. Inork ez du inoiz Chase Manhattan-ekin ados egoteagatik erradikalismoaren ospea lortu. Askotan esan dut komunitate industrial modernoan aberatsen ahotsa, korporazio-gidaritzaren ahotsa nabariro harne daukana, hain artikulaturik izanez, masen ahotsa balitz bezala entzuten dela erregularki.

Azkenik, korporazio handi batek bere kanpo-arazoetarako politika propioa eraman dezake. Petrolio-konpainia multinazionalak Ekialde Hurbileko gobernuarekin tratatzeko beren politika propioa daukate. Batzutan Estatu-Departamentuarenetik ezberdina da politika hori. Politika bera baldin bada, neurri batez enpresa horiek Estatu-Departamentuan eragin handia dutelako da. Lockheed korporazioak bere kanpo-arazoetarako politika Japonia, Holanda, Italia eta beste leku batzutan zuzendu duenean, CIA-k baino arrakasta handiago izan du gobernuak botatzeko, Lockheed gure adiskide diren gobernuen kontra bakarrik aritu delako ezberdintasunarekin. Ministrari japoniarrak eta printze holandarrak ez dira batezbesteko gutikako merkatariairen eraginerako edo finantz baliabideetarako eragingarri.

G: Frantzian korporazio handiaz zera pentsatzen dugu, enplegua eskaintzeko edo kentzeko trebetasuna dela bide badaukala boterea. Jabe-herste bat mehatxatzen badu, gobernuak berehalaxe hartzen du kontutan.

E: Hori ere eragin-iturri bat da. Finantz estualdian dagoen enpresa salbatzen duena da. Guretzat guztiz garrantzitsua da armen eskabideek zerikusirik daukatenean. Bestela herts lezakeen enpresak eragin berezia dauka Pentagonon eskabideak hartzeko orduan. Eta orobat Kongresuan.

Lehenago galdetu didazu nola ekonomia politikoa ekonomi zientzia bilakatu den. Orain, nola korporazio handiek elementu politiko adierazgarri berezi bat ematen dioten atzera ekonomi zientziari ikus dezakezu.

G: Esan nahi al du honek testu-liburuek korporazioen eragin politikoaz sail bat eduki beharko luketeela? Edo korporazio-iruzurkeriaz?

E: Ikastaldi aurreratuetan kostu-funtzio estralegalen alde ekonometrikoak deitu beharko lirатеke. Neurri batez, ekonomi zientziak korporazioaren operazio politikoak horren era errazez ezin dituelako lixiritu, gauza guzti horiek kanpo uzten dira testuliburuetan. Ez dago Mundutik hain urrun bizi diren hainbeste ekonomilari korporazio modernoaren botere politikoa, beraren garrantzia bizitze errealean ukatzeko prest leudekeenak. Unibertsitate-hezkuntzarako korporazio-iruzurkeriaz eta koipekeria politikoaz aritzen den teoria dotorerik ez dago, baina. Beraz enoratu behar da. Ahal denean neure adiskide profesionalen alde atera behar dut, ikusten duzunez.

G: Konplexu militar-industrialak botere horren beste alde bat al da?

E: Horixe. Korporazio eta Estatuaren arteko erlaziorik gertuena duzu hori. Sinbiosia. Estatu Batuetako aire-indarrak beronek eduki nahi lituzkeen arma-sistemak —hegazkinak, misilak, gidantz aparatuak— ezaguteratzen dizkie arma-enpresa handiei. Plazer berberaz, arma-enpresek aire-indarrak nahi dituen gauzak diseinatu eta produzitzen dituzte. Harreman perfektua eta edozein senar-emazterentzat erdua.

Badago ere Pentagono eta arma-enpresa horien zuzendaritzaren artean jende-aldaketa franko bat. Arma-manufakturatzaile handikoen exekutiboek maiz Pentagonoko gorengo lanpostuen erdiespenera jotzen dute epe batetarako. Almirante eta jeneralek erretirua hartzen dutenean, sarritan arma-enpresa baten edo besteko buruorde bilakatzen dira. Jende-aldaketa honek korporazio eta gobernuaren arteko erlazioari hurkotasuna ematen dio, eta hau ere enpresa handietarako bakarrik da erabilgarri. Behin, orain dela zenbait urte, nire adiskide zen flota-jeneral batek hotel txiki bat ireki zuen Vermont-en. Laster porrot egin zuen. Ez du inork inoiz porrot egin General Dynamics-eko buruorde bezala.

G: Beraz sistema honetan botere ekonomikoa duena produktugilea da ez gehiagorik kontsumitzailea?

E: Enpresa handia inplikatura dagoen lekuan bai, funtsezko neurrian. Baina berriro gehiegikeriatik alden du behar da. Testu-liburuak kontsumitzailearen subirotasunaz hitz egiten du, hiperbole bat dena jakina; merkatuarekin batera gain-beheratu da. Halere, produktugilearen subirotasunaz hitz egitea horren desegoki izanen litzateke. Produktugileak kontsumitzaileari eragiten dio baina mugen barruan ere. Kontsumitzaileari ezin sal dakioke automobil bat pertsuasioz, nahiz eta eder izan, motore bat eta gidatzeko bolante bat eduki ezik. Halaz guztiz, produktugilearen boterearen

zeharkako neurri bat kontsumismoa deitzen den igotean daukagu. Edozein botere-ekintzak beronen menpekoen erreakzioa sortzen du. Produktugileek botererik hartu izan ez balute, kontsumitzaileek ez zuketen erreakzionatuko.

G: *Ba al dago mugaren bat korporazio baten tamainurako? Bilaka al daiteke gero eta handiago -amaigabeko handi?*

E: Ez dago gorengo muga garbi bat. Orain dela berrogei-tamar urte ez zukeen inork irudikatuko korporazioak gaur bezain handiak izan zitezkeenik. Eta korporazioa administratzeko unitate separatuak bananduz, badirudi eskala handiko inefikazia gaindi daitekeela. Edo inefikazia horiek bederen merkatu handiagoan, botere publiko eta sozialean tamainu handiak ematen dituen abantailak baino gutiago dira.

G: *Zuk "teknoegitura" hitza asmatu zenuen. Zer esan nahi duzu horrekin?*

E: Orain dela guti esan dut enpresa oso handiaren egitura eta testu-liburuetako enpresarena oso ezberdinak direla. Teknoegiturak azpimarratzen du ezberdintasuna. Korporazio handian, arazo garrantzitsu guztiekiko erabakiak pertsona batek barik pertsona askok hartzen ditu. Produktu berri bat garatzeko edo bera hedatzeko, faktoria berri bat irekitzeko, herri berri batetan operatzeko erakabi bat ezagueran eta arlo ezberdin askotako esperientzian datza. Pertsona bakar batek ez dauka hori guztiori, beraz holako erabaki batek produkzio-gizonak, merkatalgo-jakintsuak, ingeniariak, zientzialariak, abokatuak, kontulariak, lan-harremanetarako adituak, eta ezaguera bereziko beste zaindari batzuren judizio konbinatua eskatzen du. Partaide bakoitzak ezaguera berezi horren zerrada txiki bat besterik ez du ematen. Honela parte hartzen duten guztiok dira teknoegitura. Hitz horrek dibisa orokorra lortu du eta ni ez

ninteke pozagorik egon. Neurri batez zeragatik da, ekonomilari ospetsuenetariko batzuk hitz hori ez zela inora ere helduko esaten zutelako, eta horrelako errakuntza batez badaukat ohizko plazer gaiztoa, frogatutako nire adiurri fina eta guztiz ere. Baina, orobat, jendeak hitza bat bereganatzen du bakarrik erabilkuntza orokorrerako beharrezkoa bada, hots, mementu horretararte izendapen ona ez daukan zerbait deskribatzen badu.

Enpresa handituz doan heinean, teknoegitura misterio ez diren arrazoiak direla bide botere gidatzaile efektibo bilakatzen da. Erabakietan parte hartzen eta esku izaten uzten duen ezagueria izan ezik, ezin liteke influentziadun izan.

G: Zuk esan duzu korporazio handiak bere jabeei, kapitalistei boterea kentzen diela eta neurri batez berau sozialdu egiten duela.

E: Bai. Baina puntua ez da jatorriz enea. Joera ezagutua izan da luzaro, nahiz eta berriro ere ez zen inoiz pentsamendu neoklasikora guztiz moldatu. Aspalduko 1.930eko hamarkadan, bi eruditutako argitsu orijinalak, Gardiner Means eta Adolf Berle zirenak, biok Columbiako Unibertsitatekoak, Ameriketako berrehun korporazio handien zuzendaritza ikertu zuten. Erdia guti goiti beheiti beraren zuzendaritzak kontrolatuta zegoela aurkitu zuten —hau da, zuzendaritzak izendatutako administrazio-kontseiluak berak gero zuzendaritza izendatu zuen. Autonespenezko zirkuitu sistema itxiko zirkuituaren eredu-mota bat. Harrez gero teknoegituraren botereak handituz segitu du, akaso proportzio handi batez.

Seinalatu dudana bezala, korporazioa handiagotzen den arabera, beraren erabakiak konplexuago bilakatzen dira. Honek informatu gabeko kanpotarren eta bereziki akzio-dunen boterea gutitzen du. Eta gero eta zahar eta handiago

bihurtzen den heinean, beraren stocka gero eta sakabana-tuago bilakatzen da. Oinordekotasunei buruzko zergak, filantropiak, oparotasunak, dibortziorako laguntzak eta zerga orokor guztiak ari dira stocka gero eta jende eta erakunde gehiagoren artean banatzen. Orain luze ez dela R. J. Lerner irakaslea 1963ko berrehun korporazio handienetara berriro itzuli zen, eta zera aurkitu zuen, orduko, ia ehuneko 85etan ez zegoen ez akziodunik ez akziodunen talderik stockaren ehuneko 10 baten jabe zirenik. Korporazio guztiz handienetan gizabanakorik edo talderik ehuneko baten jabe zenik ez zegoen. Horrelako jabego gutienezkoak, jakina, ez du botererik ematen. Baina parte hartzearen arazoa, beraren informazioa barne delarik, are garrantzitsuago da eragina izateko. Teknoegituraren parte ez den jabe batek ere, handi zein tipi, ez dauka erabakitze-ko judizio baliagarria sortzen laguntzen duen informaziorako biderik. General Motors enpresan eguneroko informazio-aldaketan sakon inplikaturik ez dagoen pertsonarik ezin izan daiteke baliagarria erabaki bat hartzeko automobil-diseinu berri printzipal bati buruz edo Singapore-n nahiz Taiwan-en faktoria bat irekitzeaz. Ez dago Estatu arabiarrekin tratatzeko taktikez edozein gauza lagungarri-rik esan dezakeen Shell-eko akziodunik, bereziki tratu horiek guztiok ez zaizkiolako inolako akzioduni ezaguterazi, beraiek bete eta gerorarte behintzat.

G: Zer diostazu administrazio-kontseiluaz? Dударik gabe berak akziodunak ordezkatzan ditu, jabeak.

E: Korporazio handietako administrazio-kontseilua, oraintsu esan dudanez, zuzendaritzak izendatzen du. Honek zerbait dio beraren independentziaz. Baina kasu gehienetan apaingarri hutsa da, adineko gizonak beti apaingarri diren modura. Bi hilaberik behin batzen da ordu guti batzutarako. Erabakiak garrantzitsuak badira, konplexuak dira. Zuzendaritzaren —teknoegituraren— kide ez

diren kontseilariak oso guti dakite beraiek hartzen dituzten erabakiez. Negozio-gizon exekutibo serio batek ezin deza-ke bestetara argudia. Hala egitea korporazio moderno baten gidatzea ezaguera eta kontu serio bat eskatzen duen kirten-ariketa bat dela aitortzea da.

Izan ere, korporazio moderno handi bateko zuzen-dariak zirimoniaz eta errespetuz tratatuak dira eta jadanik hartutako erabakiak berresteko erabiltzen dira. Jendeari boterearen inpresioa ematea, de facto botere bat ere ez daukanean, arte-mota zahar bat da, ez bakarrik korpo-razioan baizik eta Washington-eko gorengo maila poli-tikoetan ere; susmatzen dudanez, Parisen finezia handiaz praktikatzen datekeena berau. Etxe Zuriko aritzea ikusi dut nik. Informatuta eta erantzule direnekin ekintzabide egokia garatzen duzu kontu handiaz. Gero presidenteari erabaki bat har dezan eskatzen diozu. Argudio batzuen ostean, berak egiten du, eta zuk zeuk nahi duzuna erabakitzen du, aukerarik ez diozulako ematen. Gero zutitzen zara eta prentsari berria emateko joaten denean mirespen eta onespenez irribarre egiten duzu.

G: Jabeek edo beraien ordezkariak ez badaukate botere errealik, berdin dio nor den korpora-zioaren jabea.

E: Noski.

G: Orduan nazionalkuntzak, arazo garrantzitsu bat dena guretzat, ez al du ezberdintasun han-dirik egiten?

E: Enpresa guztiz handirako gehienek uste duten baino ezberdintasun gutiago egiten du. Egiatzko korporazio erraldoiak —eta, lehen esan dudan bezala, berauek eko-nomia industrial modernoan produkzio erdia baino gehiago hornitzen dute— beraien zuzendaritza propioen errepublika

beregainak dira. Erabakiak ukitzen dituen informazioa akziodunari zail zaion bezala, halaber zail zaie zergapekoei eragina ematen duen informazioa edukitzea. Eta administrazio-kontseiluari, arrazoi berberengatik, botere erreala ukatzen zaion modura, era berean parlamentuari. Informaziorik gabeko akziodunaren mustursartzea kaltegarria izanen litzatekeen modura, halaber da kaltegarri legegile edo beste informaziogabeko ofizial publikoaren sarkeria.

Jakina badagoela zenbait ezberdintasun. Gobernua korporazio baten stock-aren jabe denean, badago beraren operazioen ezaguera publiko gehiago egoteko ahalbiderik. Kasu horretan, zuzendaritzak ezin du hain erraz baieztatu zenbait arazo negozio pribatu baten informazio patentatua dela. Badago ere, irudikatzekoa da, legegileen eritzi eta aburu publikoarekiko nolabaiteko kontu handiagoa. Baina ezberdintasunak —Renault-ek, Rolls-Royce-k edo Tennessee-ko Valley Authority-k erakusten dutenez— ez dira hain handiak.

G: Zergatik daude orduan exekutiboak nazionalkuntzaren kontra?

E: Herri guztietan korporazio-exekutiboek jabego pribatuaren saindutasuna eta eskubideak gogorki baieztatzen dituzte, boterearen errealitate guztia jabego horretatik ezabatuaz. Bizitze ekonomikoaren alde liturgikoa da. Ez da negozio-bilkurarik bukatzen enpresa pribatu eta indibidualismo latzerako laudorio-himno erritualik gabe, nahiz eta indibidualismoa enpresari-libre kapitalista zaharren boterea garbitu duten erakunde-gizon zuhur eta konformistek erreibindikatu izan. Pozik egon beharko zenuke, ekonomi zientziak bere amodiozko istorioa ere duelako.

Era berean, susmoa badut, exekutiboak jabego publikoaren kontra daudela, ezezagunaz, gu gehienok bezala, beldur direlako.

G: Irakurri dut emakume amerikarrak New York-eko Balore-Burtsako merkataritzan amankomuneko stock negoziatu guztien erdia baino gehiagoaren jabe direla eta beraz industria amerikarren ahots kontrolatzailea direla. Nola egokitzen duzu hau oraintsu esan duzunarekin?

E: Gizon batzuk sinesten dute andre batzuk edozein gauza sinetsiko dutela. Edo beharbada gizonek berek sinesten dute. Entzun al duzu inoiz emakumezko talde haserratu batek korporazio bat beregain hartu, zuzendaritza bota eta beraiek kargua hartu dutenik? Ohartu egin behar da, 25.000 dolar paga-eskalatik gora, Amerikako korporazioen enplegua ehuneko 97tik 98ra gizonezkoen eskuetan dagoela —edo hala zen bederen orain dela hiru edo lau urte zifrak begiratu nituenean. Emakumezkoak kontrolean badira, berauek egiazko bide gaizto batez dira sexista.

G: Teknoegiturak jabeak baztertzen baditu, langilegoari sartzen uzten al dio? European badago administrazio-kontseiluan langileen ordezkariak sartzeko solasik.

E: Kodeterminazioa deitzen da, eta ni ez naiz biziki horren zale. Orain botere errealik ez daukaten kontseiluetan langileen ordezkariak ezartzen ditu. Beraz zer lortzen da? Halaber, kontseiluko langileak parte hartzen saiatzen badira, akziodunen edo politikariengandik datorren informaziogabeko mustursartze txar bera izan liteke. Nik beti uste izan dut sindikatu-tratuketa zuzenetik gehiago dagoela irabazteko —ikuspuntu amerikar tradizional bat, hain segur.

Hala ere, akaso ikuspuntu amerikarra ez da erabat aplikagarri European. Gure administrazio-kontseiluak Europako zenbait korporazioenak baino garbiki zirimonialagoak dira. Europako kontseilu batzu tipiago dira eta zuzendaritzarekin zuzenki inplikatuagoak. Eta alemaniarrek

kodeterminazioa baliagarri aurkitu dutela dirudi, bide kosmetiko batez behintzat. Akaso buru zabal bat manten daiteke. Alemaniako gerlaondoko arrakasta handiaz hitz egiten duten kontserbakor amerikar, britainiar eta frantsesek ez dute inoiz aipatu arrazoi bat bezala administrazio-kontseiluetan sindikatuen ordezkarien sartzeari. Zergatik?

G: *Aplikaturako al zenieke printzipio berbera kontsumitzaile, gutiengo eta antzekoen ordezkariari?*

E: Bai —baina berriro testuinguru amerikarrean. Orain dela urte guti, Harvard-eko irakaslegoan saio bat gertatu zen unibertsitateak zeuzkan korporazio handietako akzioak honetara erabiltzeko: korporazioetako zuzendaritzek automatikoki aukeratu zituenen ordezkari publikoaren ordezkarien aldeko boza eman eratzeko. Saioaren aldekoa izan nintzen Harvard-eko diruzainari, ustezko finantz konpetentziadun eta halaber Boston-eko banku-munduan errespetagarritasun harrigarri eta konformitaterako zalantzagabeko instintuko gizon atseginari kausatu zion atsekabeagatik bakarrik. Sadismo-mota pozgarri bat aurkitu nuen hura. Ez dut inoiz irudikatu boz horiek ezer bete dutenik.

Berriki, korporazio amerikar batzu serora, beltz, eta gaztelaniaren hiztunak bilatzen izan dira beren administrazio-kontseiluetan ezartzeko. Horrelako apainketak ez duela kalte batere egiten ikasi dute.

G: *Akziodunen botere-galtze hori ez dutela ekonomilariak onartzen, ez dela guztiz integratuturik arazo ekonomikoan diozu?*

E: Puntua ez da izan hain serioski eztabaidatua. Baina ondorioak ez dira inoiz osorik garatu sistema neoklasikoan edo marxistan.

G: Zergatik ez?

E: Biok neoklasikoek eta marxistek kapitalista behar baitute. Enpresa neoklasikoa irabaziak maximatzean besterik pentsatu ez duen jabe enpresari batek gidatu behar du. Teknoegiturak oso korapilo aspergarri batzu sortzen ditu. Akaso irabazi propioak maximatu *nahi* ditu. Baina erabat sinesgarriki, horrek prestigioa, boterea eta pagua ere ekartzen dituen bezala, irabazietan baino hazkundera egon liteke interesatuago –nik inoiz aipatu dudana enperadoregoa eraikitzean. Eta korporazio ezberdinek helburu ezberdinak eduki litzakete. Beti bezala, errealitatea nahiko desagokoa bada, bera enoratzen jotzen da. Marxistek ere kapitalista behar dute. Bera da beraien sistemaren ardatz ekonomiko, politiko eta soziala, bera gorrotatzeko eta beraren beldur izateko irakatsiak izan direneko tartaldea. Berak boterea galtzen duela eta gestioaren profesiodunek boterea hartzen dutela ezin dute onartu.

G: Inflazioa eta langabeziak itzultzen gara beti. Teknoegitura sortzeak eragiten al die?

E: Inflazioan noski. Modatik kanpoko kapitalistak sindikatuak bururatu zituen ez plazer eta etsipenaz bakarrik, baizik eta beraren dirua inplikaturik zegoelako. Teknoegiturak sindikatuari aurrea ematen diotenean, berak ezagutzen ez dituen eta, zorotasun gorenaren kasuan ez bada, beraien beldur izateko arrazoi gehiagorik ez daukaten akziodunen ordeztaritzen da. Ekonomi zientzian beste edozein lekutan bezala badago ezberdintasun nabari bat zeuk pagatu behar duzunaren eta pagatu behar ez duzunaren artean. Baina era berean, ikusi dugunez, teknoegiturak ez du egiaz akziodunen interesa alokairu-tratuetan sakrifikatu behar. Bere prezio propioak kontrola edo eragin ditzakeenez gero, kostu-gehitzeak jendearengana pasa ditzake. Hau normalki hobeto da greba luze eta kostu handiko bat edukitzea baino. Denbora modernoan

lan-harremanetako sumindura eta laztasun gehiena joanda dago. Teknoegituraren sortzea seguraski kausa bat da.

G: Segi al genezake honekin hurrengoan? Ez al ditu nazioaskotako enpresak problema bereziak presentatzen?

E: Lehen galderari, noski diotsut. Bigarrenari, berriz, jende asko bezain segur ez nagoela.

V. NAZIONALTZEA ETA MULTINAZIONALISMOA

G: Egungo Frantzia, korporazio handien nazionaltzea argudio politikoetan arazorik premiazkoena da, eta ezkerretan tirabira handien iturria. Bultza al zaitzaket honetan? Zergatik eztabaidatzen da gutiago nazionaltzeaz Estatu Batuetan?

E: Neurri batez, sindikatu-tradizio ezberdin bat delako. Amerikako sindikatu-mugimenduaren lehen joera sozialistek, IWW-arenak —Industrial Workers of the World, Munduko Langile Industrialak, alegia— erreakzio kolera-tsuak sortera zi zituzten eta guztiz garrazki garaiturik izan ziren. Gero Samuel Gompers eta AFL-a —American Federation of Labor, Langilegoaren Federakunde Amerikarra, alegia— mende honetako lehen partean etorri ziren enpresa-sindikalismoaren ideiarekin —helburu politiko gabeko sindikalismoa, alokairu handiaz, lan egiteko baldintza hobeaz arduratzen dena eta sistema erabat onartzen zuena. 1930 eta 1940eko hamarkadetan CIO-ren— Congress of Industrial Organizations, Erakunde Industrialen Biltzarrea, alegia —parte batetan bazegoen komunistak nagusi zireneko mugimendu bat— sindikatu industrial berrietan. AFL-tik eta CIO-ren beraren barruko sindikatu atzerakoiagoetatik eraso sendo eta arrakastadun bat ezagutu zuen. Burruka hauek erabat deuseztatu zuten Amerikako langile mugimenduan sozialismoa.

Baina sozialismoak beste zailtasun batzu aurkitu zituen. Estatu Batuetako establishment edo nagusiteria delakoak arrakasta handiago izan du Europako beraren baliokideak baino, sozialismoa bekatu orijinaltzat hartzean. Amerikarrak arrakasta handiago ere izan dute daukagun sozialismoa maskaratzeko. Eta sozialismorako pasio batek ene herri-kideek dauzkaten injustizia eta konfort ezaren zentzu sakonagoa eskatzen du. Hau beste bide bat da zera esateko, Amerikako jende pilo askoren eritziz sistema nahiko ona dela, edo erreformaz nahiko ona izateko gai dela.

G: Non zaude zu?

E: Jabego publikoari so eginez, beti pentsatu izan dut gure armagintzarako enpresa handiak nazionaltzeko badagoela arrazoi boteretsu bat. Beraiek gobernutik lortzen dute beren negozioa, gobernuak emandako kapitalaz eta kapitalean aritzen dira zabalkiro. Beraien mozkinak daude sektore pribatuan bakarrik. Jabego publikoan baleude, ez lirateke gehiago enpresa pribatu baten fikzioaren pean arituko eta arakapen publikotik puntu gehienetan libre egonen. Beraz kontabilizagarriagoak izanen lirateke beraiek egiten dute-nagatik. Beraien presio-taldetan mugatuak izanen lirateke. Kanpoko eta barneko alokairuak eta koipekeriak aztertze hurbilago baten pean egonen lirateke. **Washington Post** egunkariaz, Kongresuaz eta Kontabilitate-Bulego Orokorraz beldurrago izanen lirateke.

G: Arma gutiago egonen al litzateke?

E: Ez nago segur horretaz. Ez da egia Pentagonoa Estatu Batuetako jende eta gobernuaren kontrolaren pean dagoenik erabat. Baina egoera guztia ikuskor izanen litzateke behintzat. Bonbaireko berri baterako presio-talderik balego, —hau da, berak atzera ematen dituen irabaziek bakarrik justifikatutako dinosauro hegalaria berriren baterako presio-talderik, B-1 izanda gure eredurik berriena—,

guti gora behera, enplegatu publikoek bakarrik eginik legoke. Kontu handiagoa beharko luke honek, beraz.

Amerikar gehienek bezalaxe, nik ere onartzen dut esku pribatuetan gaizki aritzen diren produkzio eta zerbitzuen sozialtzeko beharrazana. Hemen ezberdintasun bakarra zera da, ni ez naizela saiatzen diplomatiko izaten horretaz. Trenbideak dira punturako kasu bat. Ez dago munduan herririk trenbide on bat arrakasta osoaz zuzen dezakeeneko enpresa pribaturik. Eta trenbideak beharrezkoak dira halere. Beraz Estatuak eskusartu behar du. Berrikitan, Estatu Batuetan iparrekialdeko trenbideak nazionaldu ditugu, sorturiko konpainia oraindik enpresa pribatu hutsa delako egindako atxakiarekin. Nik ez dut horrelako ingurumingururako arrazoirik ikusten ezta neure adiskide kontserbakorren sentimendu minei itzurtzeko ere.

Estatu Batuetan guk ere onartzen dugu sozialismoaren beharrazana edo gobernuaren sartzea lur jotako korporazio handirako, lehen aipatu dudanez. Gure enpresa librezaleak sozialismora bihurtzen dira, frantsesek edo ingelesek egiten duten bezala, bizirik irauteko ebazpen bakarra gobernuaren denean.

Frantzian onesten duzue elektrizitatea, gasa eta telekomunikazioak jabetza publikoan izan behar direla. Hori da nik uste dudana, eta guk Estatu Batuetan badugu jabego publiko nahiko, bereziki elektrizitatearen hornikuntzan. Baina hori gero azterkatu behar den arazo praktiko bat bezala ikusten dut. Nik ez dut uste amerikarrak oso desgogara daudela beraien telefono-konpainia pribatuen zerbitzuarekin. Garestia da, baina funtzionatzen du. Orain dela urte guti Txekoslovakiaiko irakasle nolabait indiskretu batek bisita bat egin zidan Cambridge-n. Telefonoz deika ibili zen eta pozik ere horri buruz. "Begira, gure telefono-deiak zuenak bezain ongi balira, sozialismoaren abantailei kasu handiagoa eginen genieke."

Guk etxagintza-industrian ere sozialismorako joera asko onartzen dugu eta gobernuko departamentu-mota bat daukagu bera administratzeko. Pobre eta erdi mailako errentako jendearentzako etxe onesgarriak eraikitzen dituen herri kapitalistarik ez dago, eta Estatu Batuak ez dira salbuespen bat. Etxagintzak, gainera liteke, porrot egiten du teknoegitura arrakastatsu eta gaitasunez beteriko negozio-unitate gai eta handirik inoiz ez duelako garatu.

Beste amerikarrek bezalaxe, osasun-industrian gobernuaren sartzea onartzen dut. Berau lehenago medikuntza sozialdua deitzen zen, eta terminoa peioratibotzat hartzen zen. Gero begien bistako bilakatu zen jendea, medikuntza pribatuaren kostuak arduraturik, arlo honetan sozialismoaz ongi pentsatzen hasia zela. Osasun-sistema nazional baten kontrakoek orduan erreferentzia hura baztertu behar izan zuten.

Gure praktika jabego publikoan ez da hain ezberdin Europarenetik. Gehien bat terminologia arazo bat da. Zuentzat, sozialismoa aierupenezko hitza da; guretzat, medikuntzatik kanpo, ez da. Beraz, beharrezko den lekuan, eufemismo bat aurkitzen dugu. Trenbideen jabe gara, banku-ezarpenak aseguratzen ditugu, edo Lockheed korporazioa laguntzen, ez baina sozialismo-mota bat bezala, baizik eta enpresa pribatua bultzatzeko eta gordetzeko.

G: Antzeko esistentzia ba ote dauka teknoegiturak bietan, hots, korporazio publiko eta pribatuetan?

E: Oi, bai. Eta bietan independentzia eskatzen du. Esan dudan moduan, teknoegiturak ezin dezake jasan informazio gabeako akziodunen edo politikarien mustur sartzerik; jasaten badu, erabakien nolakotasunak txarrerako ukituak izanen dira.

G: Enpresa nazionalduan, zein da enpresa eta Estatuaren arteko erlazio egokia? Nola gordetzen da autonomia operazionala eta oraindik beharri-zan publikoei erantzutea segurtatzen?

E: Sozialismo modernoaren problema ez da fedearen eskasaldia, baizik errendimenduaren eskasaldia. Lehen esan dudanez, sozialismoak arrakastaz eta errazki funtzionatuko balu, mundua orain sozialista litzateke. Erlazio egokian zerek egon behar dute, helburu argiek eta helburu horiek lortzeko, enpresarako gehienezko askatasunak. Gobernua ordezkatzan duen kontseilu begirale batek egon behar du, baina beraren funtzioak mugatu behar dira erregelak bete eta helburuak lortzen direla ikusteko. Nik behin batetan aditzera eman nuen enpresa nazionalduak ez lukeela zuzendari-kontseilu bat eduki beharko, baizik eta begirale publikoen kontseilu bat. Berau gobernuak izendatuko luke eta zintzotasun handiko eta gaitasun profesional handiko gizon eta emakumeez osaturik izanen litzateke. Horiek ez lirateke gestioarekin interferituko, baina enpresaren operazio guztien informaziorako sarrera edukiko lukete. Arauen hauste bat balego, ekintza zentzagarria hartzeko boterea edukiko lukete, arduradun horiek kargutik kentzeko eskubidea barne delarik.

Arauek helburu publiko zabala isladatuko lukete, —ez kontsumitzaileei engainio zakarrak, ez langileei kategoria berezien tratu txarrak, ez etxeko zein kanpoko koipekeria edo beste egite txarrak, edo beste era batera esanda, legearekiko errespetua erakutsiko lukete. Barruti honen barruan zuzendaritzek erabaki-autonomia izanen lukete. Eta beraren errendimenduaren neurria beraren garapen eta irabazien indize betegarri bati eusteko trebetasuna izanen litzateke. Ez dago efizientziaren beste test bat, eta egiaz bat ere ez dago nahiko objektibo eta argia denik. Enpresa publikoak, enpresa pribatuak bezala, bere irabazi eta hedapenerako helburuak aurkeztu behar ditu eta erantzule

izan beraren emaitzengatik. Eta, errepikatzen dut, emaitza horiek nola lor daitezkeen esateko erabaki-askatasun osoak egon behar du enpresa publikorako zein pribaturako.

G: Enpresa publikoa lanpostuak hornitzeko erantzule eginen zenuke, enpleguari eusteko?

E: Ez. Industria guti batzu daude, trenbideak ia leku guztietako adibidea izanez, galeraz administratu behar direnak. Baina inongo enpresa ez litzateke baimendua izan beharko galerak edukitzeko enplegua hornitzearren. Hauxe da gobernu sozialista guztiak biktima direneko tentazio latza. Horrek esan nahi du, jendeak baliogabetzat jotzen dituen produktuetan, eskulana eta instalazioa eta trebetasun exekutiboa alferrik galtzen ari direla, enpresan ondorio desmoralizagarri bat daukalako, eta, esan beharrik ez dago, galera hori jendeak berak pagatu behar duelako. Gainera, ez dago kontserbakorrei poz handiago ematen dionik nola publikoki jabetutako enpresak emendakin publiko handiaz bizirik irautea bakarrik.

G: Enpresa publikoa etekinak lortuz administratu behar baldin badu beregain izan behar duen teknoegitura batek, ez al du horrek laburtzen korporazio publiko eta pribatuaren arteko ezberdintasuna are gehiago?

E: Bai.

G: Baina mozkinak lortzen badira seguraski, gobernura joanen lirateke, ezta?

E: Ados. Eta hori da beste arrazoi bat zergatik publikoki jabetutako enpresaren errendimenduaren testa irabaziek izaten segi beharko luketeen. Gobernuak eskuarki sarreraren beharretan daude.

G: *Frantzian arduratzen al gara gehiegi horretaz?*

E: Beharbada. Baina nik eztabaida onartzen dut. Eta jabego publikoa, nahiz eta aldaketa handirik inplikaturik ez egon, hurrengo pauso berezkoa da. Inork ezin dezake sinets, esan dudanez, korporazio pribatu modernoa, beraren gestiogile propioen errepublika bat dena, Jainkoa eta gizonaren lorpen perfektua denik. Ni bestetara nago; hura sinesten dutenak guti batzu izan daitezke.

G: *Frantzian zera argudiatzen da, gobernuak korporazio baten interes kontrolatzailea, hots, akzio-bozemaileen gehiengoa badauka, helburu sozialistak lor daitezkeela. Jabetza gehiena eta jabetza osoaren arteko ezberdintasuna garrantzitsu al da?*

E: Hau ez da nik asko pentsatu dudaneko arloa. Nik esanen nuke ezberdintasun handirik ez duela egiten. Edozein kasutan arauak jartzeko eta jendea informatzeko boterea dago. Bietan, zuzendaritzak salmentak gehitzeko, dirua egiteko eta horrela funtzionatzen uzten duen autonomia edukitzeko manu argi bat eduki behar du.

G: *Orain hitz egin al dezakegu naziaskotako korporazioari buruz? Zer dago berezirik horretan?*

E: Sorterazten duen hitzaldi-kopurua. Estatu Batuetatik kanpo hitzaldi bat emateko gomitatua naizenean, ez dut ia inoiz eskatu zein gai nahiagoko litzatekeen. Erantzuna ezagutzen dut; "Irakasle, korporazio multinazionalari buruz hitz egin dezazun nahiko genuke." Munduan zehar nazioaskotako korporazioen arriskuez, eta beraiek esistentzia zibilizatuan ezartzen duten mehatxuaz hitz eginik bizitze oso eder bat irabazten duten erudituen zenbait ezagutzen dut. Gehien pagatzen duen entzulegoa, esaten didate, korpo-

razio multinazionalen exekutiboak berak dira. Beraientzat jatorki ernagarria da nolako arriskugarri diren jakitea.

Nik ikuspuntu lasaiago bat daukat. Enpresa multinazionala nazioarteko merkatalgo modernoaren beharrianen moldaketa bat da gehienbat. Orain dela ehun urte horrelako merkatalgo gehiena gari, arroza, kotoia, kobrea, ikatza, burdina eta beste produktu bakunetan zen, eta horretarako ez zegoen produktugile eta kontsumitzailearen arteko komunikaziorako beharrik batere. Produktugileak itsasuntzi batetan merkantziak karga zitzakeen edo esportatzaile baten esku utz berak gauza bera egin zezan. Handik ondasunak inportatzailearengana joaten ziren edo herri hartzaileko azken erabiltzailearengana. Usatzaileak ez zukeen ezagutzen zein herritan hazitako garia zen ere.

Gauzak erabat ezberdinak dira automobil, erraminta-makina, konputagailu edo telebista-aparailuekin. Gauza horiek ekoizten dituen enpresak beraiek muntatzeko, beraiek merkaltatzeko, eta zenbait kasutan, beraiek konpontzeko ere zenbait erakunde eduki behar ditu herri hartzailean. Egitura handiko konputagailu bat ezin daiteke aste pare bat baino gehiago ibil bera eraiki zuen enpresaren ardurarik gabe. Beraz nazioarteko merkatalgo modernoarekin, enpresek bere ekoizpenekin atzerriara joan behar dute. Ohituraz multinazional bihurtzen dira.

Badago beste arrazoi bat gainera ondasunekin batera beren buruak esportatzeko beharra azaltzeko. Volkswagen, Volvo edo Renault-ek, Estatu Batuetan automobilak saltzen dituztenean, norbait behar dute bertan Estatu Batuetako gobernu zuzaritzeko, hau da, beraren automobilek aseguru eta satsadura estandarrek betetzen dituztela ontzat eman dezan. Eta estandar horien arabera aldaketak egin beharrean egon daitezke. Horrek ere orduan presentzia bat beharrezko egiten du. Laster, Volkswagen-i gertatu zaion bezala, herri hartzailean manufakturaio zenbait egiteko merke ere

badela agerian gertatuko da. Horrelako gogoramenik ez zuten izan ez gari-ereileek ezta ikatz-meatzariek ere. Automobilak eta konputagailuak bezalako ekoizpenen nazioarteko merkatalgoa egoteak esan nahi du korporazio multinazionalak automatikoki agertuko direla.

G: Petrolio ez da produktu manufakturatutako bat, lurretik dator.

E: Espero nuen horretaz ez zenukeela pentsatuko. Jakina multinazionalismoarako beste pizkarri batzu daudela. Lehenago esan dudanez, korporazio handia bere lehengaien kontrola edukitzera ailegatzeko da, eta honek korporazioa bera beste herrietara darama. Hauxe da petrolio-konpainien kasua. Eta enperadorego bat eraikitzeke gogoia ere badago. Hala, zuzendaritza batek ahitzen dituenean Belgika edo Luxenburgoko ahalbideak, atzerrira begiratzen hasten da, noski. Zeinek nahi du Luxenburgo handia izan, munduan handia izan daitekeenean? Baita amerikarrak ere dira minberakor, nahiz eta gu diskretu eta apal izan. Negozio-exekutibo guztien burua zerarekin dago arduratuta, botere osoa eta irizpide totalaren pentsamenduekin; baita Parisen bere hegazkin propietatik edo akaso Concorde-tik beratik jaistearekin; norbaitek "Jauna, ardura naiteke zure pasaporteaz?" esaten entzutearekin; jagole miresle eta manakorren lerro batek bera agurtzearekin; eta Pariseko hodeiartzaren kontrako irain berri eta guztiz itsusi bati so eginez "Hau nire da" esatearekin.

G: Baina ez al da multinazionalismoaren erakarpentzat bat, hain zuzen, eskulan merkea dagoen herrietan ekoizteko abilezia?

E: Bai, nazioaskotako korporazioa atzerrira joaten da eskulan merke edo eraginkorraz ekoizteko. Honek Singapore, Taiwan edo Hong Kong-eko garapen modernoaren zerbait azaltzen du. Sistema industrialeko langile berriek ia

beti gogorrago lan egiten dute herri zaharretakoek baino, oso trebe direnak eragozgarrien artegintzan. Haiek muntaketa-lerroko bizitzea eta pagua baserri ikaragarri zenbaitetako bizitze txarrago eta paguarekin parekatzen dituzte. Eta alokairu-kostu txikiagoarekin batera, erregulazio gutiago eta zerbitzu publiko eta aseguru sozialerako ezarpen gutiago agertzen dira. Halaz ere, nik ez dut uste eskulan merke baten bilatzea denik garapen multinazionalaren bultzapen nagusia. Merke den eskulana, herri askotan, trebatugabeko, ezformal edo bestela indiziplinatua da. Marxek deskribatu zuen nola lanindarraren sozialtzeaz hastapenean efikazia handitzen den. Alokairu urriagoak faktore erabakiorra balitz, Indian egonen litzateke orain produkzio guztia. Alokairu urriak multinazionalismoaren kausatzat jotzeak sindikatuetatik jasotako ospakizunari zor dio asko eta asko.

G: Nazioaskotako korporazioak bilakatu al zaizkio mehatxu gobernuen subirotasunari?

E: Bai. Baina korporazio guztiak dira mehatxu. Hauxe da izan ere ia erabat abandonatutako puntu erreal eta garrantzitsua. Ikusi dugu korporazio moderno handiak gauza asko eta asko behar duela gobernutik, eta lortzen duela. Gauzok lortzean, gobernuaren subirotasuna inbaditzen du. Korporazio nazional handiak enpresa multinazional handiak bezain eraso gogorra egiten du subirotasun nazionalean. Enpresa amerikar handiak bere beharrianetara egokitzen du Washington. Enpresa frantses handiak bide berean zuritzen du frantses gobernu. Eta gauza bera Britainia Handian, Alemanian, Suedian edo beste edozein lekutan. Korporazio multinazionalak, herri batetan sartzen denean, gobernu ostalaria ere zuritzen du bere beharrianetara. Presio-taldeak ezar ditzake, legegizonekin saia zein eritzi publikoa eragin. Korporazio atzerritarra delako bakarrik ematen du arazo serioago dela edozein korporazio nazionalak egin dezakeen bezalako

subirotasun-inbasioa baino. Duda egiten dut, baina, hori serioagoa denik; atzerritarra zenbait kasutan arduratsuago eta zuhurrago izan liteke.

Gaztea nintzela Kanadan —ene etsenplu kuttuna aipatzeko— onartzen zen Canadian Pacific Railway enpresak, orduan erakunde guztiz handi eta boteretsua, Ottawa-tik berak nahi zuena lortuko zuela. Beraren duintasunak berak aginduak ematea errekeritzen zuen, ez eskatzea. Esan diezazuket nekazari ziren nire auzokoek ez zituztela batere gogoko subirotasun-intrusio honek sorturiko garraio-tasak. Nik zalantza egiten dut General Motors, General Electric, Ford eta DuPont, esate baterako, Kanadan aritzen direnean, inoiz hain zakar izan direnik. Baina, nazioaskotako izanik, beraien boterea guztiz famatuago da. Frantses jendearen sofistikazio handia emanda ere, neure buruari galdetzen diot ea ez ote den errazago kultura eta subirotasun frantsesean Ford Motor konpainiaren intrusioen kontu izatea Citroën edo Peugeot-ena baino.

G: Akaso. Baina ez al dauka multinazionalak truketarako jarrera sendoago bat kapital eta enplegua erakartzeko edo birrintzeko trebetasunagatik?

E: Neurri batez. Baina aho biko ezpata da hori. Ez dago ezer korporazio multinazional bat horrelako kiratsetan jartzen duenik nola era horretako mehatxuren erabiltzea. Adiskideak galtzeko bide zabala da. Nahiz eta Ford Motor konpainiak Ingalaterra uzteko mehatxu egin, orain dela luze ez dela egin zuen bezala, oraindik nahi izanen ditu automobilak saldu Ingalaterran. Eta, jakina, behin bakarrik alde egin dezake.

G: Ez al ditu multinazionalak laguntzen egoera protekzionistak? Hain zuzen, beste herrietako

eskulan merkeagorekiko ekoizpen merkeagoren beldurragatik?

E: Oro har, nik neuk multinazionalismoa tarifa edo arantzelen kontrako indarra dela eginen nuke. Ez dituzu horiek behar baldin eta lehiatzaile atzeritarren jabea bazara. Baina herri askotan produzitzen duen enpresa handirako ere arantzelak oztopo bat dira. Beti pentsatu izan dut Europako Ekonomi Elkartea –EEEa– ez zela bat bateko trukaketa librearen aldeko argitasunaren eztanda bategatik sortu, baizik eta negozioak egin nahi zituen korporazio multinazional handientzat Europaren barruko merkatal-hesiak eragozpen erreala izan zireneko puntura ailegatu zirelako.

Izan ere, korporazio multinazionala ez da bakarrik tarifen kontra ari baizik eta, ia segur, nazioarteko gatazka-mota serioagoen kontra.

G: Nola?

E: Joan den mendean nazioarteko tirandura abantail erreala izan zitzaien korporazio handiei, nazionalei batez ere. Esate baterako, Frantzia eta Alemaniako industria astun eta meatzaritza haiei. Tirandurak arma, altzairu, eta ikatzerako eskabideak sortera zi zuten eta negozioarako ona izan zen erabat. Beraz bazegoen behintzat tentazio bat eragozpena sortera zteko edo bera zetorreanean ongi etorria emateko. Korporazio batek, berriz, ezin dezake gehiago joku hori joka nazioarteko mugetan behin operatzen hasiz gero bide ikusgarri handi batetan. Ezta hori egiteko susmagarri izan ere.

G: Beti itzultzen naiz gauza berberera. Ba al dauka korporazio multinazionalak efektu bat inflazioan eta langabezian? Kausa bat al da?

E: Nik ez dut uste korporazioek, multinazionala izateagatik, inflazioaren arriskuari ezer gehitzen diotenik –teknogiturak botere hartzearen ondorioz agertzen denetik kanpokoa. Langabezia kausatzen ote duen ala ez jakiteko eztabaida gehiago egonen da. Orain dela oroitezinezko garaietatik inportazioak etxeko produktuak eta berauek egiten dituzten langileak desplaza ditzakeela pentsatu izan da. Japonia, Taiwan, Hong-Kong-etik Estatu Batuetara oihalezkoak inportatzen baditugu, Ameriketako langileentzako lanpostuak galdurik daude. Edozein lanetako zeinnahi langilerentzako gutienezko gupidaren sentimendua ezagutu ez duten oihalezko enpresariak orain lanpostuen galeraz penatan urtzen dira. Egiazko lastimako dolua. Eta Japonian eta Taiwan-en korporazioak multinazionalak telebista-aparailuak manufakturatzen badituzte, egiten duten moduan, honek era berean Amerikako langileengandik lanpostuak kentzen dituela pentsatzen da. Baina bien eragiketen ondorioa zera da, herri horiei beste produktu batzu gehiago saltzen diegula eta honela beraiek ekoizten dituzten enpresetan enplegu gehiago daukagula. Produkzio-lekurik merkeenak bilatzeko korporazio multinazionalaren joeratik zaila izanen litzateke lanpostu-galera netoren bat erakustea.

G: *Beraz, langabeziaren kausak bilatzeko beste leku batetara jo behar al dugu?*

E: Erabat. Langabezia sortuz inflazioa kontrolatzen duguneko bideari so egin behar diegu.

G: *Baina lehendabizikoz dirua dago.*

E: Bai, horrek hurrengoan etorri beharko luke.

G: Uler al dezaket zer den dirua?

E: Errazki. Ekonomilariak bezala, erritu mistikoen eta apez-sorginkeriaren erabilerarik handienaz baliatzen gareneko gure arloaren parte bat besterik ez da. Pozik eramanen zaitut tenplura.

VI. ZERTAN DAUTZA DIRUA ETA MONETA-POLITIKA?

G: Diruari buruz galdera asko egiten dira. Zergatik saiatu beharko nuke hura ulertzen?

E: Beti bezala, oinarrizkoak ez dira oso zailak ulertzeko. Eta garrantzitsu da hori ulertzea. Lehenago hitz egin dugunean, ikusi dugu teknoegituraren boterea daukan ezagueraren monopolioan datzala. Bankuek eta finantz komunitateek antzeko monopolioa edukiko dute, diruaren ezaguera guztia beraiei uzten badiezu. Eta ez zaitezke batere segur egon monopolio horrek zure alde lan egingen duenik. Lehen ikusi dugun bezala, bankarien alde lan egin lezake. Ezaguera hori bereziki garrantzitsua da dirua eta bankuei buruz dauden galdera guztiak inguratzen dituen misteriozko eta gezurrezko aireak inor bazter ez dezan.

G: Esana dago diruaren historia inflazioaren historia bera dela. Egia al da?

E: Diruak historia luzea dauka. Baita inflazioak ere. Baina elkarteak ez da osoa. Azken mendearen gehienerako, esate baterako, prezioen joera beheranzkoa izan zen.

G: Non hasi zen historia?

E: Inork ez du benetan ezagutzen; diruaren erabilera historia idatzia baino lehenagokoa da. Herodoto-k

txanpon-diruaren asmaketa grekoei —lidiarrei— iratxeki zien, prostituzio-mota berritzaile zenbaitekin batera. Eta halaxe egin zuen berak ez zeukalako biderik jakiteko Indian eta akaso beste leku batzutan dirua lehenago erabili zenik.

Diruaren historia hiru alditan bana daiteke. Lehen-dabizikoan, oinarrizko edo jatorrizko dirua dei dezakeguna erabiltzen da. Hori urrea, zilarra edo berez beste salgai desiratu bat da. Bigarren aldian, gobernuak eta bankuak bilakatzen dira faktore nagusi diru-hornikuntzan —batzutan, bankuen kasuan bezala, horretaz erabat ohartu gabe. Baina onarrizko salgai bat oraindik kopuru espezifikotan eduki daiteke Estatuko paper moneta, banku-txartelak edo diru-gordailuetarako trukean. Horra urrezko edo zilarrezko estandarri erreferentzia. Hirugarren eta azken aldian, estandar metalikoa desagertzen da; dirua bankuen, eta banku zentralen eta ondorioz gobernuak mailegatzen duenaren sorkuntza soil-soilik bilakatzen da. Ez dut uste dirua zer den erabat uler dezakezunik beraren historia eta diruaren erabilearen bidea eta beraren gestioa denboran zehar nola garatu diren ikusi gabe. Zure adimenak xehetasunak batzen ditu, mendeetan zehar beraiek, egitez, batzu besteei erantsiak izan diren moduan. Zeure egunotara heltzen zarenean, istorio guztia guti gora behera gertatu den moduan lortzen duzu; gai izan zara konplexutasun bakoitza ulertzeko eta agertu bezain laster gainditzeko. Akaso, ideia ona izanen litzateke zenbait minutu hartzea historia honetan pixka bat urrunago joateko.

G: Beraz nola funtzionatu zuten gauzek hasieran?

E: Lehen garaian izugarri sinplea da —gauzek izan beharko luketen modura. Pixka bat deserosoa zen ardi baten jabe zen eta gerrikope azkena nahi zuen norbaitentzat, gerrikope ederra zeukan eta ardi bat nahi zuen gizona aurkitzea. Beraz historiaren hastapena baino askozaz lehenagotik, jendea zeraz baliatu zen, saltzeko zeukan edozein gauzaren ordez

berak har zezakeen edozein salgai egoki, eramangarri, iraungarri eta zatigarritz. Jendeak orduan hori gorde zezakeen eta beragandik zerbait erosi nahi zuen pertsonari eramanez. Edo jendeak hori gorde zezakeen soilik zerbait baliagarri edukitzeko bide bat bezala. Honek guztionek testu-liburuen klitxe aspergarriagoak sorteraztu ditu. Dirua truke-prozesuan tarteko bat da eta horrela "trukebide" bat. Trukean beste gauzaren balioa neurtzen du, "balio estandar" bilakatzen da. Gordeta izan daitekeenez gero, "balio-biltegia" ere da. Milioika ikasle izan dira mindurik esaldi hauez, eta beraiek egiazko dira erabat.

Egiazkoa ere bada, oso ekonomilari gutik esan dutenez –Thorstein Veblen-ek eta are berrikiago Nebraskako Unibertsitateko nire lagun Wallace Peterson-ek– jende pilo batek dirua diruagatik nahi duela, hau da, beraren arrakastazko bilakerak eta jabetzak ematen dien betetasun, autosari eta autosegurtasunagatik.

Baina itzul gaitezen berriro historiara. Tarteko salgai-etan egokien, eramangarrien eta zatigarrienak, jakina, metalak ziren –zilarra, urrea eta kobrea garrantziaren arabera ordena horretan. Zilarra, historia gehienez zehar, urrea baino garrantzitsuagoa izan zen. Inoiz pentsatu da, nik beste batzutan esan dudana bezala, Judas-ek Jesus zilarrezko hogeitamar txanponetan saldu zuelako, trukaketan mespretxuzko zerbait egon zela. Ez zegoen; ordainketa-bide ohizkoa zen zilarra orduan, eta beraz oso negozio-mota erregularra zen.

G: Inflazioa egon liteke lehen aldian?

E: Muga batzuren barruan. Prezioak, funtsean, alde batetik egiteko negozio-kopuruari eta bestetik, oinarritzko diruaren, urrea edo zilarren, ugaritasunari edo urritasunari zegozkien. Hauxe da beste oinarritzko proposizioa –lehen eran, diruaren kopuru-teoria. Zenbat eta metal gehiago

egon, trankrazioen tamainia eta jendeak bere dirua gastatzen zueneko proportzioa kontutan hartuta, hainbat eta gutiago erosiko zukeen metal horrek eta prezioak gorago egonen ziratekeen. Amerika aurkituz gero, Mexiko eta Peruko meategiek metal preziatuen kopuru handia isuri zuten Europara. Meategiko lanindar indiarrengandik zetorren, ez Aztekek edo Inkek pilatutako altxorretik. Ondoriotzat, prezioak guztiz garaiak ziren, hau da, inflazioa egon zen. Ameriketako koloniak eraikiz geroko pare bat ehun urtetan, tabakoa izan zen Virginia-n eta Maryland-en oinarritzko dirua. Zenbait unetan gainproduktzio serio bat egon zen, eta, ondoriotzat, arropa, janaria, whiskeya eta bizitzako beste oinarritzko batzu edo Ingalaterrara itzultzeko untzi-txartel bat lortzeko tabako piloa beharrezkoa zen. Hau ere inflazioa zen. Baina bazeuden mugak, haz zitekeen tabako-kopurua muga eskuzabala, edo meategietatik atera zitekeen zilar-kopuruaren muga estuagoa. Beraz oinarritzko diruarekin —lehen aldia— inflazioa mugatuta zegoen bai hedaduraz bai denboraz.

G: Nola sartzen dira koadroan gobernuak eta bankuak —zure bigarren garaia?

E: Gobernuak metal-txanpongintza oso laster hartu zuten beren gain. Eta Txinan, aspaldiko garai ilunetan hasita, gobernuak txanponen ordezkari paperazko txartelak ematen hasi ziren. Orduan aurkitu zen —lehendabizikoz Mendebaldeko Massachusetts-en— txartel gehiago eman zitezkeela beraiek amortizatzeke zegoen metalea baino. Hori jendeak dirupaper-txartelak berarekin eraman zitzaizkeelako gertatu zen, eta ez zelako saiatu txartelak trukatzeko, nahiko segur baitzegoen, saiaturik gero, diru astuna lor zezakeela. Horrela emandako txartel demasiak diru-eskaintza gehitu zuen, eta, are garrantzitsuago, beraiek gobernuaren letrak pagatzen zituzten, zilarrak edo urreak egiten zituzten bezain ongi. Ikus dezakezu nola pagamendu-mota hau erakargarriagoa zen zergien biltzea baino.

G: *Eta bankuak?*

E: Haiek ere diru-eskaintza gehitzeko bide bilakatu ziren, eta Ekialdetik kanpo gobernua bano askozaz lehenago hasi ziren hori egiten. Azkenean iturri garrantzitsuago bilakatu ziren. Erromatarrek banku-sistema nahiko garatua zeukaten —baina utz iezadazu informazio hobeago bateko epe batekin hasten. Italiako Berpizkundeko hirietan eta geroago Amsterdam-en eta Europako iparraldearen beste merkatal hiri batzutan, jendeak bere dirua pisa zitekeen leku bat nahi zuen —txanpon metalikoak murriztuta zeuden edo bestela azpibalioztaturik— eta arrazoizko segurtasuna ematen zukeen gordailu batetan utzi. Honela sortu ziren bankuak. Maiz, lehen bankari pribatuak urraginak izan ziren, hain zuzen kutxa sendoagoak zeuzkatelako.

Laster batetan bankuak kopuru gorde horiek beste zenbaitzuri maileguz eman ziezaioketela eta interesaz karga konturatu ziren. Mailegariak kopuru gordailatu bat lortzen zuen, berak dirutzat erabil zezakeena edo, kasu gehienetan, banku-txartelak ematen zitzaizkion, bankuan mailegu-sarrerak gordailuan zeuzkala zertifikatuz. Banku-txartelak berak erosi nahi zuen edozertarako erabil zezakeen. Jatorrizko ezarleak oraindik bere kopuru gordailatua, hots, bere dirua zeukan. Mailegatu zuen gizonak ere dirua zeukan. Ikusten duzu beraz bankuak, mailegua eginez, dirua sortzen zuela. Horrela izan zen lehen eta horrela izan da ordudanik. Dirua banku batek sortutakoa da, orain maiz kopuru-gordailuen ziurtagirien motan, mailegatzearen ondorio normal bat bezala. Bert Lance jaunak bere buruari zorpeko famatu haiek eman zizkionean, dirua sortu zuen, gastatuta zeukana jakina. Egiteko akusatu izan ez zeneko gauza bakarrenetako bat diruaren sortzea izan zen; beharbada inork horretaz pentsatu ez zuelako zoriotsua izan zen. Baina, benetan, lur jota utzi zuena Moneta-Kontuhartzailea izan zen.

G: Zer diostazu urre-estandarri buruz?

E: Edo zilar-estandarraz –printzipio bera baita kasu biotan. Euts diezaiogun urreari. Urre estandarrek esangura bakarra zeukan, txartela edo kopuru-gordailuetarako eskarian urrea pisu espezifikoetan emanda izan zitekeela, maileguetatik datozen estrak edo lehen aipatu dudan gobernu-paper soberakina barne direlarik. Jatorrizko ezarlea eta mailegua egindako gizona garai berean ez zetozen bitartean, bankuak egin zezakeen hau. Diruzain publikoak ere gauza bera egin zezakeen baldin eta beraren txartelek dagoen urrearen gainean demasia pixka bat bakarrik erakusten bazuten. Metala bera hartzeko etortzen zen jendeari pagatzen zitzaion bitartean, herria urre-estandarrean zegoen. Bankuen kontra setio bat eginen balitz eta nahiko luze iraunen balu –jende gehiegi une berean etortzeagatik– ez litzateke noski jende guztiari pagatzeko nahiko urrea egonen. Eta gauza bera gertatuko litzateke jende gehiegik diru likidoa jasotzeko gobernura joko balu. Urrezko pagamendua moztu beharko litzateke orduan. Gerla batek edo antzeko premiazko batek maileguak eta dirua egiten bortxa diezaioke gobernuari, urre-erreserbek inoiz estaltzen espero lezaketena baino gehiago. Beraz, berriro ere urre-pagamenduaren promesa moztu beharko litzateke. Kasu bietan herria urre-estandarretik kanpo legokeela esan beharko litzateke. Hori, esan daiteke, gauza traumatikoa izanen litzateke. Jendeak bere herria urre-estandarretik kanpo legokeela irakurri orduko, zeruari begira jarriko litzateke eta lurrera jaits ledin espero izanen luke.

G: Zenbat iraun zuen urre-estandarrek?

E: Banaz beste bizitze laburreko epean ospe handia lortu zuen. Mozart-ek bezalaxe, edo akaso ez Mozart-ek beste. Urrea begi onez ikusia izan da beti, eta zenbait garaitan eta lekutan oinarritzko dirua izan da bera, zilarra barik. Bizantziarrek, mendeetan zehar Ekialde eta Mendebalde

arteko merkatalgoa menperatu zutenak, urrea nahiago zuten, oraindik beraien apaingarriek erakusten duten bezala. Baina ez zen 1867arte Europako Estatuak Parisera elkarrekin bildu zirela, eta onartu zutela handik aurrera urrea izanen zela kopuru gordailatu^{en} eta txartel-zirkulazioaren kontrako erreserba eta herrien arteko pagamendu-bidea. Orduan, sei urte beranduago Estatu Batuek zilarra abandonatu zuten, zilarrari buruz eztabaida handia sortu zuen ekintza, Willian Jennings Bryan-i beraren presidentziarako hiru saioretatik bietan behintzat gai handia eman ziona bera. Beraz urre-estandar modernoak azken mendearen hirurogeiko eta hirurogeitamarreko hamarkadetan datatzen da. Lehen Mundu-Gerlan, Estatu Batuetan urrez pagatutako erosketa handiengatik moztu egin zen Europan; gerlaren ondoan berrerabilia izan zen parte handi batez eta Depresio Handian betiko abandonatu zen. Gehienez, hirurogei-hirurogeitamar urtez luzatu zen.

G: Orduan zergatik ematen dio jendeak urreari holako garrantzi handia?

E: Bada, John Maynard Keynes-ek fenomeno freudiarra zela pentsatu zuen, gizonen eta urrearen artean sexu-lilurapenak zeuzkan kidetasun sakona zegoela. Hau beti iruditu zait irudimenezko huskeria bat. Nik badaukat diruarekiko errespetu etniko finkatu bat, eta beti gogo izan ditut emakume politak. Aintzina bazegoen bien arteko erlazio bat, baina nik zail daukat bioi buruz prezeski hitz berberez pentsatzeko.

Urrea garrantzitsua da gehienbat gure historiaren parte sakon bat delako, nahiz eta diru-interesa barne izan. Urrearen jabe den edo meategietatik ateratzen duen jendea berari buruz ongi hitz egiteko prest dagoke seguraski. Baita Suitzako bankariak ere. Hego Afrikakoek berriz urreak bere balioa mantenduko duela espero dute benetan eta dirutzat berrartua izanen dela. Halaber urrearekiko lotura

jende askoren kontserbakortasunari dagokio. Iragan garaiotan hain gurtua izan den zerbaitek oraindik ona izan behar duelakoan.

G: *Urrea diru bezala zaharkitu bada, ba al da oraingoz inbertsio onik?*

E: Inbertsioari buruz ez zaio inoiz aholkurik eman behar jendeari —ordaindurik ez bada behintzat. Inbertsioa ongi ateratzen bada, jendeak uste du bere jakituriagatik dela; gaizki etortzen bada, aholku txarra eman dionaz gogoratzen da. 1933tik duela urte pare baterarte, amerikarrak gerizaturik egon dira galera edo irabazietatik; lege debekatuta zegoen urrea edukitzea. Franklin Roosevelt presidentearen hastapenean onartua izan zen legea.

G: *Zergatik?*

E: Dolarraren errearen edukina jaitsi baitzen, prezioak altxatuko ziratekeelako esperoan. Beste hitz batez esanda, dolar-paper bati dagokion errearen kopurua murriztu zen eta erre-ontza baten kontra jaulki zitekeen dolar-kopurua gehitua izan zen. Ekintzak urrea zeukan jendeari dolarretan mozkin bat emanen ziokeen —are zehazkiago, erlatiboki banku-kopuru gutiri, hau da, urrerako beren papera edo kopuru gordailatuak trukatzuta zituzten gizabanakoei eta espekulatzailerei. Roosevelt-ek, errearen jabetza pribatua debekatuz, beren balioak dolarrekiko truke-balio zaharraz trukatzera behartu zituen. Legea 1975ean kendu zen New York-eko James Buckley senadorearen aginduz, William Buckley kontserbakor eta humoristaren anaia berau. Lege-kentze-egunean, Buckley senadorea lehena izan zen zenbait erre erosteko orduan bankuko lerroan. Une luze batez triste egon behar izan duke prezioa gero eta beherago joan baita. Halere, inflazioak badirau, bere dirua lortuko du atzera.

G: Zergatik abandonatu zen urre-estandarra Depresio-denboran?

E: Testuari jarraituaz jende gehiegi etorri zelako denbora berean bankuetara urre bila.

G: Zein da diruaren historian hirugarren aldia?

E: Hirugarrena urre-estandarra eta gero dator. Orain bankuak iraunkorki daude libre beraien ezarleei urreaz pagatzeko obligaziotik. Eta, esan beharrik ez dago, gobernu-papera ezin daiteke truka metalezko kopuru espezifikiko batez. Diru-eskaintzaren erregulazioa banku zentralen funtzio eksklusibo bilakatu da, Estatu Batuetako Erreserba-Sistema Federalarena, Ingalaterrako Bankuarena edo eta Frantziako Bankuarena. Eta erregulazio hau prezeski zuk espero izanen zenukeen bezala, merkatalbanku eta banku arruntetatik mailegatuaren kontrolaren bitartez egiten da, zeren orain hori baita batez ere dirua sortzeko bidea.

G: Nola kontrolatzen dute banku zentralek banku arruntak mailegua?

E: Modu ezberdinetara. Praktika amerikarrak, eredutzat erabiltzen dudana, eskatzen du banku komertzialek beren kopuru gordailututakoen kontra erreserba likido bat eduki dezaten —orain gobernu-moneta trukezina delarik. Baldin eta bankuek askatasun handiz mailegatzaren badute, kopuru gordailatu berrietan diru gehiegi sortzen badute, Erreserba Federalak —Estatu Batuetako banku zentralak— gora dezake garantia-erreserba. Horrek, jakina, bankuek segurtasunez mailega dezaketinari tope bat ezartzen dio. Edo, are maizago, Erreserba Federalak gobernu-tituluko kontu-inbentariotik saltzen du, hain zuzen beti nahiko handia den inbentario bat. Jendeak eta erakundeek titulu-kontu horiek erosten dituztenean, eskudirua hartzen dute —erreserbak,

hitz batez— banku komertzialetatik Erreserba Federalari pagatzeko. Horrek bankuek mailega dezaketena murrizten du. Horiek merkatu irekiko (open-market ingelesez) operazioak deritzenak dira —maiz misterio handitzat joak, baina, benetan, ikusten duzunez, guztiz sinpleak. Beraien erreserbak apalegi badira, bankuek berrosa ditzakete Erreserba Federaletik mailegatuz. Baina mailegu horiek egiteko asmoa desegin daiteke interes-indizea goratuaz. Eta interes-indize garaiago hau bankuek beren bezeroei pasa diezaieketenez, honek ere bezero horien maileguak geldieraz ditzakeela suposatzen du. Era honetan maileguak kontrolatzen dituzunean, kopuru gordailatuen sorpena kontrolatzen duzu eta beraz diru-eskaintza ere kontrolatzen duzu —edo gutienez diru-hornikuntzaren parterik handiena dena.

G. Diru-eskaintza gehitzea beharrezko bada, zer egingen zenuke zeuk? Ez al zenuke jarriko makineria guztia alderantziz? Erreserba-baldintza horiek murriztu; banku zentralek tituluak erosi, saldu barik; interes-indizea gutitu, mailegatzea bultzatu, honela kopuru gordailatuetan gehitze bat edukitzeko. Horrek diru gehiago esan gurako luke.

E: Guztiz zuzen. Bankari zentral bat bezain ongi zaude orain kalifikaturik.

G: Nekez sinest dezaket hori. Zer gertatu zaio urre guztiari bienbitartean?

E: Bada, horretatik zerbait Knox gordelekuan dago oraindik gordeta Estatu Batuetan. Zerbait ere badauka Nazioarteko Moneta-Fondoak —International Monetary Fund delakoak—; noizbait elkarriketa hauetan erakunde horretaz galdetu behar didazu. Beste zerbait ere bitxietan dago, zerbait jendearen hortzetan. Zerbait oraindik banku

zentraletan dago. Suitzarrek hornikuntza nahikoa daukate, espero zenezakeenez. Prezioan goratuko dela eta inbertsio ona dela pentsatzen duen jendeak ere badauka eduki zenbait urre. Zerbait, azkenez, beste gauza guztiak pikutara joateko espero den, baina metal horiska maitatu hori oraingoz egonen den egunaren kontra gordetzen da. Egun hura datorrenean, eta ni horren kontra arreta guztiaz oldartuko nintzateke, zenbait desilusio egon liteke. Orduan janari eta jantzi beroa izanen dira beharrianak. Urrea gogorra izanen da jateko eta janzteko hotza.

G: Zer jotzen da orain dirutzat? Diru-papera, noski. Baina ez al daude banku-gordailu mota ezberdin batzu? Zer diozu aurrezki gordailatuei buruz?

E: Hau erudituen arteko eztabaidarako arazoa da. Jende guztia ados dago banku-txartelak, Erreserba Federalaren txartelak, Ingalaterrako Bankuaren txartelak edo libera-txartelak dirua direla. Jende guztia bat dator banku-kopuru gordailatuak, zeintzuren kontra txekeak jaulki baititzakezu, dirua direla ere. Aurrezki-kontuei buruz badago zenbait eztabaida, nahiz eta aurrezki-kontuak seguraski diru bezala kalifikaturik izan. Zenbaitzuk argudiatzen dute kreditu-txartel jabea den pertsonak badaukala kopuru gordailatu inplizitu bat, demagun, American Express edo Diners Club direlakoekin, dirua bezain ona dena eta horrexegatik dirua ere dena. Ez gaitezen arazo honetaz urrunegi joan, dirua eta beraren sorpena zer den uler dezakezu, zuzenki jakin gabe zer eduki beharko lukeen barne. Dirutzat zer kontsideratu behar den ez dakien jendearen eta ez dakiela ez dakien jendearen arteko eztabaida da. Era berean, aurreko astean edo hilabeteen diru-hornikuntza gehitu edo gutitu dela irakurtzen baduzu, ez zenuke batere kontutan hartu beharko. Horrelako epe laburreko mugimenduek ez dute ezer esaten. Perituek horien esanguraz eztabaidatzen dute hain zuzen inork ez dakielako zer esan nahi duten.

G: Esan duzu banku zentralek dirua merkatu irekiko operazioen bitartez, erreserben gehituaz edo gutituaz zein interes-indizeak goratuaz edo beheratuaz kudeatzen dutela. Ez al da hori nahierarako botere bat? Zeinek kontrolatzen ditu banku zentralak?

E: Badago hor nahierarako, arbitrario den botere bat, eta urteetan zehar eztabaidagarria izan den arazo berezi bat. Pentsamendu-eskola batek beti mantendu du boterea hain handia delarik eragin politikotik kanpo mantendu beharko litzatekeela; horrek, baina, esan nahi du bankari eta antzeko barruko jendearen eraginaren pean utzi beharko litzatekeela bereziki. Hauek prestuki autointeresen gain daudela onartzen da. Pentsamendu hau tradizioak indartu du. Joan den mendean Ingalaterrako Bankuak gobernu britainiarretik independentzia substantziala zeukan, eta orain banku zentrolei buruz dakigun ia guztia Ingalaterrako Bankuak bilduriko esperientziaz da. Lehenago Frantziako Bankuak ere independentzia bera zeukan. Era berean, Estatu Batuetan Erreserba-Sistema Federala eraiki zenean, Lehen Mundu-Gerla hasi baino lehentxoago, antzeko autonomia eman zitzaion, eta presidenteak, edo kongresuak, inoiz eskua sartuko ez zukeelako pentsamenduak oraingoz bizirik dirau. Kontrola bankariek edo erudituek, edo akaso Jainkoak, eduki beharko zuketen baina inoiz ez orduko gobernuak.

G: Zu ez zara ados?

E: Independentzia parte handi batez mito hutsa da. Dagocn neurria justifikazio gabekoa da. Erreserba Federalaren nagusiak ez du maiz beteko presidentearen eskaera zuzen bat. 60ko hamarkadaren lehen urteetako bileretan, nik ongi gogoratzen ditudan bat edo bitan, Erreserba Federalaren orduko nagusia (William McChersney Martin izenekoa, baina beraren izena, bankari zentral gehienak bezalaxe,

galdurik dago historiarako) gogorraziko ziekeen arduraz presidenteari eta bertan zeuden besteei beraren erantzunkizun berezi eta beregaina. Gero, egiaz presionatuta zegoenean, berak zera esanzen zuen: "Ongi, presidente jauna, ikusiko dut zer egin daitekeen." Ingalaterrako Bankua eta Frantziako Bankua zuzen xamar daude gobernuaren kontrolpean, eta hori da izan beharko lukeen modua. Norbaitek izan behar baitu erantzule politika ekonomikoaz. Litekeen egoera txarrena presidenteari gaizki doanagatik —inflazioa edo langabezia— errua Erreserba Federalari botatzen dionean gertatzen da. Eta Erreserba Federalaren nagusiak, ostera, presidenteari bota diezaioke errua, edo protesta egin bera bakarrik bere eginbeharra egiten ari delakoan. Estatu Batuetan erantzule izan behar duena presidentea da. Eta beste herrietan erantzunkizunak gorengo aukeratuengan egon behar du. Dirua eta bankuak ez daude demokraziaren gain.

G: Hogeitabost urte arte inguru, irakurri dut, ez zegoen moneta-politikaz hitzegite gehiegirik. Zergatik zen hori?

E: Depresio Handia baino lehenago ekonomilari gehienek sentitzen zuten moneta-politika indar erabakiorra izan zitekeela prezioak eta langabezia erregulatzeko, prezioak bereziki. Prezioak jaisten ari baziren eta langabezia altxatzen, banku zentralak interes-indizeak beheratuko zituzkeen, gobernuaren balioak erosi eta honela maileguak egiteko hornitu merkatalbankuei erreserba-kopuru handiekin. Dirua honela sortua eta gastatua izanzen zen, eskaria ekonomian orotara harturik gehitua izanzen zen. Inbertsioa eta errendimendua gehiturik izanzen ziren, prezioak indartuak eta langabezia enplegu bilakatu. Baina Depresio-urteetan ez zen ibili. Negozioak hain gaizki zeudelarik, jendeak ez zuen dirua mailegatu nahi, nahiz eta modu errazean izan. Zergatik mailegatu galeretan produzitzeko eta saltzeko? Beraz herri guztietan moneta-politikaz, hau da,

banku zentralaren bitartez dirua administratuz lor zitekeenaz, fede-gutitze handi bat gertatu zen. Eta Depresioaren ondoan Bigarren Mundu-Gerla etorri zen. Orduan gerla-produkzioarako gobernuak edo enpresa pribatuek maileguak behar bazituzten, behar ziren moduan, horniturik izan behar zuten. Inork ez zukeen orduan irudikatu banku zentralak beraien barnerako lege bat zirenik, hau da, beregain zirenik. Banku zentralen politika gerlaren beharrianen menpean egon zen erabat.

Beraz, epe luzetxo bat egon da, guti gora behera 1930tik Bigarren Mundu-Gerla pasa eta gero arte, zeinetan banku zentralak guztiz garrantzizgabeak izan baitira. Axola zena gobernuak langabeziarako mailegatu eta gastatu zutena zen, mailegatzea ez baitzegoen orduan mozkin bat lortzearen menpean. Eta beranduago, arazorik garrantzitsuena gerla-asmoetarako mailegatu eta gastatu behar zena izan zen. Moneta-politikak leku utzi zien gastatze publikoari eta zerga-politikari, politika fiskala deitzen dugunari, bera bigarren mailara igaroz.

G: Zergatik ez zuen ondorio onik izan ulertzen dut, baina ezin ote zuen moneta-politikak inflazioa galerazi? Eta hori al da zergatik egon zen berriro modan?

E: Neurri batez bai. 1950eko hamarkadan, kasu batez, prezioak goratzea, egungo estandarrekin modestu izanik ere, problema bilakatu zen. Moneta-politikak --Frantziako Bankuan edo Ingalaterrako Bankuan edo Erreserba Federalaren Etxean mahai handi batetan eserita zeuden jaun isilek eta patxadazkoek legegintzarik gabe har zitzaketen erabakiak-- problemari soluzio bat emateko izugarritzko bide egokia ematen zuen.

G: Eta ez al da moneta-politika inflazioaz aritzen?

E: Bai. Banku zentralak merkatalbankuak nahiko estutzen baditu, beraiek mailegatu behar duten diruari erabakiorki eragiteko, eta beraiek mailegatzten dutena interes-indize garaietan mailegatzera bultzatzen baditu, gastu gutxiago egonen da noski, hots, eskari gutiago ekonomian. Diru gutiago egonen da bereziki etxeak eraikitzeke, beste eraikuntzetarako, negozio txikiagoen inbertsioetarako inbentarioetan, instalazioan eta ekipamenduan, eta epekako erosketarako automobiletan eta etxe-elektresnetan, zeren eta gauza hauek guztiak banku-mailegatuek finantziatzen baitituzte. Mailegatzeko herstura nahiko bortitza bultzatzen bada —gastatzeko eta birgastatzeko kopuru gordailatuen sorpenean— inflazioa geldieraziko da.

Baina orain lehen eguneko argudiora itzuli behar dugu. Herstura horren eragina baina beti izanen da desberdin. Utz iezadazu errepikatzen, herstura horrek ekonomian gastu agregatuaren herstearen bitartez funtzionatzen du, hots, ekonomilariak eskaria agregatuaren murriztea deritzotenen bitartez. Eskariaren herstura honek General Motors, Exxon, Philips, Shell edo beste korporazio handiak jotzen baditu, ez ditu beraiek prezioak goratzetik geldieraztera bortxatzen. Lehendabizi salmentak eta produkzioa urritzen dituzte. Prezioen murrizteari kontra egiteko botererik badaukatela ikusi dugu jadanik. Hauxe da handi izateko nahi duten arrazoietakoa bat. Eta beraien alokairuen kostuak gora badoaz edo prezioak goratzeko beste justifikazioen bat badago, prezioak altxatuko dituzte. Prezioen altxatzea geldieraztera eta alokairuen gehitzei kontraeustera, gaitasun inproduktibo handia dagoenean bakarrik izanen dira bortxaturik. Une horretarako langabezia handia izanen da. Eta honek ere lagunduko du sindikatuen eskariak murriztera. Beraz, enpresa handi hauetarako, langabezia sortuta moneta-politikak funtzionatzen du. Eta hau, jakina, beraren orainsuko erabileraren ondorio guztiz ezaguna izan da.

Beste ondorio bat ere badauka, indartsuen aldeko beste fabore bat eta ahulen kontrako eragozpen bat gehiago adierazten dituen. Korporazio handiak, ikusi dugu, badauka bankuetatik aparte kapital-iturri beregain bat, hau da, beraren irabazi propioetatikoa; eta banku komertzialen mailegutan banku zentralaren murrizteak ez du, iturri honetaz baliatzekotan, eraginik. Edozein kasutan, enpresa handiak dira bankuen bezero gogozkoenak, mailegatzeko dirurik baldin badago, zerbitzatzeko lehenak. Prezioak beraiek kontrolatzen dituztenez gero, bezeroei interes-indize handiagoak ere pasa diezazkiekete. Beraz, moneta-politikaren ondorio kaltegarrien kontra babestu xamar daude. Aitzitik, baserritarrak, edo bere inbentarioak eramateko dirua behar duen merkataritxiak guztiz zaurgarri dira moneta-politikaren bitartez, edo, oroz lehen, diru mailegatuaz aritzen diren eta diru mailegatzen duten bezeroen menpean dauden etxagintza bezalako industri enpresak. Beraz, nola funtzionatzen duen moneta-politikak ikusten duzu, langabezia sorturik, korporazio handi eta sendoak salbuetsiz eta txiki eta ahulak zurrupatuz.

G: Orduan ekonomilarek zergatik gomendatzen dute moneta-politika oraindik?

E: Beti egon da ekonomilarien artean halako lilurapena banku zentralaren politikaren mekanikarekiko. Gure lanbidearen magia-mota berezia da. Beronek beraren ondorio guztiz diskriminatzailea kontutan ez edukitzera eramán du. Baina oro har eta erabat zuzenki, bera da jende guztiz kontserbakorren neurri faboratua.

G: Milton Friedman bezalakoena?

E: Bai. Friedman irakaslea gizon guztiz begiko eta sarkorra da, baina bera kontserbakor ezaguna da, eta ez da kontserbakor baten funtzioa negozio handiak negozio txikiaz gain faboratzen dituzten politikez arduratzea. Edo

langabeziaz. Bera ez da arduratzen, eta beraren abantaila da ondorio kaltegarri horiek albora uztea. Hala ere, ez dut nahi Friedman-ek erabat bihotzgabea dela eman dezan, eta honek aurreko puntu batetara eramaten gaitu. Beste inork baino gehiago, Milton Friedman-ek merkatuak erregulatzen duen konkurrentzi enpresez osaturiko ekonomiaren ikuspena dauka. Berarentzat merkatuak oraindik badirau, eta korporazio handi eta boteretsua ez da inoiz garrantzitsu izan beraren pentsamenduan. Bizitze ekonomikoaz daukan ikuspena onartzen baduzu —konkurrentzia oraingoz merkatu efektibo batetako— nahiz eta ulermen eta tolerantzia zerbait eduki, orduan ikus dezakezu nola moneta-politikak konkurrentzi enpresetako ekonomia batetan zehar, guti gora behera uniformeki, bere burua zabaltzen duela irudika daitekeen. Politika horrek enpresa guztiak guti goiti beheti mehatxatzen dituela pentsa daiteke, eta, konkurrentzi enpresak direnez gero, eta orobat merkatuaren indar inbertsonalen pean daudenez gero, banku-mailegatzearen eta eskari agregatuaren murriztapen batek enpresa guztiak prezioak jaitseraztera edo prezioen goratzeari uko egitera bortxatzen dituela. Hauxe, ez langabezia, da lehen ondorioa. Eta honetatik Friedman-en gomendio nagusira iristen gara, alegia, bai mailegatzea eta bai diru-sortzea mugatzen dituzula diru-hornikuntza eta ondorioz gertatzen den eskaria gehi daitezen bakarrik, ondasunak eta zerbitzuen kopurua gehitzen den edo gehi daitekeen neurrian. Mailegatzeko, dirua sortzeko eta eskariaren gehitze handiago bat lortzeko edozein joera zorrozki dago kontrolaturik. Ondorioa prezio egonkorren ekonomia da.

G: Zergatik ez da horrela gertatzen?

E: Mundu errealean bizi garelako. Diru-murrizketak ez du geldierazten merkatu diziplinatik alde egin duen, eta beraren prezioen eta errenten goratzea kontrolatzen dituen jendea. Langabezia izugarria dagoenean bakarrik dago

jende hori geldierazirik. Bitartean diru-murrizketak funtzionazten du, zigorbide moduan, merkatuaren pean oraindik daudenentzat.

G: Friedman irakaslearen erremedioa frogatu izan al da benetan?

E: Bai, nahiz eta berak inperfektuki esanen zukeen. Beraren zehazpenen arabera erabat funtzionatuko lukeen eta arrazoizko kalterik gabe ibiliko litzatekeen diseinu perfektu eta eginkor bat balego, jakina, orain baino lehenago erabiliko zatekeen. Gobernu guztiak kontutan hartuko zuketena beste politika guztiak baztertuaz. Politikariak, nahiz eta atzeratu izan, ez dira hain memelo Friedman irakasleak proposatzen duen bezalako formula egoki eta bakuna baztertzeko. Baina beraren praktikotasunik ezaz eta kaltegarritasunaz froga praktikoa asko egon da. Friedman irakaslea eta beraren dizipuluak Nixon eta Ford presidenteen administrazioetan eragile izan dira. William Simon jauna, Ford jaunaren finantz idazkaria, eta Alan Greenspan, Ford jaunaren kontseilari ekonomikoen sailaren nagusia, Erreserba Federaleko Arthur Burns jaunarekin batera, elkartu ziren, moneta-politikaren erabilera oinarritzakoa eginik, 1974-75ko inflazio handia gutitzeko (ez geldierazteko, halere). Ondorioa produkzioaren izugarritzko mozketak izan zen eta langabeziaren izugarritzko gehitze bat, atzerapen serioa, alegia. Estutasun berezia egon zen etxagintzan; Depresio Handitik bere hondoramenik txarrena izan zuen. Negozio txikiak ere gaizki ibili ziren. Guztia, hain zuzen, testuaren arabera izan zen. Simon eta Greenspan jaunentzat, eta Friedman irakaslearentzat ere, kaltea ez zen hain handia. Beren lanpostuak galdu dituztenentzat, ez zen hain atsegin ordea, ezta, noski, Ford jaunarentzat ere. Bera Herbert Hoover-engandik hona birraukeratua izateko ezeztaturik zen lehen presidentea izan zen. Politika ekonomikoa izan zen bera porrotera eramanez. Ford jauna gizon zintzo eta eskuzabala da; halere, norberak bere

buruari galdetzen dio ea poztu ote zatekeen beraren kontseilarien fede ekonomikoagatik sakrifikaturik izateaz.

G: Friedman irakaslea Israelgo gobernuaren kontseilaria izan zen ere, denbora bateko.

E: Bada, hori aintzinako tradizio hebraiko baten parte da, hots, Israelgo semeak sufritzeko jaioak direla.

G: Berak Txileko gobernuari ere aholkua eman zion.

E: Guztiz kritikatu izan zen, Txileko gobernuari, diktatura txilearrari aholkua ematera, oso egun gutitarako, joan zelako. Honetan nik defendatzen dut. Ez dago zalantzarik, nik uste, Friedman irakaslearen askatasun zibilen aldeko engaiamendu pertsonalaz. Eta, Txileko diktatura amaiturik ikusi nahi nukeen honek, ezin pentsa dezaket Friedman-en aholkuari jarraitzea baino biderik onena. Arazo hauetan ikusmen osoa behar da.

G: Oraingoz harriturik nago nola hainbeste jendeak pentsatzen duen moneta-politika erabilgarria eta baliagarria dela.

E: Zenbaitzu, lehen esan dudan bezala, komenientziak erakartzen ditu. Ez du behar legegintzarik eta arinki erabil daiteke eztabaida aspergarririk gabe. Batzutan, gobernuak moneta-politika bakarrik erabiltzera behartuak aurkitu dira, inflazioari aurre egiteko, beste egitekorik ez zegoela ematen baitzuen. Zenbait paradata hola gertatu da Britainia Handian. Baina, utz iezadazu errepikatzen, moneta-politika kontserbakortasunaren berezko eta legezko adierazpena da. Langabezia arduratzen ez bazara, sindikatuak gogoko ez badituzu eta negozio handiak diru mailagatuaren menpean dauden negozio txikiak baino gehiago faboratzen badituzu

—jarrera politiko guzti horiek legezko direla hola ulertu nahi bada— moneta-politikaren alde egonen zara.

G: Ez al ditu moneta-politikak bankariak pozten? Beraiek mailegatzen duten diruaren gainean errenta gorago bat nahiko luketela esanen bainuke.

E: Oi, bai. Hau ez da sarritan aipatzen. Bankariek, negoziogizonen artean bakarrek, inflazioa geldierazteko bere prezioak goratu ahal dituzte Estatuaren arrazoi ekonomikoengatik soil-soilik. Baina beraiek ez dira batere kexatzen hortik ateratako korrituaz.

G: Beste galdera bat daukat moneta-politikaz. Beronek negozio-inbertsiotarako mailegatzea murriztuz funtzionatzen badu, ez al da hori kaltegarri? Ez al du jendea atzeratzen makineria eta inbentarioa erostetik, negozioak gero eta inproduktiboago bihurtuz?

E: Aipatu behar nukeen hori. Inflazioa galerazteko edo mugatzeko moneta-politikaz fidatu diren gobernuek kalte serioa egin diote beren herri propioetan negozio-inbertsioari. Berrito britainiarrak dira punturako kasu bat. Azken hamabost edo hogeitaz urteetan oso tinko fidatu dira moneta-politikaz beraiek, eta hori Britainia Handian instalazio berrien inbertsiorik ezaren arrazoiatariko bat da, kostu eta lanindar-ekoizkortasunean ondorio batekin. Ekonomilariak ez dute ekoizkortasunean haintzakotzat hartu enpresa txikiagoetan inbertsiorako mailegatze-murrizketaren ondorioa.

G: Depresio Handira itzuli nahi dut apur batetan. Moneta-politika baztertua izan zenean, zer jarri zen horren ordez?

E: Politika fiskala, aurrekontua. Gobernuek ezin lortu izan zutenean jendeak bankuetatik mailega zezan, dirua gasta eta eskaria eta ekonomia modu horretan eragin zitzan, beraiek hasi ziren mailegatzen eta gastatzen. Honek segurtatu egin zuen dirua mailegaturik eta gastaturik izanen zela. Eta, alderantziz, inflazioa kontrolatu behar izan zutenean, zera pentsatu zen, zerga handiagoek jendea aldentuko zutela bere diru propioa gastatzetik, eta gastu publiko gutitzeak, oster, gobernua galeraziko zuela eskaria gehitzetik. Hala, gobernuek aurrekontua moneta-politikaren ordeaz erabili zuten ekonomian eskari osoa edo agregatua erregulatzeke, eta era horretara inflazioa eta langabezia eragozteko.

G: *Zergatik ez zuen honek funtzionatu?*

E: Hori hurrengoan erabiliko dugu.

VII. ZER DA POLITIKA FISKALA?

G: Zertan datza politika fiskala zehazki?

E: Erantzuna eman baino lehenago, beharbada atzera-jotze labur bat egin beharko genuke. Atzo moneta-politikak ekonomia kontrolatzea bilatzen duela ikusi genuen, bankuetatik mailegatze-kopurua erregulatuz eta horrela sorturiko dirua gastatuz eta birgastatuz. Honek ondasun eta zerbitzuetarako eskari agregatua gehitzen du, egokia izanez gero, diru mailegatutakotik gastu gehiago eginez. Inflazioaren arriskuagatik gastu murrizteko beharra baldin badago, orduan banku zentralak kopuru mailegatuetatiko gastua moz dezake. Eta horrek zergatik ez duen funtzionatzen ikusi genuen. Ez zuen benetan konpondu langabezia Depresio Handian. Eta orain puntura are zehatzago joaz, inflaziorako erremedio bereziki kaltegarria da mina jasateko ezgaien direnzentzat. Ondorioak dauzka langabezia sortzen duen heinean; eta inflazioa geldierazteko halako langabezia handiak egon behar du.

Azken aukera, nahiz eta elkarren artean eskusibo diren politikak ez egon, eskari agregatua neurri fiskalen bidez kontrolatzea izan zen. Neurri horiek gobernu-aurrekontuaren bidez funtzionatzen dute. Langabezia baldin badago, zergak moztu dituzu; honek jendea gastatzeko errenta pribatu gehiagorekin uzten du, eta ondorioz sortu eskariak lanpostu gehiago eman nahi du. Edo zergak ukitu gabe gastu publikoak gehitzen dituzu, eta honela gobernuak ondorio berberarekin eskaria gehitzen

du. Gainera, gobernuak enplegatzen duen jendeak gastatu egiten du eta honela eskaria are gehiago handitzen da —ekonomilariak ondorio multiplikatzailea deitzen dutena berau. Arazoa inflazioa bada, alderantzizko politika erabiltzen da. Zergak altxatzen dira, eta honek gastu pribatuak mozten ditu. Gastu publikoetan mozten da, eta honek esan nahi du gobernuak ondasun eta zerbitzuetarako eskariari gutiago laguntzen diola, eskari agregatua gutitzen duela.

G: Politika fiskala al da orain ekonomia kudeatzeko bide onartua?

E: Herri industrialduetan politika printzipala izan da, printzipioz behintzat, Bigarren Mundu-Gerlaz geroztik. Preferentzia politikoak badauka hemen bere eragina. Kontserbakorrek, arrazoi onengatik ikusi dugun bezala, moneta-politikara jotzen dute. Estatu Batuetan ekonomilari liberalek eta Europan sozialdemokratek eskuarki politika fiskalerantz jo dute gehiago. Baina politika fiskalaren aldekoek ez dute moneta-politikaren zenbait erabilera baztertzen. Eta moneta-politika maitatzen dutenek beti aurrekontu-murrizte edo aurrekontu orekatu bat eskatzen dute. Bestela gobernu-mailegatzeak, mailegatze pribatuak diru-hornikuntza handitzen duen bezalaxe, moneta-sistema desoreka dezake.

G: Ez dut ikusten nola politika fiskala eta aurrekontu orekatu bat egon daitezkeen. Baina Carter presidenteak oreka hori behin eta berriro agindu du. Gauza bera Giscard d'Estaing-ek oraintsu arte. Politika fiskalaren kontrakoak al dira?

E: Ezin eduki dezakezu politika fiskal eraginkorra eta aurrekontu orekatua. Gaitasun inproduktiboa eta langabezia badaude, gobernuak berak zergetan hartzen duena baino

gehiago gastatu behar du, aurrekontu-mentsa eduki behar du. Eta, ulergarriro, inflazioa serioa bada, eta jendea eta negozio-enpresak beren aurrizkietatik kanpo dirua gastatzen ari badira, orduan aurrekontu gainorekatu batez egokitu nahiko zenuke egoera, aurrekontu-soberakin batez, alegia. Beraz ez dago merezimendu batere errenta eta gastuak zuzen orekatzen dituen politika batean, bat ere ez. Hori, bide batez, zorionekoa da. Estatu Batuetan ez dugu aurrekontu orekatu bat 1967tik. Hori baino lehenagokoa 1960koa izan zen.

G: Orduan zergatik prometatzen dute politikalariek aurrekontu orekatu bat?

E: Horiek egiaren bila, ezkontz-fideltasuna, zerga tipiagoak, gobernu efikaziaduna, bakea eta amatasunaren saildutasuna ere aldarrikatzen dute. Birtute konbentzionala da. Beraien baieztapenak sailnduen aldean eta Satanas-en kontra ezartzen zaitu, baina ez dauka esangura praktikorik.

Giscard presidenteak bere aurrekontu orekatu baten promesa erretiratu duela orain ondorioztatu behar dut. Carter presidenteak ez du hola egin, baina segur egon zaitez beraren ekonomilariak ez dutela hain serio hura hartu. Beraiek sinesten dute, beharbada gehiegi, politika fiskalean. Beraz, publikoki esan dezaketen edo ez dezaketen edozertik kanpo, aurrekontu orekatua gurkera konbentzionaltzat jotzen dute, aintzinako fede baterako kalte gabeko zentzuzko aurrepausoa.

G: Baina praktiko al da esatea zergak goratuko dituzula eta gastu publikoa gutituko? Ez al da jendea zeure kontra egonen?

E: Noski, eta gogorki. Eta hemen politika fiskalarekiko lehen zailtasunera gatoz –teoriaz gertagarri denaren eta praktikan gertatzen denaren artean jauzi izugarria egoten

da. Politika fiskalaren defentsari gehienak, ai!, iraganaldian bizi dira. Masa-kontsumoko gizartean, kontsumo horretan murrizte profesionalek huts egiten dute. Eskulangileek, burulangileek, gutiengoek, lehenago berez aberats eta pribiligiatuentzat bakarrik pentsatutako kontsumoaren artikuluetarako eskakizuna bultzatzen dute. Telebistak badauka honekin zerikusirik. Baita hezkuntza estandarraren hobetzeak ere. Etika demokratikoa izan da seguraski guztietatik garrantzitsuena. Beti egon da arazo bat hemen. Jendeari esaten zaio guztiak berdin jaioak garela. Baina gero halaber esan beharko zaio, gozamen ekonomikoetan berdintasuna eskatzea ez dela egokitzen enpresa librearen sistemaren berezko operazioekin, bai eta seguraski subertsiboa dela ere. Aspalditxo honetan, jendea gero eta gutiago limurtzen da argudio horren logikaz. Beraz, nahiz eta oraingoz kontsumoan ezberdintasun handiak egon, ez daude egon ohi diren beste. Ia jende guztiak automobil bat, etxe bizigarri bat, eta hilen ez zaituzten osasun-zerbitzuak eskatzen ditu. Unibertsitate-hezkuntza nire gaztaroan, hain zuzen, aberatsen eta elizgizonen semeentzat mugatua zen; herri industrial aurreratu gehienetan orain gizaeskubide bat da. Aintzinan aisiadun amerikarrek bakarrik egiten zuten bidaia bat Europara; orain eskuarki onartzen da bizitzan behin Frantzian, Suitzan edo Italian emanen dituzula oporrak, edo arbasoen herri zaharrera, edozein delarik, joanen zarela bisita. Ondorio gisa, gastu pribatua gutitzeko zergak altxatzea oso zaila da; korronte sozial zabal baten kontra doa eta masa-kontrakarrara gonbitatzen du.

Ia hori bezain zaila da gastu publikoa gutitzea. Estatuak hornitzen dituen gauzak gure bizitze estandarraren parte bat ere dira. Baina bizitze estandarraren parte hau pixka bat zaurgarriagoa da, zeren eta hezkuntza publikoak, etxagintza publikoak, osasun-zerbitzuak, gastu sozial batzuk, horiek guztiok laguntzen baitizkiete gutien daukatenen kontsumo-mailei, aberatsen mailarantz hurbiltzen. Irabazi handietako jende asko, jakina, haserre dago halako alferrikako

gastuengatik. Beraiek gogorki salatzen dute gobernu ofizialen porrota daukaten eginbeharrak garbi ikusteko eta, defentsa, aire-garraioaren segurtasuna eta beharrezko negozio-zerbitzuen antzeko gauza guti batzutatik kanpo, gastu publikoak mozteko. Beraiek ez dute beti ikusten, nahiz eta batzuk bai, gastu publikoek pobreei aberatsek berentzat hornitzeko gai diren hezkuntza, atsedenlekua, etxagintza eta krimenaren kontrako babesa segurtatzen dizkietela.

G: Ez al da teoria eta errealtatearen ezberdintasun hau nahiko ezaguna?

E: Izan beharko luke. Baina ekonomilarien belaunaldi zaharrago bat eta konformista ospetsuen belaunaldi gazteago bat eragin handikoak dira oraingoz testuliburuetan eta ikasgeletan; ez dute nabaritzen indar ez-ekonomikoen boterea, alegia, indar ekonomikoekin lehian ari diren indar politiko eta sozialen boterea. Beraz, oraindik errazki hitz egiten dute zergen altxatzeaz edo gastu publikoaren gutitzeaz eskari agregatua erregulatzeko. Ene inpresioa da, hala ere, edo nolabait nire itxaropena, talde gazte eta berritzaileago batek arazoa are garbiago ikusten duela.

G: Ezin litzake gobernuak gastu militarrik murriz? Beraiek baitira gobernu-gastuaren zati handi bat.

E: Baina hori armen produktugileen eta nagusiteria edo establishment militarren errenta da, seguraski kontra jarriko direnak. Gastu publikoen gutitzeaz eztabaida bat dagoenean, ia beti egokitu beharko direnak gastu zibilak direla suposatzen da. Eta gastu zibilen artean, ongizatezkoak direnek eta hiriko ghettoetako jendeari —George Bernard Shaw-en pobre ezgauzei— laguntzeak gasturik handienak isladatzen dituztela uste izaten da. Berriro ere, balizko politika sendo eta egokia ahulenak eta pobreenak

—gutien artikulatuak berauek— zigortzen dituen da. Gastu militarrek, beharrezkoak edo dena delakoak, korporazio sendoek, jeneral harrigarriek eta burokrazia izugarriak defendatzen dituzte. Beraz, direlako arrazoiengatik, beraiek ez dute inoiz irudikatzen beraien aurrekontuak murrizteko direnik, politika fiskala erabiltzean. Gehitze bat, edozein mementutan, baina inoiz ez gutitze bat.

G: Orduan zergak ezin altxatuz, eta Estatu-gastuak ezin murriz daitezkeela ontzat emanaz, funtziona dezake politika fiskalak?

E: Zentzu batetara funtzionatzen du ongi bakarrik. Zergak guti ditzakezu langabezia baldin badago, eta, zailtasun handiagoaz, gastu publikoak altxa ditzakezu lanbagezia baldin badago. Azkenengo urteotan, politika fiskala dela eta, eruditutik amerikar talde batek zergen murriztearen defentsarekin liturgia-mota bat egin dute. Gertagarri eta txaloturiko gauza bakarra izanik, abagadune guztietan eta gaitz guztietarako eskatzen dute. Walter Heller irakaslea, arlo honetan aitzindaririk handienetako bat, Kontseilari Ekonomikoen Zuzendaria Kennedy eta Johnson presidenteen pean eta arrunt gizon gorengo bat, azkenik hain maite zituen zergak murriztea ezen sudurrestu kronikoa sendotzeko ere agintzera heldu omen zela. Berak eta beste batzuk inflazioaren puntaren puntan, 1974ean eta 1975ean Estatu Batuetan, zergen murriztea aholkatu zuten. Nik beraiek altxatzea defendatu nituen. Hori logikoa zen baina, une hartarako, ezgaraikoa orobat. Kongresuak hartaz konturatu baino lehenago, nik aipatutako diru-hersturaren politika atzerapen ekonomikoa ekarri zuen.

G: Eragozpenak ikusten ditut. Frantzia zergak altxatzea eta gastu publikoa murriztea ez dira hain erraz ere. Baina zer gertatuko litzateke baldin eta gauza horiek egin ahal bazenitza? Inflazioa konpon lezakete?

E: Deiadar guztien kontra eta nahiko gogor bortxatzen bada, gastuen murrizketak eta zergen altxatzeak gastu publikoa eta pribatua murriztuko lituzkete eta eskari agregatua moztuko –ondasun eta zerbitzu guztietako eskaria berau. Baina politika fiskalak ere badauka ondorio diskriminatzaile bat; eta ezberdinki funtzionatzen du ekonomiaren parte desberdinetan. Korporazio handiek menperaturiko ekonomiaren erdian, askotan ikusi dugun moduan, prezioak kontrolatzeko boterea dago –prezio-jaitsierari kontra egiteko eta kostuak gora baldin badoaz prezioak altxatzeko. Beraz, ekonomiaren parte honetako eskariaren murrizte edo gutitze baten lehen ondorioa salmentetan, ekoizpenean eta langabezian da. Moneta-politikarekin bezala, kasuon, prezio-gehitzeak geldierazten dira bakarrik, gaitasun inproduktibo-kopuru handi xamar dagoenean, edo sindikatuei alokairu-gehitzeari uko eragiteko nahiko langabezia dagoenean. Bitartean, politika fiskalak negozio txiki eta baserritarren kontra bakarrik funtzionatzen du. Beraz berriro egitate triste bera. Nahiz eta politika fiskala inflazioaren kontra derrigorrez aplikatu litekeen, politika horrek gaitz bera, aurkakoa edo eta akaso handiagoa, hots, langabezia sortuaz funtzionatuko luke. Eta enpresa txikien eta baserritarren prezioak gutituz funtzionatuko luke, oraingoz merkatuaren pean daudenak eta horrexegatik kontrolik ez daukatenak beren prezioen gainean.

Aurten, (1977an), inflazioa jaitsi da Estatu Batuetan maila erlatiboki beheko batetara, eta nire Washington-eko ekonomilari lagunek beren buruak ase dituzte autozorion-kopuru handi xamarraz. Nik ez diet errua bota horregatik. Gorengo lanpostuko ekonomilari batek egunotan bere burua zoriondu beharra dauka, zeren, lorpenaren maila ikusita, ez baitu beste inork eginen. Baina ez da zorion-opatzerik baserritar amerikarrengandik etorri. Hori hola izan da, inflazio-indizearen gutitzea zeraren bidez lortu delako, nekazal prezioen eta uzta onetako eskari agregatua

tuaren murriztearen bidez. Halere, gobernuaren politika ekonomikoak ez du ondorio ikusgarriarik eduki alokairu eta prezio industrialetan. Hor inflazioa iraunkorra eta puntuala izan da.

G: Ba al diozu inflazioa eta ondorengo atzerapen ekonomikoaren ordeztasun modu zaharreko ohizko negozio-zikloa— gaur, inflazioa, atzerapena eta langabezia denbora berean ditugula?

E: Horixe. Politika fiskalarekin edo moneta-politikarekin edo biokin, inflazioa balaztatzen dugu baina atzerapena eta langabezia sortuta. Eta, esan dudan bezala, izugarritzko langabezi kopuru handia behar da inflazioari itzurtzeko. Bide honetatik abiatzen den edonor kritikarako gai da.

Atzerapen modernoak, bidenabar, interesgarriak dira. Nahiz eta politika fiskalak edo moneta-politikak apropos kausatuak diren, oraingoz fenomeno naturala direla pentsatzen da, nik oraintsu aipatutako ziklo klasikoaren agerpidea. Zuzperdura, etortzen bada bakarrik eta etortzen denean, kontsideratzen da gizaeskuen eta inteligentsia ekonomikoaren lana dela. Ford presidentearen ekonomiariek, lehen nik aipatu nituen Simon, Greenspan eta Burns jaunak, 1974-1975ko inflazio handia beheeratu zuten, baina Depresio Handiaz geroko atzerapenik handiena erakarriaz. Hau osterako negozio-zikloaren jaitsaldi naturalari atxeki zitzaien. Geroago beraiek eta beraien jarraitzaileek beren buruak laudatu zituzten zuzperdura arin goraipagarri bat plangintzatzeagatik. Negozio borobil bat.

G: Politika fiskalera itzulita: zergatik fidatzen dira ekonomilariak oraindik beraz. Esaten duzun bezala, testuliburuek oraingoz bera dela politika egokia baieztatzen baitute.

E: Berriro gertaeraren ondoko nahitaezko berantketa. De-

presio Handiaren ondoan eta Bigarren Mundu-Gerlaren ostean, politika fiskalak, erakutsi dudanez, hogeit bat urtez ematen zuen funtzionatu bide zuela. Arrazoiei buruz argudia daiteke. Korporazioak oraindik arduratsu ziren alokairuak ezartzean. Ez zuten oraingoz ikusten nola gehitze horiek kontsumitzaileei pasa ziezazkieketen errazki; oraindik, moda zaharreko etsipen kapitalistaren agerpen-tzat, sindikatuak kontraeusteko joera zegoen. Sindikatuak, beste aldetik, beren eskarrietan ez ziren hain erasokor; oraingoz bazegoen depresio urteetatik beldur-hondakinik lanpostuei, eta ez alokairuei, garrantzia ematen ziena. Edozein kasutan, hogeit urte horiek ekonomi zientziaren urrezko urteak izan dira, eta kreditua politika fiskalak lortu zuen. Azken hamar urteotan, birtualki herri industrial guztietan inflazioa serio eta iraunkorra izan da. Politika fiskalak ez du funtzionatzen edo erabiltzen bada guztiz kaltegarria da, baina aintzinako magiarekiko fedeak badirau oraino.

G: Oraingoz ez dut ikusten zergatik joan diren hain gaizki gauzak azken hamar urteotan.

E: Lehen argudiatu dut erakunde ekonomikoetako aldaketa guk nabaritzen edo uste nahi dugun baino arinago dela. Aldaketaz gain aipatu egin dut nola korporazioek gero eta handiago eta sendoago bilakatuz iraun dutela. Sindikatuak Estatu Batuetan garrantzitsu bihurtu ziren arlo berrietan, zerbitzu publikoetan bereziki. Gobernuak, bestalde, guztiok poztu gaituen demokrazia sentikorraren ezaugarria, talde berriak laguntzera etorri ziren —zaharrak, gutiengoak, menpekoak, eriak. Berauei kontrola ez bazen beraien errentarako babesa eman zitzaien behintzat. Horrek guztiorrek merkatutik erretiratzen are gehiago lagundu zuen. Behin jendeak edo erakundeek beren prezio eta errenta propioak kontrolatzen badituzte, ez dago biderik moneta-politikak edo politika fiskalak prezio eta errenta

horiek gehitzetik libratzeko ez bada langabezia sortuaz eta atzerapen ekonomikoa eraginez.

G: Zer proposatu dute ekonomilari amerikarrek?

E: Carter jauna inflazioa berehala gutitzeko eta langabezia behertzeko promesaz etorri zen presidentziara. Establishment edo nagusiteriako ekonomilari ospetsu punta-koak bere zerbitzura eraman zituen; ospearean aldetik inork ezin kritika dezake beraren aukera. Baina, ai!, orain arte ez dute ia ezer egin edo ezer berririk. Ia urte baten ondoren, langabezia oraindik garaia da eta inflazioa gora doa. Berau zeraren adierazpena da, denborak ohizko moneta-politika eta politika fiskalaren aldekoak atzera nola utzi dituen. Kontseilari ekonomikoa izatea oraingoz gauza ohoragarria da; nahiz eta kontseilari erratu bat izan, on xamarra da. Oraindik, Nixon eta Ford jaunen ekonomilariengandik egin beharko genukeenaz etengabe entzuten dugu. Noski ekonomilari bat izateagatik harro nago, eta arrazoi honengatik gure lanbidea errendimendu estandar goragokoetan aritzea ikusi nahi nuke.

Izan ere, politikaren joera berriez eztabaidatzen ari diren ekonomilari ez-ofizialen kopurua handi xamarra da. Baina, hitz egiten dugun bitartean, joera ofizialeko haiek oraindik politika zaharrek funtzionatuko dutela espero dute. Edo sekretuki prestidigitazioa, inkantazioa, mahai-lebitazioa eta beste badaezpadako praktikak darabiltzate langabezia txikia inflazio gutiagorekin bakean ezartzeko.

G: Zuk prezio eta alokairuen kontrola defendatu dituzu.

E: Bai, bide malenkoniatsu eta errepikatuaz, baina kontrako aukerak txarragoak direlako bakarrik. Ekintza funtsezkoagoa behar delako eritzira heldu ere egin naiz. Ekonomilari gehienak orain ados daude alokairuek

prezioak altzarazten dituztela, eta ondorioz alokairu/prezio espirala gaur egungo inflazioaren kausa zentrala dela. Jauzia, berriro, ulertzearen eta ekintzaren artean dago, errealitatearen eta itxaropenaren artean. Prezioak kontrolatzeak beraren prezioak kontrolatuta daudeneko jendearen kontrakarra sortzen du. Alokairu gehitzeen mugatzeak sindikatuen kontrakarrarekin topo egiten du. Eta kontrakar horrek ez luke harrituko inor. Sindikatuen erresistentzia norberaren errenta kontrolatzeko nahikunde unibertsalean datza. Nork alde egin gura du merkatuaren kontroletik Estatuaren kontrolera? Alokairu-kontrolak, zergagintzak edo gastu publikoaren murrizteak bezala, kontsumo goragokorako bultzada sozial handiaren kontra jotzen du. Politika horrek aterako lukeen nahaste-borrastetik nola ekonomilariak alde egin nahi duten uler dezakezu. Are gehiago beraiek alokatzen dituzten polikilariak.

G: Zergatik defendatzen duzu zuk kontrol hori?

E: Nik ez daukat kargu publikorik, eta niretzat ez da beharrezko korporazioen eta sindikatuen txaloak lortzea. Eta beti izan dut basaplazer bat eztabaidan —nortasun gaizto eta zabar pixka bat, nik uste. Baina kontrolak politika zabal baten parte bat izan behar duela ere sinesten dut, politika horren barnean murriztea bai orokorra eta bai bidezkoa ere delarik. Hel geniezaioke honi bihar?

G: Noski. Baina une batez langabeziara itzuli nahi nuke. Entzun dut lanindarraren hezkuntzak eta koalifikazioak langabeziarekin zerikusi handia daukatela. Zer diozu horretaz?

E: Bai, guk lanindarraren egitura deitzen duguna guztiz garrantzitsua da. Langabeziaz hitz egiten egon gara langile guztiak trukagarri bailiren, eta, jakina, ez dira. Badaude langileak abilezia ezberdinekin eta esperientzia-maila des-

berdinekin, eta kopuru handi bat trebetasun eta lan-esperientziarik gabe. Eta badaude langileak nahi diren lekuan eta beste leku batzu —hiri amerikarretan gutiengoak bizi diren ghettoak— non ez baitago ugazabarik, ez eta lanpostu erabilgarririk ere. Zenbait lanpostu-kategoriatan eta lekutan esperientziadun langileak oso urri izan daitezke eta sindikatuek errazki lor ditzakete alokairu-gehitzeak. Are alokairu handiagoak paga ditzakete oraindik abilezia bereziak behar dituzten ugazabek. Eta beste arlotan trebetasunik gabeko langile gazteak, batere esperientziarik ez daukatenak lan-merkatuan, kopuru handiaz izanen dira enplegaturik. Estatu Batuetan honelako asko beltzak, gaztelaniazko hiztunak edo emakumezkoak dira. Beraz orain enplegu osoa izan daiteke, baita lanerako urritasun handia ere, lan-merkatuaren zenbait aldetan, eta langabezia gogorra beste aldetan.

G: Zer egin daiteke horretaz?

E: Hezkuntza guztiak mugikortasuna gehitzen du. Baita gutiengoaren kontrako bereizkeriaren ezabatzeak ere. Orobat eskolapenak eta birreskolapenak ere bai; beharrezko trebetasunak aurrikustearren eta prestakuntza egoki bat finantziatu eta bultzatzearen gogor plangintzatzeko beharrik baina ez dago.

G: Zergatik dira inflazioa eta langabezia hain ezberdin herri desberdinetan baldin eta kausak berberak badira? Alemania eta Suitza indize askozaz behekoagoak dituzte Estatu Batuek eta Britainia Handiak baino.

E: Langabezia, izan ere, zerbait altxatu da Alemanian oraintsu. Baina zirkunstantziak dira ezberdin. 1.920ko hamarkadan Alemaniak oso esperientzia gogorra izan zuen inflazioarekin; ondorioa psike alemaniarrean marka sakon bat izan da. Amerikarrek Depresio Handia gogoratzen dute;

alemaniarrek Inflazio Handia daukate gogoan. Ondoriotzat, sindikatu alemaniarrek, tratuan aritzen direnean, sindikatu amerikarrak edo britainiarrek baino zabalago dira inflazioari buruzko argudioetan. Beraz Alemaniak eta Austriak ere badaukate alokairuen eskarian murrizpen erantsi bat, alokairuak murrizteko sistema inplizitu eta autokudeatu bat. Gauza bera dauka Suitzak, akaso gehiago diziplina eta kontserbakortasunagatik.

Beste faktore guztiz garrantzitsu eta ez larregi eztabaidatu bat ere badago. Alemaniak eta Suitzak beren langabeziatzko lanindarra beren mugetatik kanpo pilatzen dute; orduan behar den bezala eta neurrian guti gora behera uzten diete langileei sartzen. Suitzar lanindarraren ia laurden bat Hegoitaliatik, Espainiatik eta beste herrietatik dator. Lanindar alemaniar ehuneko hamarra ia Jugoslaviatik, Turkiatik, Italiatik dator. Enplegua dagoenean lanpostuak betetzeko beste langile-kopurua sartzen utziz guti goiti behiti, eta sobera dagoenean langileen sartzea debekatuz, posible da langabezia alemaniarra eta batez ere suitzarra maila oso beheko batetan mantentzea. Sartzen ez den jendea langabetzat zenbatzen dira Jugoslavian, Italian, Turkian eta Espainian edo akaso ez dira inon zenbatuak izaten. Britainia Handian eta Estatu Batuetan langabeak ostera herriaren barruan daude eta bertan zenbatuak izan behar dira. Herri bi horien konparaketa Alemania eta Suitzarekin ez da beraz baliagarria.

G: Frantzian langabeziaren ehuneko 5 indize oso garaia kontsideratzen dugu. Nola onar dezakezue Estatu Batuetan ehuneko 7 indizea, irakurri dudanez, orain dela ez luze izan duzuen?

E: Badaukat eritzia lanindar frantsesak lan-esperientzia edo trebetasunik gabeko langile-proporzio txikiagoa daukala, Estatu Batuek gure beltz gazteak eta Puerto Rico-koen antzekoetan daukatena baino. Baina, Suitza eta Alemania

bezala, Frantzia, bide gutiago antolatu batez, atzerriko langileez fidatzen da: Portugal eta Iparrafrikako jendea. Hauek datoz edo ez datoz lanpostuak prest egon arabera. Beraz langabezia frantsesaren partea Algerian, Tunisian, Marrokosen eta Portugalen dago. Eta esan dut gutiago antolatua, Frantzia ez delako Suitza edo Alemania bezain trebe fluxua beharrianetara moldatzeko, hau da, berak ezin erabil ditzakeenak bazterzeko, edo beraien herrietara itzulerazteko arrakasta txikiagokoa delako.

G: Zer diozu herri sozialistez? Ba al daude inflazioa eta langabezia Sobietar Batasunean eta Ekialdeko Europan edo Txinan?

E: Oharpen labur batez, txinatarrek kontrol hertsia bat mantentzen dutela juzkatuko nuke, bai alokairuetan, bai eta eskari osoan ere. Berrikitan, ikusi ahal izan duzunez, alokairuak desoztu dituzte eta hamalau urteetan lehen gorakada baimendu dute. Lanindarraren gaineko kontrol-mota honek eroan lezake moda zaharreko kapitalista pilo bat komunismora. Eta langabezia gutiago nabaritzen da beti herri baserritar batetan; dagoen lana jendeak banatzen du eta ez du hain gogor lanik egiten. Langabezia maskaratuak ekonomia industrialia eta enpresa-sistemaren langabezia estatistiko ageriaren lekua hartzen du. Sobietar Batasunak eta Ekialdeko Europak ez dute langabezia ageririk asko, baina inflazio iraunkorra daukate. Jendeak, Mendebaldean bezala, alokairu handiagoetarako, pagu garaietarako eta zerbitzu publiko gehiagoetarako bultzatzen du. Beraz kostuek prezioetan presionatzen dute gurekin egiten duten bezala. Eta erabiltzeko prest dauden ondasunen eta zerbitzuen eskaintzarekiko erlazioan eskaria etengabeko demasian dago. Baina herri hauetan inflazioa modu ezberdin batez agertzen da. Prezioak ezarriak izaten dira eskuarki. Beraz, inflazioak bere burua adierazten du ez prezio garaiagoetan, baizik eta ilada luzeagoetan, ondasun eskasei itxaronez jende-lerro luzeagoetan. Inflazioa ilade-

tara lehena helduta garaitzen duzu bakarrik, eta zerorren auzoa baino luzaroago zain egonez. Ez da irtenbide erabat desiragarria eguraldi hotz batean.

G: Zergatik ezin ikas dezakegu inflazioarekin bizitzen, esan nahi dut, Frantzian edo Estatu Batuetan?

E: Inoiz inflazioa geldierazten saiatzeari uzten badiogu, seguraski inflazio handi bat edukiko genuke. Eta hau zuzengabekeria gaitz bat onartzea izanen litzateke. Inflazioaren kausa bat, ikusi dugu, bere errentaz kontrola edo kontrolaren neurri bat jende askok daukala da. Kontrolik onenarekin daudenek beren buruak prezioak altxatuaz defenda ditzakete, eta akaso are hobeago dezakete beren egongunea. Kontrolik ez daukatenek ordea sufritzen dute eta atzera gelditzen. Errenta-banakuntza gero eta gehiago indartsuen alde desorekatzen da. Zenbaki amerikarrak honetan on xamarrek dira. Inflazioarekin, errenta zaharrengandik adin ertaineko jendearentzat eta pobreengandik aberatsentzat berbanatzen da. Eta, ia segurki, sindikatuetan sarturik ez dauden langileengandik bai daudenentzat. Hau ez da guztiz urrikalgarri edo guztiz segurua. Zalantza egiten dut adinekoen matxinada odolgaitz bat inoiz izanen dugunik, baina badakigu hiri-ghettoetan pobreak, beltz eta gazteen portaera hirakorra izan dezakegula.

Inflazioa kontularitzan ere problemak sortzen ditu. Zu ez zaude gehiago seguru zure irabaziek merezi ote duten. Eta, kontratuak egitean, ez dakizu zeintzu izanen diren kostuak. Badaude nazioarteko nahaste serioak ere; herri desberdinek inflazio-indize ezberdinak dituztenean, truke-tasak egongaitz izanen dira. Horretaz hitz eginen dugu beranduago.

Beraz nik ez dut inoiz pentsatu inflazioa onartu beharko genukeenik. Ekonomilariak, berriro diot, errendimendu estandar garaietan mantendu behar dira. Langabeziarekin eta inflazioarekin ere tratatzeko gai izan beharko lukete, eta honela pagatuak izan. Ez litzateke utzi beharko porrotetan erortzen.

G: Inflazioa, zenbait zirkunstantziaren pean, oraingoz arrapaladakoa izan al liteke?

E: Bai. Baina inork ez daki arriskua zenbaterainokoa den. Herri aberatsetan jendeak, edozein momentutan, bere jabetzan fondo salgarrien kopuru handi bat dauka —banku-kopuru gordailatuak, aurrezki gordailatuak, gobernu-bono kobragarriak, dibisak zorupean edo koltxoiaren pean ezkutaturik. Inoiz bapateko prezio-altxatzeak fondo horiek etorkizunean baliogabe geldituko direla beraiek komentzituko balitu, gastatzeko lehia bat egonen litzateke. Ondorioa arrapaladako inflazioa izanen litzateke. Inflazio txikiago batek inflazio total bat sor lezake. Nolako arrisku handia den ez dakigulako jakin, ez ginateke arriskatu beharko.

G: Hori al zen Alemanian 1920etan gertatu zena, gastatzeko presa bat.

E: Funtsean bai. 1922-1923ko inflazioaren azken aldietan, jendeak Reich-markoaren erosteko boterean konfidantza osoa galdu zuen. Beren dirutik arindu ziren eta halaber beste fondo gastagarritakotatik aske izateko, batzutan beraiek lortzen zirenetik eta minutu batzutara. Horixe izan zen inflazioaren kausa bat eta inflazioaren ondorio bat.

G: Zer deritzozu indizazioari —norberaren prezioa edo errenta inflazioarekin batera igoteari alegia?

E: Ez naiz inoiz oso pozik egon indizazioarekin. Arazo teknikoak inplikatzan ditu. Baita zenbait injustizia ere. Eta inflazioari egindako errendizioa da. Berritoki ekonomilarietoki beren bizitzetoki irabazetaziki diet —erremetio propioak sortu beharko lituzkete eta ez problemetatik ihes egin.

G: *Adieraz al zenezake zergatik den inflazioa zail eta bidegabea?*

E: Errenta-mota asko, pentsioak bereziki, iraganean finkatu ziren kontratuz. Ez dago orain gehitze indizatua pagatzeko edo hola egiteko propioki bortxaturik egon daitekeen inor. Aurretzi-mota asko ezin daitezke indizaturik egon, edo ez zailtasun handirik gabe bederen. Eta prezio-gehitzeekin indizazioak zenbait jende mantendu lukeen bitartean, ez luke galereziki beren errentetan botere handiago dutenak prezio gehitzeetoki aurrea egiten saiatzetik. Beraz, indizazioarekin, inflaziozko presio handiagoa izanen zenuke indizearen bidez orain errenta handiagoak edukiko lituzkeen jendearengandik, eta orain bezainbeste prezio-gehitzeekin irabazi nahi duen jendearengandik. Perspektiba, balantzean, lehen baino inflazio handiagorako izanen litzateke. Balantzean esan dut, zeren ezin baitzaitezke erabat segur egon; gauza horiek aurretateko zail dira, eta gogoratu beharko zenuke guk ekonomilariok jakituriaren ezbaia segurtasunezko adierazpenez ordaintzen dugula.

G: *Bai inflazioak bai erremetio arruntek ahulei kalte egingo dietela diotzu?*

E: Bai, hauxe da funtsezko ondorio absolutua. Inflazioak ahula mintzen du eta era berean inflazioa kontrolatzeko neurri ortodoxoek. Inflazioak zaharrengandik, antolatu-gabekoengandik eta pobreengandik hartzen du, eta eman berriz beren errenta propioetan kontrolean gogorki ari

direnei. Moneta-politikak jendea langabezian ezarritz funtzionatzen du eta kontrolik gutien daukatenean prezioak jaitsieraziz. Orobat, gizon makalari, beraren negozioarako diru mailegatuaren pean dagoenari, maileguak ukatzen dizkio, baina beren irabazi propioetatik kapitala daukaten korporazioei osterat bide librean ematen die. Politika fiskala pixka bat bidezkoago da moneta-politika baino. Baina berak ere produkzioa eta enplegua murriztuz funtzionatzen du, eta hau prezioak ukitu baino lehenago egiten du. Beraz, halaber, inflazioa kontrolatzeko pisua beren lanpostuak galdu dituztenei ezartzen die. Negozio gizon txikien eta baserriarren prezioetan hobeki funtzionatzen du, hots, beraien prezioak eta errentak mantzentzeko hain gauza ez direnengan.

G: Beraz moneta-politika erraz eta zuzengabekoa da, politika fiskala zail eta bidegabea da, kontrolak ez dira onartzen, eta inflazioa eta langabezia batera edukitzea ezinezkoa da. Ongi, zer egiten dugu? Porrot egin al du sistemak?

E: Izugarri galdera ona. Baina ez izan erabat ezkor. Sistema prest dago, gogora ezazu, konponketa-lan askotxotarako.

VIII. ZER EGIN?

G: Halako gurpil bat deskribatu duzu. Langa-bezia inflaziorako erremedioa. Langabezia gutitzeko baina inflazioa handitzen da. Ba al dago irtenbideren bat? Zuk adabatzea apaitu duzu?

E: Bai, eta lehen begiradan oso zaila dela ematen du. Baina gero herri gehienak saiabide antzean urratzen ari diren ildoak dela aurkitzen dugu. Geure buruak joera printzipalean aurkitzen ditugu.

Ekonomiaren eskari osoa jendea erabat enplegatutik dagoenean erabilgarri izan daitezkeen ondasun eta zerbitzuen hornikuntzarekiko erlazio hurbil batean edukitzea beti izanen da beharrezko. Eta moneta-politikak eta politika fiskalak honetan badute paper bat, nahiz eta pasiboago izan aktibo baino. Ekonomia garatu eta hedatu egiten den neurrian, horrela ere egingen dira kopuru mailegatutiko gastu publikoak eta pribatuak. Operazio hau kontrolatu behar da gastu osoa arinago gehi ez dadin prest dauden ondasunen hornikuntza erabilgarria baino. Gastu publiko-ko gehitzea politika fiskalaren bidez kontrolatzen da, gastu pribatuen gehitzea, berriz, moneta-politikaren bitartez.

Hauetan bat ere ez da zailegi. Banku-mailegatuen eta gastu publikoen *gehitzean* esku murriztaile bat behar da berezik, nahiz eta, zenbait abagadunetan, aberatsengan zerga handiagoek egon beharko luketen. Irain-garrasiak

sortuko ditu honek beti, baina ez da ezinezkoa politikoki. Ekonomia hazkorrean ekonomiaren eskari osoa eta eskaintza osoaren artean oreka moneta-murritzte edo murritzte fiskalaren neurri drakoniarrak gabe gorde daiteke.

Eskari osoa eta hornikuntza totalaren guti gora beherako baliokidetza hau da markoa. Baina markoa da bakarrik, zeren merkatu-diziplinatik ihes egin duten guztiek oraindik beren errentak eta prezioak gora bultza baititzakete. Langabezia gehitu gabe hau geldieraztea da betebeharraren hondarra, ekonomi zientziaren muga konbentzionaletik guztiz kanpora doana.

G: Esan nahi al duzu ekonomia politikoa politika bihurtzen dela?

E: Neurri gutienezko batetan, politika ekonomikoa trebetasun politikoaren menpekoago bihurtzen da jakituria ekonomikoarena baino.

G: Argituko al duzu hori zehazkiago?

E: Erakundeek, taldeek eta gizabanakoek beren errentetan boterea lortzen duten heinean, merkatuaren kontroletik beren buruak askatzen dituzten neurrian, inflaziorako bi bidetan laguntzen dute. Beren prezioak edo alokairuak altxatzen dituzte, berau delarik errentaren dimentsiorik garrantzitsuena. Batzurentzako prezioak direnak, alokairuak barne, kostuak dira beste batzurentzat. Beraz, gehitze hauek prezioak altxarazten dituzte zuzenki —ekonomilari gehienek kostu-bultzapenaren inflaziotzat onartzen dute berau.

Bigarren ondorio inflazioeragileak banku-maileguen bitartez funtzionatzen du, ez da erabat onarturiko prozesua, ez eta ekonomilarien artean ere. Kostuek prezioak gora bultzatzen dituzten heinean, diru mailegatuaz operatzen

duten enpresek diru gehiago mailegatu behar dute. Hau beharrezko da baldin eta prezio handiagotan negozio-tamainia bera eginen badute. Beraz kostu-bultzapenaren inflazioak batetik, eta bestetik errenta handiagoek merkatuetan eragindako presio orokorrak bankuei maileguak ematera bortxatzen diete, eta horrela inflazioa gertagarri eta finantziatu egiten duen diru-kopurua handitzen da. Eta kopuru mailegatuen eskari honi kontraeusteko nik lehenago aipatutako murrizte pasiboa baino zerbait gehiago behar da. Moneta-politika aktibo eta kaltegarria behar da, mailegaririk ahulenak, beti bezala, zigortzen dituen politika. Beraz, kostu-bultzapenaren inflazioak banku mailegatzeetan gehitze bat sorterazten du eta ezin daiteke sendaturik izan kalte handiarekin izan ezik eta halako mailegatzeen moztearen ondorio guztiz irregularraz.

G: Utz iezadazu mozten. Esaten duzu alokairuek prezioak gora bultzatzen dituztenean, banku zentralek parte hartu behar dutela eta mailegatze gehiago zilegiztatu, inflazioaren kontra eginen luketen langabezia eta produkzio-laburpena bortxatu beharrean.

E: Bai. Nahiz eta nik alokairuak bakarrik erabili eredu bezala. Beraren errentan talde baten edozein goranzko presio arrakastatsuk ondorio berbera dauka.

G: Beraz zer eginen dugu?

E: Sortzen ari den konponbideak ez dauka orokorki onartutako izenik. Errenta handiagorako burruka ezkontrolatu batek ahalegin horiek gehienak, edo batzu porrokatzen dituen inflazioa sortzen duela onartzen du, eta kontrolaren ohizko metodoek –moneta-politikak eta politika fiskalak– edo ez dute funtzionatzen edo funtzionatzen dute zerak zigortuaz, ondasunik gutienekoak, gutien enplegarri direnak, edo beraien errentak eta prezioen

gainean kontrolik gutien dutenak. Hauxe ikusia dugu. Eta irtenbideak onartzen du ere inolako taldek ezin dezakeela bakarrik murriztearen zama eraman. Karga talde guztien artean inpartzialki banatua izan behar da.

G: Hori ulertzen dut. Baina nola jartzen duzu praktikan?

E: Praktikan gobernuak kontsultekin hasten dira. Ekonomi talde printzipalen akordioa bilatzen dute, taldeon eskariak errenta-gehitze baimengarrietan gordeko direlakoan –prezio egonkorrekin eta justizia sozial jeneralarekin koherente, oro har, diren gehitzeak. Honek, ahal delarik, alokairu gehitzeak prezioak gora bortxatu gabe mantendu behar direla esan nahi du. Esan nahi du baita ere korporazio handietarako prezio-politika kide bat, alokairu-murriztetan abantaila hartzen, eta orobat kostu-gehitze ezlegezkoak bestei pasatzen uzten ez dituen bat. Hau mozkinak harturiko esperientzia jeneralarekin ados egon behar dutela esateko beste bide bat da. Eta antzeko akordio batek eta murrizte batek gutienezko alokairuei buruz egon behar duela, bai eta administrari ofizialen alokairuetan, laguntzazko nekazal-prezioetan, pentsioetan, garraio-gastuetan eta beste errenta eta prezio publikoki kontrolatuetan ere. Arazo hauetako akordioa gobernuak zuzendutako tratu eta arartekotzaren bitartez bilatu behar da. Halaz ere, kontsentsu batera ailegatzeko ahalegin guztiak eginik, gobernuak gertatua beterazteko boterea ere gorde behar du.

G: Badiozu ekintza mota honek ez daukala izenik?

E: Izen batzu erabili izan dira iraganaldian joera horietako ahaleginak deskribatzeko –kontratu sozial berri bat, Frantzian kontratu moral berria deitua izan dena, eta halaber errenten politika, alokairu eta prezioen politika, kontrolak. Izen zenbaitek badauzka ezintasunaren tonuak,

beraien sortzaileek arazo gogorrei benetan aurea eman nahi ez dietelako. Nik iraganean "kontrol" hitza erabili dut, inork pentsa ez zezan gobernu-erantzunkizun firmetik alde egitea erraz zegoenik. Orain izendapen berri batez saiatzea proposatzen dut, deskribatzaile xamarra dena: Errenta eta Prezioen Politika Orokorraz hitz egitea, EPPOa alegia.

G: Hau guk eskuarki alokairu eta prezioen kontroltzat jotzen dugunetik baino haragora al doa?

E: Bai, askozaz harago. Printzipioz beren errenta propioen gainean kontrol-neurri bat lortzen duten guztiengana hedatzen da; izan ere, merkatuaren kontroletik ihes egiteak berak beharrezko egiten du politika hori lehendabizikoz. Eta murrizte-mota batzu inplikatzeko ditu. Sindikatuen eskariak batzbeste ekoizkortasunaren gehitzeak gertagarri egiten duenera mugaturik daude. Orduan lanindarraren kostuetan ez dago gehitze jeneral bat. Orain beren prezioak kontrolatzen dituzten negozio handiko korporazioek —merkatuaren kontroletik kanpo daudenek— alokairu-murrizte hori errespetatzen dute eta ez dituzte *beren* prezioak altxatzen. Mozkinak oraingoz gora joan daitezke, baina salmenta gehiagoren, edo efikazian edo ekoizkortasunean batezbestekotik gainera irabazien ondorio legez bakarrik. Hau ez da oso urrats iraultzailea. Korporazio handien prezio-ezartze pribatuaren ordez prezio publikoen murrizteak onartzen direla esan nahi du bakarrik.

Administrari ofizialen alokairuak, orain talde oso garrantzitsua dena, murrizte orokorrekina egokitu behar dira. Bertan gobernuak esku gogorra dauka, edo eduki beharko luke bederen. Nekazal-prezio gutienezkoak, alokairu gutienezkoak eta garraio-kostuak ezarrita daude jadanik ekintza publikoaren bidez. Nekazal-prezioak bereziki oso garrantzitsuak dira bizitze-kostuetan zuzenki duten ukitzeagatik. Oinarrizko uztetarako politika egokia,

orain jeneralean onartua ere, erreserba orekatzaileak mantentzea da. Hauek metatu egiten dira prezioak apalak direnean, prezioei eusteko, eta saldu egiten dira hornikuntzak urri direnean, prezioak egonkortzeko. Printzipio honetan orain negoziatzen ari den nazioarteko gari-akordio berria oinarritzen da. Nekazal-produktuetarako zenbait prezioen gorabehera, noski, derrigorrezkoa da. Eta enpresa txikiek, zerbitzu-enpresek, autoenplegatuek ez lukete kontrolaturik egon beharko. Hemen merkatuak, nahiz eta inperfektuki, oraindik funtzionatzen baitu.

G: Benetan alokairu-mugatze-politika bat hartzen ari zara eta beraren barruan beste talde batzu sartzeko zabaltzen.

E: Horixe. Iraganean, errenten politikarekiko erreferentziak sindikatu-alokairuen, hau da, gehienetan lepo-urдинen alokairuen politika bat esan nahi zuen. Hori nahiko erraza eta erabat zuzengabekoa zen. Ezin daiteke beheko gizonaren errenta muga eta goiko exekutiboarena ukitu gabe utz. Puntu hau azpimarratuko nuke: errenta-banaketan justizia handiagorako mugimendua Errenta eta Prezioen Politika Orokorren parte da ezinbestean.

G: Frantzian eta beste zenbait herritan gutien pagatutako langilearen eta gehien pagatutako exekubikoaren artean diferentzia espezifiko bat egon dadin proposatu izan da. Hauxe al da exekutiboen alokairuak tratatzeko bidea?

E: Laster edo berandu horrelako erregela bat egonen da seguraski. Lehen esan dudan bezala, korporazio handiko gorengo exekutiboek orain beren alokairu propioak proposatzen dizkiote administrazio-kontseiluari, eta berarek gero kontseiluak berresten, hain zuzen exekubiboek berek izendatua dena. Ez trankazio urrunak bertan! Inplikaturik daudenentzat maskarada atsegina. Zoritxarrez

beraientzat horrela dela gero eta gehiago ikusia izan da, eta berriki gure Estatu Batuen Balioak eta Truke-Batzordea arazoari begiratzen egon da. Tristeia da halako konponketa dotore batek ezin dezakeela mugagabekiro jendea engaina. Behe-alokairu eta exekutibo-pagaren arteko erlazio negoziatu bat izan liteke agian alokairu-murrizte modurik onena. Gaurko eztabaida frantsesari jarraiturik, Estatu Batuetako egun osoko muntai kateko langile batek baldin eta urtero 12.000 dolar irabazten badu, orduan gorengo exekutibo batek mugatzat, demagun, bost bider hori edukiko luke, edo 60.000 dolar. Hau bizitzeko alokairua da.

G: Izugarritzko gutitzea izanen litzateke!

E: Egin dezagun hamar bider orduan, hots, 120.000 dolar. Printzipioa da ardura duena. Nik bakarrik diot korporazio handiko exekutibo-alokairuak beraiek jasotzen dituzten gizonak guztiz eraginda daudela. Honek esan nahi du beraiek ere politikaren —EPPO-aren, akronimoa erabil badezaket orain— esparrura ekarri behar direla.

G: Ez al liokete muga horiek pizgarriari kalterik eginen? Zer izanen litzateke pizgarria orduan?

E: Enpresaren gorengo gizonak behekoak baino bost edo hamar bidez gehiago irabaziko balu lan-modu infinituki guztiz atseginago bategatik, oraingoz gailurrera heltzeko ahalegin boteretsu bat egonen litzateke. Baina, edozein kasutan, korporazio-exekutiboek ez dute inoiz baieztatzen beraien pagaren eta beraiek egiten duten lanaren artean erlazio bat dagoenik. Inongo exekutibok ez luke ere amets eginen lanpostuan lasaitzen dela onartzeko, edo beraren alokairua apalegia delako, zein beraren zergak goregi direlako, golf edo sexuagatik noiz behinkako arratsalde batez lanean huts egiten duenik. Exekutibo-jangelan horrelako kofesioa arrunt harrigarri izanen litzateke. Korporazio-exekutibo guztiek etengabe goraipatu behar

dituzte beren buruak egiten duten ahaleginagatik; guztiz onena baino pixka bat gutiago denik ez da inoiz onargarri. Eta kasu gehienetan beraiek beren ahaleginik onenak egiten dituzte; hauxe da korporazio-etikaren oinarria. Beraz, halako puntu batetik gora, alokairuak zerikusirik guti edo batere ez dauka pizgarriarekin. Errenta txikiagoak, bizitze bakunago batek, etxe handi bat, familia garesti bat eta orobat emazte apaingarri bat mantentzeko presio tipiagoak benetan exekutibo-ekoizkortasuna hoba litzakete eta bihotz-gaitzeko eragina guti. Dena dela, ez naiz puntu honetan luzatuko.

G: Benetan diozu merkatua ezberdintasunerako maskara-mota bihurtu dela?

E: Erabat. Exekutibo amerikarren artean gehien pagatua dena Meshulam Riklis jauna da –1976ko Urtarrilean amaitu zen urtean berak 915.866 dolar jaso zuen ordaintzat. Hauxe izan zen merkatuaren saria. Eta, ai!, beraren enpresa, Rapid American Co., guztiz gaizki ibili zen; merkatua ona zaio edozeini, norberaren enpresak dirua egin zein dirua gal. Izan ere, inork ezin suposa dezake merkatuak esangurarik daukanik baldin eta Riklis jaunari ia 916.000 dolar pagatzen badizkio, berak modu nahiko eskasean, hala baitiote gehienek, egiten duen lan erantzunkizun aski apalekoagatik, eta Cyrus Vance-k, Estatuaren Idazkariak, 66.000 dolar lan guztiz garrantzitsuago, zailago eta eskatzaileago bategatik, nire ustez, berorrek oso ongi egiten duena. Are gehiago Vance jaunaren ahidurazko alokairuetan eta guztiz ere, ez litzateke batere oztoporik egonen berarentzat ordezeko bat topatzen. Horretarako prest dagoen jende pilo bat ezagutzen dut. Inork inoiz ez du eman aditzera Vance-ri gehiago pagatuko balitzaio, hobeki lan egingen lukeenik. Korporazio-exekutiboa bezalaxe, bera beharturik dago bere onena egiteko, pagaz kezkatu gabe.

G: Zer diozu akziodunen errentez eta jabegoaz? Hauek kanpoan lagaturik al daude?

E: Zergagintzak EPPO-aren parte osagarri bat izan behar du. Hori alokairu, paga edo prezio-murritzteak ukitzen ez dituen errentara iristen da. Ezin muga daitezke langileen eta exekutiboen alokairuak eta akziodunei zera esan: "Zuen errentak zorionak edo arbasoen zentzuzko aukerak egiten dituzten bezain handiak izan daitezke." Edo era berean abokatuak, medikuak, zein beste profesiodun jendea kanpoan laga. Errenta hauek era errazez ezarriak ez direnez gero, errenta-zerga murriztearen sistema orokorrean beraiek sartzeko bide bihurtzen da. Hau justutzat izanen da ikusia.

Justizia ere erlatiboki zerbitzatuko da heredentzia-zerga sendoen bitartez. Diru heredatuak alokairuek beste aberas-ten du. Eta heredentzia-zergek pizgarrian ere ondorio mesedegarri bat daukate. Aberatsen ondorengoak hereda-tutako ugaritasunaren zamatik askatzen dira eta gizartearen alde gogor lan egitera sustatzen. Ondorio bezala, beraiek lanindarraren parte txiki baina gehiketa baliagarri bihurtzen dira. Lan-etika laudatzearen ordeztu bakarrik, aberatsen kumeek praktikatu ere egiten dute.

G: Zer diozu aurrezkiei buruz holako politikaren pean? Nahiko egonen al da kapital-beharrizaren etarako?

E: Ez dago problema seriorik hemen. Aurrezki guztiaren parterik handiena gaur korporazioek egiten dute gehienetan. Hau ez da era ezezkorraz ukiturik izanen; mozkinak, ikusi dugu, iraganeko esperientziaren parean egonen dira. Aurrezki pertsonalen parte handi bat —gizabanakoen eta gizabanakoentzako aurrezkiak— segurantzia sozial eta pentsio-kopuruen eran dago. Hauek ere ez lirateke ukiturik izanen. Eta jendeak badaki bere aurrezki

pertsonalek erosteko boterean ez dutela batere kalterik jasoko inflazio dela eta, aurreratzeko gehigarrizko pizgarria bat izan liteke.

G: Zer diostazu zeure liburuen salmenta-eskubideez?

E: Arazo oso sentikorra. Ez nuke nahi beraiek kopuru osoan finkaturik ikusi, zeren nik lortu ez dudana, argitaratzaileak lortuko bailuke sinpleki, eta horrek guztiz zorigabekoa egingen ninduke. Baina ez nuke neuk ihes egin beharko ere. Gutia gorekin bizirik iraun nezake. Beraz nire errenta, medikuena, abokatuena eta beste autoenplegatuen bezalaxe, EPPO-aren esparrura sartu beharko litzateke zerga-sistemaren bitartez —orain baino gorengo klaseetan askozaz aldapatsuki progresiboago den errenta-zerga baten bidez.

G: Eta liburu gutiago idatziko al zenuke?

E: Ez, ongi etorriak izan litezkeen beste. Korporazio-exekutiboaren harrotasuna beraren onena bere lanpostura ematea da; ene harrokeriaren kurioa da, errentagatik beste poztasunagatik idazten dudalako. Eta gauza bera da idazle gehienekin, nik uste.

G: Ez al du politika horrek errenta-maila erlatiboki berdin batera jende guztia hezitzea jotzen?

E: Bai eta ez. Zauden lekutik hasten zara. Baina trukaketa praktikagarriak eta ondorioak defendagarriak izanen dira bakarrik, baldin eta errenta apalagoek denboraz, errenta garaiagoen bizkarretik irabazten badute. Hau oso arazo praktikoa da. Errenta apal eta erdiko goranzko graduazio jeneral batek, garaiagoekiko erlazioan, helburu herri-tarrekin bat egiten du eta sindikatuen sustatzea segurtatzeko

laguntzen du. Sindikatuen euspena, bere aldetik, politikaren arrakastarako funtsezkoa da. Iraganean susmo handia egon da beti errenta-murritzteak sindikatu-kontratuek estalitako alokairuetarako hobeto funtzionatzen duela beste errenta-mota batzutarako baino.

G: Errenta-banaketa bidezkoago bat gaur egun arazo morala, baino gehiago, ez al da arazo funtzionala?

E: Erabat.

G: Ez al dute aberatsek kontra eginen?

E: Bai, arras. Baina gogoratu behar da denbora guztietan eta herri guztietan lasaitasun soziala beti aberatsen larrialdiaren garrasiek aurreratzen dutela. Hauek pobreek baino injustizia pertsonalaren zentzu askozaz sakonagoa eta haserretarako ahalmen handiagoa dauzkate. Eta pobreek dirudunen jatorrizko alarauak entzuten dituztenean, aberatsek benetan sufritzen dutela irudikatzen dute eta beren halabehar propioarekin pozago geratzen. Gobernatzeko trebetasunak ez bakarrik nahigabetuen konfortatzea du eskatzen, baizik eta konfortatuen nahigabetzea ere.

G: Nola bateratzen dituzu halako talde piloa kontsentsua lortzeko?

E: Ahalegin eta pazientzia behar izanen dira. Baina kopurua ez da hain handia. Jendeak bere errenten kontrola lortu du erakundeen bitartez — korporazioak, sindikatuak, nekazal-federakundeak, idunzuri-taldeak. EPPO baten negoziaketa eta administratzea gertagarriak dira erakunde horien kopurua ez delako hain handia — Estatu Batuetan pare bat mila korporazio, ehun guti batzu sindikatu, bosten bat nekazal erakunde, eta beste taldeen erlatiboki kopuru guti baten ordezkariak. Eta bortxapena behar denean, gaur

finkaturik eta negoziaturik dauden prezio eta errenten bortxapena da.

G: Hauxe da zure lehenagoko puntua. Zuk ez duzu merkatua baztertzen, baizik eta berak gehiago funtzionatzen ez duen tokian bakarrik eskua sartzen, ezta?

E: Bai. Merkatuak funtzionatzen duen lekuan ez da esku sartu behar. Milioi batzu enpresa tipiren, autoenplegatuen, nekazarien prezioak ez dira ukitzen, gobernuak ezarritako gutienezko prezioak izan ezik. Honek guztionek zeregina errazten du.

G: Orain, seguraski, galdera guztietatik garrantzitsuenera nator. Errealista al da herri demokratiko guztiz indibidualista batetan automurritzte eta ulermen sozial hau espero izatea?

E: Hobe genuke hola espero izatea oraingoa ez delako nahikoa ona, ikusi dugunez, beste erremedioak gaixotasunak bezain txarrak, pobreentzat behintzat, baitira.

Utz iezadazu gogoratzen, oraindik beste batetan, zergatik ahalegin hau egiten dihardugun. Guk orain prezioak eta alokairuak eta beste errentak murrizten ditugu ekonomia urrituta —eskariaren apaltze, eta ahalmen ez-produktibo eta langabezia handiaren ondorio murriztailearen bidez. Hemen proposatutako murrizte zuzenekin, jendea lan egiten ezar daiteke eta instalazioek beren ahalean egin dezakete lan inflazio-arrisku guztiz gutitutatako batez. EPPO-aren murrizte zuzenak langabeziaren ordeztatu daitezke inflazioaren kontrako oinarritzko politikatzat.

Baina zure galderara itzultzeko. Ez dago ezer berezirik diseinu horri buruz. Herri industrial garatu guztiak mugitzen —edo akaso kolokatzen— ari direneko norabidea

da prezeski. Alemania eta Austria bide horretatik urteetan zehar ibili dira lan egiten. Bertan sindikatuen eskariak prezio-egituraren barruan jasan daitekeenarekin, eta prezioak ez altxatzeko kostuak mantenduko dituenarekin adostasunean garatzen dira. Badago orduan ulermen bat enpresariak murrizteetatik ez dutela abantailik hartuko. Eta beste eskariak lerroan gordetzen dira. Zergagintza orduan inperfektuki den zerbait bada ere, beste errentetarako faktore berdintzaileztat ikusten da. Alemaniarrek eta austriarrek izen bat dute ahalegin guztirako —merkatu-politika soziala. Beste herri gehienek baino inflazio gutiago eta langabezia apalagoa eduki dute. Marko alemaniarra halako dibisa sendoa egin duen politika horixe da. Sindikatu oso kooperatzaileez lagundurik, politika suitzarra antzeko bideetatik joan da. Suitzan bai inflazioa eta bai langabezia guztiz apal izan dira.

Halere, akaso britainiarrak beste edozein herri baino hurbilago egon daitezke irtenbide formal batetik. Beraiek oso argi ikusi dute nola errentak hedatzeko ez-kontrolatutako ahaleginek prezioak altxarazten dituzten, zenbat langabezia behar den orduan gehitzea murrizteko, eta zer nolako ondorio suntsigarriak dauzkan moneta-politikak inbertsiotan. Beraz haiek orain alokairu eta prezioen murrizteen sistema formal bat daukate, oraindik hauskor dena baina nik oraintsu zirriborratutako negoziaketa eta bortxaren konbinazioa isladatzen duena bera. Murrizte zuzen haiei zerga-sistema bat gehitzen zaie, alde batetik murrizte bidezkoen pean errenta handiagoak gordetzen dituen eta, behar den moduan, behekoei amore ematen diena. Haserre-garrasiak ere egoten dira aberatsekiko begikotasunezko sentimendu justuak pobreei ematen dizkietenak. Eta ekonomia britainiarrak erantzuna eman dio politika horri. Inflazioa jaitsi da; langabeziaren perspektiba, hitz egiten dugunean, hobetuz doa. Gainera, esan dugun bezala, britainiarrek zenbatu egiten dituzte beren langabeak.

G: Zer egiten da Frantzian eta Estatu Batuetan?

E: Politika berbera Barre jaunaren prezioen kontrolean agertu zen eta oraingoz beraren errenten kontrolean erakusten da. Ekonomi zientzian Frantziak oro har praktikoa dena egiten du teoria oinarritzaileaz ahal den gutienezko eztabaidaz. Inor zer gertatzen ari den ohartu gabe, Frantzia EPPO mota pragmatiko batera iristen egon da.

Estatu Batuak kasu zailago bat da. Guk merkatuaren mistikan, merkatuaren errealtatean baino gehiago sinesten duen jende askozaz gehiago daukagu. Beste edozein herrik baino teologia ekonomiko askoz gehiago ere daukagu. Horrelako teologilarientzat merkaturak gauza sakratua da --beraiek sinetsi eta irakasten duena da. Beraz iraganaldiari atxekitzen zaion jende gehiago daukagu beste herriek baino.

Baina gure artean ere, badago mugimendurik. Gobernuaren, lanindarraren eta negozioen aitzindarien arteko oinarritzko eztabaidak aurreratu dira berriki. Ez dute batere era praktikorik hartu; printzipioz, nik beharrezkotzat jotzen dudana irtenbidea onartzen dute. Carter jaunaren ekonomilariak, inflazio eta langabeziaren konbinazioaren gainean nagusigoa dutenez gero, gero eta presio handiagoaren pean daude. Jendeak galdetzen du ea hainbeste eskola-gaitasuna behar ote den hain ondorio txikirako.

Berrikitan, bereziki komunitate beltzaren aitzindari-tzaren pean, nahiz eta beste jende asko barne egon, presidentek Humphrey-Hawkins lege-proiektuaren printzipioa defendatu du. Eduki espezifiko askorik gabeko lege-proiektu bat da, presidentea 1983rako langabeziaren maila ehuneko 4era gutitzera behartzen duena. Hasieran presidentearen ekonomilariak kontra egin zioten; izan ere, inflaziorako erremediotzat langabeziaren erabilera iraunkorraz agudiatzeko bortxaturik zeuden. Hau ez zen guztiz

atsegina. Eta inflazioaren kontrako politikatzat langabezia ez baldin badago gertu, ekonomilariek beste defentsalerro batzu bilatu beharko dituzte. Hauxe da nik Humphrey-Hawkins-en alde nengoelako arrazoia –arrazoi bat.

Eta nire lagun ekonomilariak gauza berberera datoz. Orain luze ez dela, nagusiteriako figura bat, Brookings Erakundeko Arthur Okun doktorea, Johnson presidentearen kontseilari ekonomiko printzipalenetariko bat, bere pazientziaren mugara iritsi zen. Politika zaharrek ez dutela balio hasi da argudiatzen, ekonomilariek ezin dutela gehiago defendatu gaurko inflazio eta langabeziaren konbinazioa. Okun-ek zera eskatzen du, aurreeterminatutako kopuruetara eskari-alokairuak mantentzen dituzten sindikatuentzat eta beraien prezioak egonkor gordetzen dituzten korporazioetarako zerga-pizgarriak. Nik ez dut uste hau nahiko sendoa denik –azenarioarekin batera makila bat behar da– eta Okun-ek bere burua mugatzen du alokairu-prezio espiralera, problemaren parte bat baizik ez dena. Baina halako proposamenek funtsean nire gaurko puntua onartzen dute, alegia, moneta-politikak eta politika fiskalak ez dutela gehiagorik balio.

Okun doktorea aipatzen dut konbertso berri bezala. Askozaz lehenagoko bat Pennsylvania-ko Unibertsitateko Sidney Weintraub irakaslea da, errenta-lerroak gordetzeko luzaro zerga-pizgarriak eta zerga-zigorrak erabili behar direla defendatu duena. Weintraub irakasleak eta Rutgers Unibertsitateko Paul Davidson irakasleak arazo hauetarako zuzendutako aldizkari berri baten eratzaileak dira, **Journal of Post Keynesian Economics** delakoa.

Merkatu-ortodoxia britainiarren mende erdirako apez nagusia Sir John Hicks irakaslea izan da. Sir John orain errenta-eskariak inflazioa kausatzen dutela eta horregatik murrizturik izan behar dutela onartzera iritsi da. Beste apostasia eskergarria.

G: *Friedman irakasleak ez al du onartzen printzipio hau?*

E: Ez, Friedman irakasleak ez. Bera gizon ausarta da "Utz historiari zapal nazala" esateko kuraiarekin. Eta bera ez da izanen bakarra.

G: *Esaten duzu arriskua dela Okun-en antzeko neurriek esperantza handia sortuko dutela eta gero nahiko ahul izanen direla.*

E: Bai, horretaz kezkatzen naiz. Beti politika ekonomiko errazago eta zuhurragoa da ahalegin handi batetik atzera joatea txiki batetik aurrera segitzea baino. Eta ekonomilariak txikikeriazko banalitateaz izugarri sentikor dira. Ford presidenteak inflazioa burrunkatu nahi zuen ZIO botoiekin —Zigor Inflazio Orain. Eta berak guztiz talde iruzurtzailea, Alokairu eta Prezio-Egonkortasunerako Kontseilua deitua, ezarri zuen Bulego Eragileetan, beraren funtzio bakarra gauzak gaizki joatetik begiratzea zelarik. Lanpostu publikoaren erakarmena ezin jasan dezaketen erudituek beren izenak prest jarri zituzten maskarada irrigarri horretarako. Beraiek barre zantar eta zaratsuez bakarrik agurtu behar izan zuketzen kontseilu hori. Berriki, halere, esku berri batzu nire jarrera gomendatzen egon dira guztiz argiro. Argi izan behar dugu: eginkizun izugarri zailaren aurrean gaude, beren errenta eta prezioen kontrola hartu izan duten talde guztiak inplikatuaz.

G: *Ez al du politika honek beste bulegokrazia trabagarri batetara eramaten?*

E: Gauza guti bete daiteke jenderik gabe. Halaz ere, lehenago esan dudana bezala, merkatu suntsitu eta EPPO bat beharrezko egin zuen botere-kontzentrazioak ere gutitu ditu gobernuak erabili behar ditueneko erakundeen kopurua. Sindikatu ehunkada guti batzu jadanik kontrolatutako

errenta eta mila bat korporaziok edo jada kontrolatutako prezioak erregulatzea esan nahi da. Badaude orain nekazal prezioak, garraio-kostuak, gutienezko alokairuak ezartzen dituzten gorputz publikoen kopuru mugatu bat. Ez dut uste bulegokrazia-gehitzeak hain handia behar duenik izan. Ez seguraski gerla-denboran zegoen eskalan.

G: Orain, berriro ere, nola lagunduko luke Errenta eta Prezio-Politika Orokorrak langabezia gutitzen?

E: Langabezia ez litzateke gehiago erabiliko errenta eta prezioak murrizteko eta honela inflazioa mugatzeko. Hauxe da EPPO-ak eta beraren bortxatzeak orain egingen lukeena. Hau eginik, langabeakoentzat askozaz gehiago egin liteke. Estatu Batuetan lanpostu gehiago eman lekieke gazteei, beltzei, ez-koalifikatuei, inflazio-espinala areagotu gabe. Coodlidge-ren arima poztuko lukeen halako beste esan erraz eta miragarri batetara biltzen da: inflazioari itzurtzeko ez bada langabezia erabiltzen, inflaziorik gabe ekonomia opera daiteke enplegu osotik askoz hurbilago.

G: Azken galdera bat. EPPO-a betiko al da?

E: Bai. Sindikatuek, korporazioek, eta beste batzuk egon eta errenta eta prezio garaiagoak lortzearren arrakastaz burrukatzen duten bitartean.

IX. NAZIOARTEKO ESZENA

G: Konpon al dezake herri bakoitzak bere arazo ekonomikoa berez? Ez al dira herri guztiak erabat elkarren menpeko? Eta utz iezadazu beste galdera bat egiten: zergatik bilakatu dira zenbait dibisa hain ezegonkor azken urte hauetan? Dolarra, frankoa eta libera kasu batez beti daude gora eta behera mugitzen bata bestearekiko truke-balioetan.

E: Interdependentzia handia da eta handituz doa. Inportazioak eta esportazioak guztiz garrantzitsuak dira jende guztiaren bizitzetan herri industrialetan. Eta bien, inportazioen eta esportazioen, prezioak edozein herri konkretutatik kanpo edo truke-tasen mugimenduen bitartekotzatik aparte ezarriak dira. Baina herri baten inflazio propioa da hasteko lekua. Herri ezberdinetan prezioak indize ezberdinez altxatzen badira —gaur egungo egoera— orduan truke-tasak ezegonkor izanen dira segurutik. Britainia Handian inflazio-indizea guztiz gora badago, berriki arte izan den moduan, orduan libera egokitzeke edo eta egokitzeke baino gehiagorako behera doa. Prezio britainiarrak altxatzen direnean beste herrietako prezioen erlazioarekiko, jendeak ondasun britainiarrak erosteari eta Britainia Handitik bidaia egiteari uzten dielako da. Orduan, libera, nahiz eta gura ez, behera doa franko eta dolarrekiko erlazioan. Eta honek lehengo egoera berrezartzen du. Gauza ona baita, bestela ondasun britainiar batere ez

bailitzateke salduko. Beste aldetik, prezioak konparatiboki egonkor badira, Suitzan egon diren bezala, orduan dibisa, kasu honetan franko suitzarra, eskarian egonen da ondasunak erosteko eta bidaia egiteko. Frankoak balioan irabazten du beste dibisekiko erlazioan. Honek Suitza eta produktu suitzarrak garesti egiten ditu kanpokoentzat. Eta berriro gauza on bat, zeren bestela jende guztia Suitzan egonen bailitzateke suitzarrek egin litzaketen baino erloju gehiago erosten.

Hau ez da baina arazo osoa. Franko suitzarra sendo egon da, Suitzak leku segur eta fidagarria dela emanez; hain zuzen, jendeak segurtasun-gordailu kutxatzat erabili ohi du. Beraz, herri arabiarretiko jendeak frankoak erosten dituenean, frankoa are gehiago garestitzen da, are sendoago bilakatzen da, prezio egonkorrak edukitzeagatik aski konpentsazio egokia.

Azken urteotan petrolioaren inportatzaile handiak izan diren herriek, Estatu Batuek beraien artean, zera eduki dituzte inportazio horien ondorioztzat, beraien diruaren —petrolioagatik beraiek pagatutako dirua— (edo beronen balioekidearen) metapen handiak esku kanpotarretan. Kanpotarrek baina metapen horietatik askatzeko eta dirua beste dibisetara bihurtzeko eskatu duten arabera, aipatutako dibisak truke-balioan behertzea kausatu du. Baina, argi eta garbi esanda, dibisak inflazioagatik egon dira ezegonkor eta bereziki herri industrial ezberdinetan inflazio-indize desberdinetan egon delako.

G: Zer da dibisa flotatzailea?

E: Kontzeptua enganio bat da. Ekonomilariak eta bankari zentralek dibisa flotatzaileari erreferentzia hori trukeetan ezegonkortasuna nahitaezko bilakatu zenean bakarrik asmatu zuten. Herri desberdinetan prezioak indize ezberdinez altxatzen zirelarik, ez zegoen egonkortasunerako ahalbide-

rik dibisa ezberdinak elkarren artean bihurtzen zireneko indizean. Hau ez zen egoki. Baina nahitaezko eta desegoki zena hoba liteke izen hobearen emanaz. Beraz, dibisa-egonkortasun edo segurtasunik ezaz edo desordenaz edo kaosaz hitz egin gabe, "dibisa flotatzaile" kontzeptua asmatu zen. Jendeak moneta-erudituei eta agintariei aparteko ospeaz "flotazioa"-z hitz egiten entzuten zien, eta uste zuen zerbait berri aurkituta zeudela. Ez zen hala. Ekaitz tzar batetan zeuden eta aireztapen atmosferikoa deitu zioten.

G: Gertagarria al da egonkortasuna? Ez al da hori guk nazioarteko moneta-erreformatzat esan nahi duguna?

E: Moneta-erreformak esan nahi du dibisen arteko truke egonkor-mota bat. Baina herri industrialetan inflazioak dirauen bitartean ez da gertatuko. Prezio-gehitzeak indize ezberdinetan izanen dira, eta truke-indizeek konpentsatzeko egokierak beharko dituzte. Beraz, Nazioarteko Moneta-Fondoaren, eta Estatu Batuetako Altxoraren, Erreserba-sistema Federalaren, Ingalaterrako Bankuaren, Frantziako Bankuaren, Basel-eko Likidazioetarako Nazioarteko bankuaren handikiak eta beste mota askotako epotxak nazioarteko moneta-erreformari buruz batzen direla entzuten duzun hurrengoan, guztiz segur egon zaitezke ez dela ezer gertatuko, lehendabizikoz interesatutako herri zenbaitetan inflazioa ez badago mirakuluzki kontrolpean. Handikiak erabat poztuko dira elkar ikustean; bankariek bakarrik egin ahal duten moduan elkarren arteko jakituriaz hitz eginen dute miresgarriki; aparteko jatetxe onetara joanen dira. Erreserba Federalaren Zuzendaria, erabat solemne ematen duelarik, prentsari hitz egiteko aterako da, eta kazetari guztiak beraren inguruan pilatuko dira eta honela galdetu, "Jauna, esan zeniezaguke nola joan den batzarrea goizean?" Berak arreta handiaz pentsatuko du eta hau erantzunen: "Erraizunik ez." Kazetariak orduan gauza handiak erabakiak izan direla pentsatuko dute.

G: Zer zen "sugea" eta zergatik apurtu zen mila puxkatan?

E: "Sugeak", 1972ra doana, truke-erlazio egonkor xamar bat izanen zela espero zenekoan dibisa europear ezberdinak batera lotu zituen, bata bestearekin. Orduan delako sugeak lortuko zuen dibisa guztiak batera fluktuatuko zirela dolarrarekiko erlazioan. Baina herri europear desberdinetan –"sugearen" segmentu ezberdinetan– inflazio-indize ezberdinak zeuden. Beraz "sugea" puxkatu egin zen –gauza mingarria, esan didatenez, edozein sugerentzat. Inflazioaren indize handiagoko herriek azkenean beren dibisen depreziatzea zilegiztatu behar izan zuten indize apalagoa zeukaten herrietako dibisen erlazioan. Ondorio hau aurrikusi beharko litzatekeen bat izan zen; hain zuzen, autolaudorioaren hitz bat uzten ahal bazait, nik, beste batzurekin batera, ondorio hori iragarri egin nuen. Zürich-eko bankari-entzulego ospetsu berezi bati aipatuta nengoen bera gertatuko zela bi edo hiru urte lehenago.

G: Zer diostazu Nazioarteko Moneta-Fondoaz –ez al ditu beronek dibisak finkatu? Ezezkoan, zer egiten du zehazki?

E: Nazioarteko Moneta-Fondoa (NMF) Bigarren Mundu-Gerlaren azken hilabeteetan sortu zen eta bi gizonen diseinua izan zen neurri handi batez, John Maynard Keynes-ena eta Harry Dexter White-rena, Estatu Batuetako Altxorrekia berau, hain zuzen. White ekonomilari guztiz argia zen, komunista izateaz salatua izan eta pixkat geroxeago bihotzeko batez hilik gertatu zena. Akusazio frogagaitza zen; komunista onek ez baitute denbora ematen Nazioarteko Moneta-Fondoa bezalako gauzak sortzen.

Fondoa esentzialki herriei dirua maileguz ematen dien banku bat da, zeintzu, beren dibisen jadaniko truke-balioetan, beren inportazioak ordaintzeko eta beren zorrak

garbitzeko behar duten dirua irabazteko adina ondasun esportatzeko arazoak izaten baitituzte. Fondoak esentzialki, inflazioaren kontrol hobeago batek, debaluazioak edo zorioneko kolpe batek, britainiarrek aurkitutako petrolioaren antzeko batek alegia, herriari errenta eta gastuak orekatzeko berriro uzten dion arte ordeko maileguak direnak hornitzen ditu. Maileguekin batera beti, inflazioa kontrolatzeko jendeak gaizki ikusitako aholkuak eskaintzen ditu, esate baterako, gastu publikoetan murrizte baterako gomendio bat beti barne daukan aholku-multzoa. Eta, gero eta gehiago, bere maileguak baldintzapetzen ditu horrelako aholkuak onartzera. Nazioarteko arazo ekonomikoetan botere handi xamarra da. Orain dela aste guti Mexikora joan nintzen zenbait ikastaro emateko, lagunak bisitatzeko eta presidente berriaren gomitazioari erantzuteko, oraintsu zin egindakoa izan dena. Berrietan ere ni NMFaren agente sekretutzat egon nintzela bertan ziotenak agertu ziren. Oso gauza txarra, konturatu nintzenez, CIArena izatea bezalakoa.

G: Eman al zenezake beraren operazioen eredu praktiko bat —NMFarena, esan nahi dut, ez CIArena?

E: Esperientzia britainiar berriak ilustrazio ona ematen du. Bigarren Mundu-Gerlatik, britainiarrek oztopoak izan dituzte janaria eta lehengaiak, petrolioa barne, erosten eta beren zorraren interesak ordaintzen. Beraien ondasun manufakturatutak garesti ziren; beraien industriak ez ziren hain fidagarri banatze-datetan, ez alemaniar edo beraien beste lehiakideenak bezainbeste behintzat. 1975-76an, libera jaitsi zen, baina honek denbora hartu zuen esportaziotan ondorio bat edukitzeko, eta inportutako ondasunen prezioak altxarazi zituen eta bizi-kostuak gehitu. Beraz Britainia Handiak Nazioarteko Moneta-Fondotik gogor mailegatu zuen. Eta NMFaren baldintzei eusteko, aurrekontuaren zenbait murrizte egin behar izan zuen. Bere

alokairu eta prezioak kontrol hobearen pean eduki zituen. Laster, britainiarrek erosten zutenarekiko erlazioan gehiago saltzen zuten, eta petrolioa Ipar Itsasoaren azpitik inork espero zuen baino arinago isuri zen. Kanpotarrak berriro hasi ziren Britainia Handian inbertitzen. Britainiarrek orduan beren dirua dolarretara edo beste dibisetara hain gogorki saiatzeari utzi zioten bihurtzen. Dolarra eta beste dibisa-kartera kanpotarrak pilatu ziren Londresen, eta maileguak atzera ordaindu ahal izan zen. Hauxe da nola NMF-ak behin behineko oztopoak gainditzen laguntzen duen, gauza baliagarri bat. Aholku ekonomikoa ez da batzutan haatik hain baliagarri; pobreekiko eskuzabalegi izatearen kontrako oharpen zuzen xamarrek ematera ailegatzen baita. NMF-ak ez du, promes egiten dizut, gaur egungo ezegonkortasunerako sendapen iraunkor batere eman. Sendapen hau herri nagusi guztietan inflazioa kontrolpean dagoenean bakarrik etorriko da.

G: Ados bagaude barneko finkotasuna bide ezberdinetan etorriko dela herri desberdinetarako, zer gertatzen da bienbitartean?

E: Trukearen ezegonkortasunak iraunen du. Inflazioaren indize apal bateko herri horien dibisek irabaziko dute truke-balioan. Inflazio-indize gorako herriek, azken denboran nik aipatutako EPPOa garatzean oztopo gehiago dutenek, ordea, beren dibisak jaisten ikusiko dute.

G: Esan nahi al du horrek baldin eta Estatu Batuak geldo badira errenta- eta prezio-politika garatzen, zure EPPOa garatzen alegia, dolarra ahula izanen dela?

E: Bai. Eta geure petrolio-inportazioak kontrolpean ere eduki behar ditugu.

G: Baina ezinezkoa da nazioarteko finkotasunik batere Estatu Batuek beren prezioak finkatu arte?

E: Estatu Batuen finkotasuna erabakiorki da garrantzitsua, gu baikara faktore nagusi bat mundu-merkatalgoan. Estatu Batuetan prezioak egonkor badira, mundu-merkatalgo guztiaren oso segmentu handi bat dolar egonkor horren prezioetan da. Halaber dolarrak egonkor badira, jendeak beraiek eduki nahi izanen ditu, eta ez da saiaturko beraiek beste dibisetara bihurtzen. Hau egonkortasunerako beste iturri gehigarri bat da.

Are gehiago, baldin eta prezioak egonkor badira Estatu Batuetan eta enplegua ona baldin bada, beste herriek beren politika propioak eratzeko puntu finko bat daukate. Bertan gertatuko denaren jakitun egonik, molda dezakete beren politika. Beraien prezioak apal ematen badute eta dolarrak pilatzen ari badira, seinale izanen da beren prezioei eta alokairuei pixka bat altzatzen utz diezaieketela, beraiek administratzen dituzten errentetan apur bat eskuzabalago izan daitezkeela. Eta dolarrak galtzen ari badira, beraiek prezioak goregi direlako seinalea izanen da, alokairu eta beste errentetan eragin sendoago bat mantendu behar dutela. Estatu Batuetan inflazioa eta langabezia badaude eta inork ez badaki zein luze itxaron behar datekeen, beste herrietako gestio ekonomikoa are zailago bilakatzen da. Beraz Estatu Batuetan prezio egonkorrei eta enpleguaren gorako egonkortasunari garrantzia handia ematen diet. Gizon edo emakume arrazoigarri frantses guztiek lehendabizi Washington egiten ari denaz arduratu beharko lukete eta horren ondoren pentsatu Parisen gertatzen ari denaz. Mundu arrazional batetan, herri industrial guztietako finantz ministraiek Carter presidentearen politika ekonomikoari buruzko mitinetara joan beharko lukete.

G: Ez al da kaltegarri, nahiz eta amerikar baten ikuspuntutik, politika amerikarrean hainbat aritzea?

E: Noski. Munduak askoz hobeki funtzionatuko luke prezio eta enpleguari buruz bere ideiak efektiboki adierazteko eta ezartzeko gai litzatekeen elkarte europear indartsu eta batu batekin. Bigarren ikuspuntu batek beti dauka eragin zuzentzaile baliagarri bat. Orobat, gure sistema presidentzialak iraungabetasuna sortzen du —lau edo zortzi urterik behin aldaketa edo eta ikasteko epe bat. Europa sendo eta artikulatu batek presidente amerikarren lanposturako sartze-hezkuntzaren epe errepikatu horren ondorioak gainditzen lagunduko luke.

G: Baina Europa guztiz urrun dago oraindik batu izatetik.

E: Batzeko nahikundea badago, benetan. Mamiak baina nazioarteko kooperazioaren erretorikak eskuarki inplikutzen duena baino askozaz gehiago behar du. Batasunak amankomuneko politika fiskal eta moneta-politika behar ditu eta orobat prezio-, alokairu- eta errentetan antzeko ekintzak; baina honek zera esan nahi du seguraski, amankomuneko gobernu bat neurri horiek hartzeko eta beterazteko boterearekin. Gauza horiek guztiak edukitzen direnean bakarrik eduki daiteke amankomuneko dibisa bat. Hau guztiau baina, oraindik kontsideragarriro etorkizunean dago.

G: Gutienezko kooperazio maila bat oraindik baliagarri da, ezta?

E: Oi, bai. Esate baterako, EPPO baten garapena nik zirriborratutako lerroetatik, errazago edo guztiz zailago izanen da, guztiek helburuarekiko ezaguera amankomunen bat daukaten eta bera lortzeko batera lan egiten duten

heinean. Orduan herri bateko prezio-mugimenduak ez dira besteetan hain indar-apurtzaile gertatuko.

G: *Eta Europak amankomuneko politika bat garatzen duen arte, egokitu behar al zaio ekonomia fluktuatzaile amerikarrari? Arduratzekoa dena orduan egonkortasun amerikarra, eta ez europearra, izanen al da?*

E: Egonkortasun amerikarra garrantzi handiagokoa izanen da. Baina hau ez litzateke izanen atxakia bat Europan ez saiatzeko. Gure bekatuak handiak dira, bana denagatik ez ginateke errudun izanen.

G: *Ez al dira PEHEko (hots, Petrolio-Esportatzaileen Herrien Erakundea) herriek eta beste lehengai-produktugileek ezarritako prezioak eze-gonkortasunaren etengabeko iturri bat?*

E: Petrolioaren prezioak bai, benetan. Baina petrolioa sui generis izan daiteke —alegia, kasu berezi bat. Merkatuaren manutik petrolio-kartelak alde egin zuenean, berehala gari, kobre, koko, marihuana eta beste oinarritzko materialetarako antzeko ahalbideari buruz pentsatu genuen. Izan ere, nazioarteko erosotasun-akordio bat administratzea ez da batzutan irudikatzen den bezain erraz. Petrolio-kartelak lehendabizikoz funtzionatu zuen herri bik, Saudi Arabiak eta Libiak, nahi izan zutelako salmenta gutitzea prezio handiagoen ordainez. Beste produktu gehienek kasuan, inongo herrik ez du onartu nahi salmenten gutitzea eta, prezio handiagoekin batera, guti gora behera halabeharrez, gertatzen den salgaien metapena. Beraz zeinek bere prezioak pixka bat beheratzen ditu dagokion merkatuaren parteari eusteko edo akaso bere partea pixkat gehitzeko. Besteek orduan prezio-beheratzeaz entzuten edo bera susmatzen dutenean gauza bera egiten dute. Iruzurra gehitzen da, epidemiko bilakatzen da eta akordioa eteten

da. Hauxe izan da erosotasun-akordioen historia orokorra. Akordio horiek gehienetan, oligopolio industrial moderno batek bakarrik hain normalki eta naturalki egiten duena zailtasun handiz betetzen dute.

G: Zer nolako oztopoa da petrolioaren prezio gora? Ez al da inflazioaren kausa garrantzitsu bat?

E: Ezaugarririk txarrenea herri ezberdinetan kanpoko gastuetan daukan eragin ezberdina izaten da. Italiak, esate baterako, zailtasun handia dauka nahikoa saltzen beraren automobildun populazio handiak behar duen petrolioia pagatzeko, baita industri eta bero-zerbitzuen beharrizanak ere pagatzeko. Gauza bera Espainiak. Frantzia ez da erraz. Eta petrolioia ez daukaten baina beraren neurri handi bat erabiltzeko nahiko garaturik diren herri azpigaratuak oztopo serioan egon dira. Beraiek beren petrolio-erosketen kostuak —baita beste beharrizan inportatuenak ere— estaltzen egon dira banku-maileguekin, banku amerikar handietatik maileguak barne. 1976ean banku amerikarrak 45 bilioi dolar [bilioi bat = 10^9 dolar] inguru mailegatu zioten herri horiei, eta Brasil, Peru, Zaire eta beste zenbait kasutan, bankuok guztiz arduratzen dira mailegatutako dirua atzera jasotzeaz.

G: Serio al da hori?

E: Ez, guztiz desesperagarria. Maileguz dirua ematen duen jendeak diru-galera espero behar du noizean behin, eta galerak maskaratuak izan daitezke. Zordunak ez du inoiz jakin nahi berak tratua bete ez duenik. Hartzekodunak, berriz, ez du inoiz jakin nahi berak mailegu zoro bat egin duenik. Beraz, biak batera datoz estalpen-konspirazio batean. Beraiek hedapenez, luzapenez, birfinantziazioaz, atzerapenez hitz egiten dute —hutserako eufemismo guztiak. Hurrengo hilabete eta urteotan NMFeen, Estatu Batuetako gobernuan, beste gobernuetan eta beste era-

kunde publikoetan presioa egonen da herri pobreei dirua maileguz emateko. Honek, jakina, beraiek lagunduko ditu beraien zorren interesak pagatzeko. Berriro ikusiko dugu garun kapitalistaren zalutasun miragarria. Hartzekodun handienetarikoa bat New York-eko Citibank delakoa da. Walter Wristoon, beraren zuzendaria, orain dela luze mundu-errekorda lortu zuen enpresa pribatuaren birtuteari buruzko hitzaldietan. Baina zordun herriekiko laguntza publikoa inplikaturik dagoen lekuan sozialismoarekin jasanbera xamar izanen da. Edo holaxe auresaten dut nik.

G: Ez al dituzte zenbait herrik beren petrolio-arazoak konpondu?

E: Bai. Japoniak, petrolio ez daukanak, prezio-gehitzea nahiko gaitu du pagamenduen gain esportazio-errenta demasia handia berriro duelarik. Alemanian eta Suitzan egokiera-prozesua erabatekoa da guti gora behera. Esportazioak gehitu izan dira; eta petrolioaren barne-erabilera zenbait kasutan beheratu egin da.

G: Zein da petrolio-prezioei buruzko perspektiba?

E: Etorkizun hurbilean nahiko petrolio berria egon liteke —Ipar Itsaso, Alaska edo Mexikokoa— PEHE-ko herriak nolabait arretatsu izan daitezten prezioak altxatzean. Baina ez dakit. Sekretu geologiko bat ezaguteraz diezazuket bakarrik. Lurra benetan, milia bat inguru beherantz, petrolio zigilu labanerazle handi baten gainean biratzen du. Nahiko sakon zulatzen bada beraz labanerazgai horrekin topo egiten da. Geure petrolio ahitzen ari gareneko seinalea Riyadh azpitik sartu kirrinka ozen bat izanen da. Behin Washington-en hitzaldi batetan hipotesi hau bota nuen, eta PEHE-ko herri batetik enbaxadoreak, beranduago jakin nuenez, datu segurua zela kablegramatu zuen etxera. Beraz egia izan behar du.

G: *Lagun al ziezagukeen 1973aren amaieran petrolio gordinaren prezioaren laukoiztea gertatuko zela aurrikusteko gai izateak?*

E: Bai, jakina. Estatu Batuetan guk, epe luzetxo batez, geure prezio propioei eusteko, petrolio-inportazioak kopurutan mugatu genituen, ondorioa noski, geure eskaintza propioa gastatzen genuela izanik. PEHEa sortzea aurrikusi izan bagenu eta arrazoigarriak izan bagina, petrolio inportatuaz gehiago fidatuko ginatekeen eta geure propioa etorkizunerako gorde. Orain, jakina, kanpoko petrolioaz gure fidantza gehituz doa —boikot arabiarren denboran, 1973ean, gure kontsumoaren ehuneko 35a kanpotik zetorren, 1977ean, berriz, ia ehuneko 50a.

G: *Zergatik ez zineten zuek amerikarrak arrazoiagarriagoak eta aurrikusleagoak izan?*

E: Petrolio-enpresa amerikarrek, txiki eta handiek, Kongresuaren kide-kopuru bat kontrolatzen dute eta beraien beren txotxongiloak maneiatzen dituzte txotxongilo-antzoki batetan artistek egiten duten beste. Presio bat hemen, beste bat hor eta besoek erantzuten dute eta ahoek baietz oihu egiten. Seguraski gure bizitze politikoaren eskandalurik handiena da, Watergate izenekoa baino askozaz kaltegarriago interes publikorako.

Halaz ere, aurrikusmenerako beharrezana ez dagokio soilik petrolioari. Etengabeko ikerketa eta berrikustapenen azpian material nagusi guztien prezioak eta hornikuntza ahalgarri guztiak mantentzeko, behar den beste kontserbatzeko eta eskasaldi-egunen kontrako planak egiteko praktika onartua izan beharko litzateke orain. Merkatutik alde egiten dugun heinean, ez dago gehiagorik inolako merkatu-mekanismoak jendea pairagarritzat aurkituko dituen prezioetan, eskaria eskaintzarekin berdinduko dituela baieztatzen duenik.

G: Zer diozu zeure energi programa handiaz?

E: Ez da oso ona. Ondorio egokiak edukitzearren, hitz batez esateko, prezioetan erlatiboki ezberdintasun txikien beharrean dago: gasolinerako prezio pixkat handiagoak, automobil handietarako prezio apur bat handiagoak, energi erabiltzaile handientzat indize puska bat handiagoak, petroliotik kanpoko beste edozein energi iturriren aldeko prezio diferentzial xamar bat, gas- eta petrolio-produkzioa eragiteko prezio guztiz handiagoak. Esperientzia guztiek zera erakusten dute, kontsumitzaileek petrolio-produktuen prezio handiagoei ez diela erantzuten, eta prezioak nahiko handiak ziren jadanik lehenago produkzioa bizteko. Frantzia ikusia duzu kontsumoan izan duen ondorioa, non prezioak oso garaiak baitira. Gorengo ofizial iraniar batek –Xah bera zen, izen bat aipa ahal baneza– behin esan zidan haserre xamar Frantziako gobernuak orain zergatan petrolio-upela batetik diru gehiago lortzen duela Iran-ek prezioaren bidez baino. Estatu Batuetan energi kontserbazioa txikia izanen da prezio-handitzearen pean dagoen bitartean, txikiak zein handiak izanik aldaetok.

James Schlesinger jauna, Carter jaunak energi programaren kargu jarri zuena, Harvard-en ekonomi ikaslea zen. Ikastaroetan zehar, nonbait, eskariaren elastikotasunari buruz zerbait esatea berari ahaztu egin zitzaigun eta berau oso apal izan daitekeela. Axolagabekeria txarra.

G: Material garrantzitsu bakoitzaren erabileran oso ardurati izan beharko genukeela ulertzen dut. Baina ez al dira ikatza, eguzki-energia, akaso energia nuklearra, petrolioaren ordeko?

E: Badira. Eta hau da zergatik efektiboki eta argiki, paranoiari gabe, plangintzatu beharko genukeen. Ekonomia modernoak materialen erabilera sendoa egiten du. Baina badauka, zuk esan duzun bezala, ordezkatzeko gaitasun

handia. Bigarren Mundu-Gerlan, benetako ahaleginak egiten genituen alemaniarrei burdin aleazioak ukatzeko —altzairuarekin nahasten diren elementuak. Blokeoa, preferentziazko erosketak, bonbaketak, guztiak erabiliak izan ziren kromo, nikel edo zernahiren hornikuntzak beraiei ukatzeko. Alemaniarrek baina, oso arin ikasi zuten, aurretik irudika zitekeen baino lasterrago, ordezkatzeko askozaz ahalbide gehiago zeudela. Gerlaren ondoan ikertu genuen —beraiekin zirela hain minduak izan jakin genuen —beraiekin ordezkatzeko gastuak askozaz txikiagoak izan baitziren beraiei gauzak ukatzeko saiakeran erabilitako bonbaketen kostuak baino. 1920 eta 1930eko hamarkadetan esan balitzaigu gerla batetan berezko gomarik gabe konpondu beharko genukeela, ikara sortu zatekeen. Imajinaezinezko hitzaldi ilunak egin izan ziratekeen. Zerbait ere egin izan zatekeen horri buruz, nahiz eta agian ekintzaren ordezkari halako Schlesinger bat asmatu izan zatekeen. Beharrian soilaren presiopean, 1942an, ordeko betegarria aurkitu genuen. Plangintzatu beharko genuke, baina jakituriaren ariketa izan beharko luke, ez eskapu-mota bat edo etsipenezko ekintza bat.

G: Atzera itzul gaitezke moneta-eszena hertsira? Ba al dago problema bat eurodolarrekin eta orain petrodolarrekin?

E: Horiak sintoma dira eritasuna baino. Hirurogeiko hamarkadan eta hirurogeitamarreko hamarkadaren hasieran, Estatu Batuek Europan eta beste nonbait, ondasunen kopuru askoz handiagoa erosi zuten saldu baino; Notre Dame-k, Louvre erakustokiak, Pigalle enparantzak eta beste kultur gune eta atsedenekuek turista askozaz gehiago eduki zuten bisitari amerikar, Kanoi Handian eta Times enparantzaren bisita egiten egon ziren europarrak baino. Ondorioz, Europan dolarrak metatu ziren, kopuru handitan enpresa europearretan amerikarrek egindako inbertsioez ere

gehituta. Hauxe da guztia; eurodollarak naturalki pilatu ziren saldu baino gehiago erosi zuten amerikarrendandik.

Antzekoa da petrodollarren metatzea. Europan beraiek hotelak aurki edo Marks & Spencer dendan ondasunak eros ditzaketen baino petrolio gehiago saltzen duten Saudi arabiar, libaniar eta emiratuen ondorioa da hori. Diru-kopuru handi horiek, epe laburrerako fondo gordailatuak, Genghis Khan-en armada bezala higitzen dira mundu ezagunean zehar, beraiek doazen lekuan dibisa-prezioak altxatuz eta atzera uzten dituzten herrietan depreziazioa eraginez. Eragozpen bat da, baina ondorio bat da, ez kausa bat.

PEHE-ko herriek irabazi zituzten dibisa europearrak eta dollarak ezin gastatzen zituzten bitartean, petrodollarren metatzea nahitaezkoa zen. Baina iraniarrek, herri arabiar zenbaitek eta beste PEHE-ko kideek jendeak uste zuen baino mila bider askozaz azkarrago ikasi dute beren dirua gastatzen. Hau gertatu denez, beraien akumulaziorako ekarpena beheratu edo gelditu egin da.

G: Ba al dauka petroliorako gastu handi honek ondorio depreziatzaileak ekonomia eta enplegu frantsesean —eta Estatu Batuetan ere? Barre jaunak, gure lehen ministrariak, eta Carter presidentek biok esan dute lanpostuetan asko kostatzen digula.

E: Guk erosi bagenu, eta PEHE-ko herriek gastatuko ez balute, ondorio bat edukiko luke. Baina haiek gastatzen ikasi duten bezala —eta batzu benetan pitxikeriazko arteaz nagusitu dira— dirua makineria, ekipo-ondasunak, Cadillacak, eta, zoritxarrez, arma eta aireko pilo bat erosteko atzera dator. Baina beraren ondorio garbia depreziatzailea da, bai eta aldrebestailea ere.

G: *Dibisa bat depreziatzen denean, berrikitan liberak egin duen moduan, herri horren ekoizpenak mundu-merkatalgoan merkatzen dira. Ez al da hau laguntza bat, merkatalgoa hobetzeko truke-indizean manei-mota bat? Zenbait jende moneta-geriza deitzen dute hori.*

E: Egia. Nahiz eta ondorioa arin desagertzen den. Herriak inportatu behar dituen lehengaiak, janaria eta beste gauzak erosteko depreziatutako dibisarik gehiago behar du. Eroskaiak prezioan gora doazen neurrian, produkzio-kostuak altxatzen dira, eta gauza bera gertatzen da bizi-kostuarekin. Honek alokairuetan egiten du presioa eta kostuetan are gehitze handiagoetara darama. Beraz, luzaro baino lehen, herriak saldu behar dituen produktuak gora markaturik daude. Depreziaziotiko abantaila joanda dago. Eta ez da bakarrik behin-behineko abantaila; orain herri askok ez dute inplikatura dagoen inflazioa bultzatu eta sufritu nahi. Suitzarrek eta alemaniarrek, esan dudan bezala, zera aukeratu dute, beren dibisak plusbaliazten uztea nahiz eta beraien esportazio industrietarako kostu kontsideragarritan egon. Azken denboran erloju suitzarrak oso zail izan dira saltzeko franko guztiz garestietan erosi behar izan direlako. Hotel eta eski-aterpe suitzarrak azpipopulatuak egon dira ez bakarrik amerikarrek, alemaniarrek eta frantsesek beste norabait joatea merkeagoa aurkitu baitute, baizik suitzarrek berek eski egitera joan nahi dutenean, mendi frantsesak berenak baino merkeago kausitu baitituzte.

G: *Beraz zergatik ez lukete depreziatuko pixkatxo bat?*

E: Depreziatzeko eta beronek ondorioa eduki dezan, jende gehiagok egon behar du zure dibisa saldu nahian erosi nahian baino. Hau egia izanen da baldin eta zure prezioak garaigoak izan badira beste herrietakoak baino edo baldin

eta kanpotarrak zuri ondasunak saltzen ari izan bazaizkizu, eta ez zureak erosten. Zure dibisa soberakinean egonen da, eta soberakinaren salmenta bultzatuz nahiko erraz deprezia dezakezu. Baina, barneko inflazioa eduki izan ez baduzu, zure dibisa zure ondasunak erosteko eskarian egonen da. Eta jendeak dibisa hori eskatuko du bera gordetzeko. Beraz ez dago saltzeko dibisa-metapenik. Hau honela izanik, nahiz eta maneiu zenbait gertagarri izan, zure dibisa ez da oso arin edo epe luzerako behera joanen beste dibisekiko erlazioan. Suitzako Banku Nazionalak franko suitzarrak sal ditzake eta honela diru-eskaintza hedatu. Eta maileguz askatasun handiagoz eman dezake eta gobernu suitzarra bultzatu (zenbait zailtasunarekin, esan behar da) ments handiagoa administratzera. Eta alokairu-murritzteak apal daitezke. Orduan franko suitzarra beste dibisekiko erlazioan jaitsiko da baina Suitzan prezioak altxatzen egonen direlako bakarrik. Berriro, ikusten duzu, faktore kontrolatzailea barneko inflazioaren indizea da azkenean.

Depreziatzeko nahia ez dela inola ere hain gogor erantsi beharko nuke, baina. Urte batzutan Geneva-ko Unibertsitatean parte handi batez eskoletara ez doan irakasle izan naiz, bertan nazioarteko arazoez arduratzen den institutuan. Galdera bat ez zait neri hain maiz egin nola ondoko hau, "Zergatik ezin diezaiokegu frankoari pixka bat jaisten utz?" Haiek hori egin lezakete. Baina suitzarrek barneko inflazioa nahi ez duten bitartean, ezin dute depreziaziorik asko eduki. Suitzarrek beren ospea bankari fidagarriak bezala ere, zeintzu botere erosle fidagarriko dibisa batez aritzen baitira, gorde nahi dute, eta bankugintza, politikoki, Suitzan izugarrizko industria eragingarria da. Beraz turistak eta erloju-industriak, neurri batez, prezio egonkorren alde sakrifikatu dira. Hau, esan beharko nizuke, nire adierazpena da. Ez da Suitzan guztiek erantzun argi bat ematen dueneko arazo bat. Baina oinarritzko puntua argi *dago*: dibisa bat depreziatzeko tentazioa merkatal abantail bat lortzeko ez da behin irudikatu zen bezain gauza ona.

G: Halaz guztiz, ez al dago ahalbiderik dibisa-depreziazioak protekzionismora eramán lezake-enik? Pilo bat entzuten dugu protekzionismoaren berpizteari buruz.

E: Ahalbide —edo arrisku— hori egon badago. Orain dela luze ez dela dolarra yen-arekiko erlazioan pixkat gora egon zen. Honek eta japoniarren eraginkortasunak erosleak bultzatu zituen Japonia-ra tropelaka populkatzera, Estatu Batuetan ondasun japoniarrak isurtzera. Ondorio bezala, oihál, altzairu eta telebista-aparailu japoniarretarako tarifa eta kuotetarako irabioa gertatu zen. Joera honek segitu du yen-ak irabazi egin duen neurrian. Baina babeserako eta protekzionismorako eskariak perspektiban kokatu behar dira. Horretatik asko zeretik dator, oihál- edo zapata-produktugileengandik, alegia, industria nazionaletatik, non enpresak txiki eta kopuru handi xamarrean baitaude. Eta elkartutako sindikatuetatik. Edo industria nazional zaharrago eta efikaziarik gabekoetatik dator, altzairua delarik eredurik onena. Gure altzairu-industria, zaharkituz, nora ezean egon da zenbait urtetan. Eta enpresa handiak, industriak berak onartzen duenez, gaizki zuzenduak izan dira —txoriburu bulegokratikoen arlo bat. Nazioarteko enpresa handietatik bestalde ez dago babeserako irabio handirik, alegia, automobilak, produktu kimikoak, konputagailuak eta holakoak ekoizten dituztenetatik. Honek atzera garamatza nazioarteko korporazio handiaren botere eta paperera. Enpresa erraldoi horretarako, muga nazionaletan zehar funtzionatzen duen moduan, tarifak oztopo dira. Berak kostuekiko, kontsumitzailearen pertsuazioarekiko abantail orokorrik handiena dagoen lekuan ekoitzi nahi du, berak nahi duena gobernutik lortuz; maiz herri batean produzitu nahi izanen du, eta bestean muntatu. Eta, esan dudanez, beti edukiko duzu ardura gutiago kanpoko konkurrentziari buruz baldin eta lehiakariaren jabe bazara. Baina holako jabegoa baino garrantzitsuagoa prezioak murriztu behar ez direlako oraindik zera da,

nazioarteko enpresa handien arteko ulermen, zeren eta hola egitea hondamendi hutsa izanen bailitzateke guztientzat. Ulermen oligopolistikoak, espero izanen litza-tekeen, muga nazionaletan zehar operatzen du. Automobil- edo konputagailu-jendea ez da aritzen prezio-konkurrentzia bizian. Beraz, nazioarteko operazioekin korporazio handiek menperatutako ekonomian, berbizte protekzionista edo babestaile baten kontra badago barne-segurtasun bat.

G: Aplikatzen al zaio hau Europako Ekonomi Elkarteari?

E: Bai. Ene puntuaren irudi oso ona da Merkatu Amankomuna. Nondik dator Merkatu Amankomunaren kontrako irabioa? Ia enpresa tipietatik bakarrik eta bereziki nekazariengandik. Frantzian italiarren ardo-inportazioaren kontrako garrasi berria punturako kasua da. Fiat enpresak, alderantziz, badaki Renault eta Citroën-ekin bakea gorde behar dela. Ez luke zuhurtzat hartuko bere automobilekin prezio sakrifikatuetan dumping egitea.

Ez dut nahi puntu hau azken puntutaraino eraman. Efikaziagabeak diren enpresa handiek babesa bilatuko dute. Honek esplikatzen du altzairu-industria frantsesaren sen babesgilea, eta orain altzairu-industria amerikarrarena. Geure altzairu-enpresek berriki eman digute enpresa librearen pentsakeraren malgutasunaren beste eredu bikain bat. Gobernuaren interferentzietatik askatasunerako eskari hunkigarri batetik zerera higitu dira, gobernu-interferentziarako eskari grinatsu batetara, hots, tarifak, kuotak, altzairu inportatuan gutienezko prezioak, bai eta gobernuak garantizatutako maileguen eran ere, beraien lantegiak modernatzeko.

G: Benetan esaten duzuna zera dela uste dut, korporazio handiak merkatutik alde egin duela

hala etxean nola kanpoan ere, truke libretik ihes egin duela bere babes-modu propiora!

E: Nik ezin nezake esan hobe. Enpresa transnazional edo multinazional handiak barne-babesa dauka bai barneko eta bai kanpoko konkurrentziatik. Beraz ez ditu tarifak behar.

G: Raymond Barre-k berriki esan du munduak truke libre antolatua behar duela merkatal erlazio ekonomi kaotikoak lasaitzeko. Berak zera gomendatzen du, kontsulta eta akordioa merkatalgoa erregulatzeko, eta orobat herrien arteko merkatal patroiairen aldaketaren eragina errazteko.

E: Truke libre antolatuak gauza ezberdinak esan liezazkioke jende desberdinari. Ez nago segur Barre jaunak buruan daukanaz. Zenbaitentzat babes pilo bat esan lezake. Truke libreari ez natzaio hain sentikorki loturik, nola jende arruntari egiten dion kaltea onartzeko. Halaber, nazioarteko korporazio handiek beren barneko babes propioa daukatela ikusi dugu. Truke libreak emandako kaltea enpresa tipiagoetan sentitzen da, hots, merkatuak oraindik funtzionatzen duen arloan.

G: Zer egingen zenuke?

E: Japonia, Taiwan, Hong-Kong-etik Estatu Batuetarako oihaltze inportazioak bat batean gure hegoaldeko hiri industrialetan langabezia serioa kausatzeko beste badira, nik halako sarrera-mugari buruzko tratuak egingen nituzke eta denbora irabazi egokiera hain kaltegarri ez denerako. Ardo-ekoizle frantsesak porrot egitera badoaz ardo italiarraren inportazioengatik, komenioak gomendatuko nituzke berriro kaltea arintzeko. Barre jaunak honelako erregulazio-mota bat daukala buruan pentsatzen dut, kalte eta mina gutitzeko diseinatutako urratsak. Absolutuei buruz

haatik norberak beti egon beharko luke susmari; edozein politika ekonomiko onek zabalik egon beharko luke tratutarako. Eta, ez dago esan beharrik, baldin eta Taiwan, Hong Kong, Txina edo Japonia oihalgintzaren ekoizpenean gu baino hobeak badira, bertan aritzeko baimena izan beharko luketela. Seguraski izanen dute, edozein kasutan. Epe luzean produktugile eraginkorrenak arrakasta izaten du.

G: Lehengaien produktugileek nazioarteko merkatalgoan parte oso garrantzitsua jokutzen dute. Munduko merkatal erlazioak beraien alde desbideratuz al doaz beraien produktuak eskasago bilakatzen diren heinean edo prezioen gaineko kontrol hobea lortzen duten neurrian? Horiek al dira herri aberats berriak?

E: Ongi, amerikar txobinista bat bezala hitz eginez, holaxe espero dut benetan. Badirudi inor ez dela konturatu beste gainerakoentzat geu garela zuraren epaile eta uraren garrailariak. Mundu sofistikatuak Estatu Batuetara jotzen du produktu bakun eta sinpleetarako, gero beste lurraldeetako industria birfinduagoek prozesatzen dituztenak.

G: Zer esan nahi duzu?

E: Nora joaten da mundua bere okindegiatarako laborearen bila? Lehendabizi Estatu Batuetara. Eta beraren okela eta esnea produzitzeko zuhainaren bila? Berriro Estatu Batuetara. Eta denetarako, janarirako zein plastikorako, soia-haziaren bila? Berriz ere Estatu Batuetara. Nondik dator kotoi gordina bolumen handian? Estatu Batuetatik. Eta ikatza, produktu industrialik zaharren eta gordinena —guk ikatza Japoniaren antzeko herri garatuetara bidaltzen dugu. Kalkulu ekonomiko konbentzional guztien arabera, Estatu Batuak Hirugarren Munduko herrietan lehena da. Nazio Batuetan bide horretan bozkatu beharko genukeela luzaro egon naiz eskatzen.

G: Baina zuek ez dituzue lehengaiak bakarrik esportatzen.

E: Lehengaiak bolumen izugarrian esportatzen ditugu. Konputagailuak eta makina erremintak eta makineria ere esportatzen ditugu, eta gure unanprakak eta fonografoak munduko mirariak dira. Lantzean behin Cadillac edo Lincoln Continental-en bat ere bidaltzen dugu PEHE-ko lurralde zenbaitetara. Baina gure pagamendu-balantza orain baino egoera txarragoan izanen litzateke ez balitz gure Hirugarren Munduko produktuengatik. Ikusiko duzu zergatik espero dudan merkatalgo-balantzak jo dezala herri lehengai-produktugileen aldera —prezio handiagoak lehengaietarako, prezio apalagoak produktu manufakturatu eta landuetarako.

G: Hau al da perspektiba?

E: Ez dut pentsatzen hola denik. Perspektibak oraindik ondasun manufakturatuak faboratzen ditu, eta ikusi ditugun arrazoiengatik. Produktu manufakturatu gehienak korporazio handietatik datoz. Azken hauek beren tamainuek ematen dieten barne-boterea daukate, beren prezio eta kostuak kontrolatzeko boterea barne. Janaria eta lehengaien produktugile gehienek ez daukate halako botererik, eta baldin eta badaukate beren gobernuen laguntzaz bakarrik lortzen dute. Beraz produktu manufakturatuen produktugileek tratuketa-egoera hobean segitzen dute, beren prezioen gaineko kontrol hobea izaten beraiek erosten dietenena baino. Abantailak produktu industrial manufakturatu eta guztiz prozesatutako produktuak sendo eta handiarekin segituko du egoten. Bide batez, argudio ekonomikoan korporazio handiari beraren leku propioa ematen zaionean, zenbat esplikatzen den ikusten dugu.

G: Zer diozu Egipto, India, Bangladesh eta antzeko herri oso pobreei buruz, ez petroliorik

ez lehengairik daukaten horiei buruz? Zer egingen dute beroriek? Herri aberatsek, NMF-ak eta Mundu-Bankuak lagun al diezaiekete? Ez al lituzkete PEHE-ko herri aberats berriek ere lagundu beharko?

E: Mundu-Bankua oso erakunde baliagarria izan da --herri aberatsetan dirua mailegatuz, pobreetan inbertitzeko. Berak bere iraupena irabazi du oso ongi. Eta nik petrolio-diru gehiago ikusi nahi nuke inbertiturik herri pobreetan, nahiz eta Saudi Arabia eta Iran-etik ezin eska dezakegun guk egiten duguna baino gehiago. India, Egipto, Bangladesh eta Pakistan-en, demografia, hau da, lurraldearekiko populazioaren erlazioa eta pobretasunarekiko etsipen zaharra dira faktore erabakiorrak. Iragandako egun hauetako gure argudioetan gehienak ez dira garrantzitsuak herri horietarako. Mundu ezberdina da.

G: Arduraturik egon beharko al genuke, ez ikuspuntu moral batetik baizik eta praktiko batetik, pobretasun sakoneko boltsa horien esistentziarekin munduan?

E: Bietatik, nik uste, bai ikuspuntu moraletik, bai eta ikuspuntu praktikotik ere. Pobretasuna bezain kaltegarri den zerbaitez hainbeste jende sufritzen duen lekuan, agindu moral bat dago benetan. Arazo praktikoa premiazkoa da halaber. Aberastasun handi eta pobretasun handiaren arteko ezberdintasuna da herri baten barruan tiranduraren oinarritzko iturria. Mundua txikiago bilakatzen den neurrian, seguraski herrien arteko tentsioaren gero eta iturri serioago bat izanen da.

G: Puntu txiki pare bat daukat. Estatu Batuek alemaniarrei eta japoniarrei berriki azken hauen ekonomietan eragiteko gomendatu diete, berauek munduaren ondasunak prezio goragokoetan

gehiago eros ditzaten eta gutiago sal dezaten. Hauxe al da behar den politika ekonomikoaren koordinazio-mota?

E: Era primitibo batez, bai. Baina, batazbeste, Bigarren Mundu-Gerlatik hona alemaniarrek beren arazo ekonomikoak hobeto administratu dituzte Estatu Batuek baino. Beraiek gu baino aurrerago daude errenta- eta prezio-politikaren garapenean. Beraz, akaso beraiengana joan beharko genuke aholkuren bila. Ni zoraturik egonen nintzateke ekonomilari alemaniarrek Carter jaunaren erudituei zera esaten ikusiz, "Zergatik ez dituzue garatzen zeure sindikatuen eta zeure manufakturatzaileen eta zeure beste eskarigileen artean guk errentari buruz daukagun akordio-mota?" Geu amerikarrok etengabeki gogoratu behar dugu handiago izatea ez dela nahitaez argiago izatea.

G: Zer diozu Frantziari buruz? Ez al dago bertan zuei irakats geniezazuekeen ezer?

E: Ikasgai frantsesa, esan dudan bezala, praktikoa dirudiena egitean datza eta gero datuen atzetik arrazoi filosofikoa aurkitzean. Eta, azkenean, filosofia hori bokantza handiaz artikulatzean. Gerlaren ondoko urteetan, truke-indize finkoekin mundua oraingoz operatzen saiatzen zenean, praktika frantsesa eta britainiarren arteko kontraste miragarria egon zen. Barne-prezioen higidurek debaluazioa nahitaezkoa ekarri zutenean, britainiarrek eztabaida bizienerako sei hilabete erabiliko zuten. Parlamental eztabaida eraginkorrak. **The Economist** izenerako aldizkarian artikulu eruditua eta eskutitz eruditua goak **The Times** delakoan. Unibertsitateetan ulertezinezko argudio-aldaketak. Frantsesek, oster, gauetik goizera eztabaida batere gabe debaluatuko zuten. Biderik onena izan daiteke hau. Egizu praktiko edo esentziala dirudiena. Eta hitz egizu gero.

X. HAZKUNDEA, BOTEREA ETA MERKATUAREN POLITIKA

G: Esaten duzu inflazioa eta langabezia zerak kausatzen duela, merkatuaren eraginaren galerak, alegia, korporazio handien botere gero eta handiagoak, sindikatuek eta beren errenta propioak kontrolatzeko zein Estatutik laguntza lortzeko beste taldeen abiltasunak sortzen duten merkatuaren efektibotasunaren gutitzeak. Eragiten al ditu botere honek gobernua eta gizartea beste bide batzuz? Pentsatuko nuke egingen lukeela.

E: Eragiten ditu, noski. Bizitze ekonomiko eta politikoa sistema bat da, parte bakoitza besteekin lotzen dena, batera higitzen direlarik guztiak. Proposizio ekonomiko edo sozial baten baliotasunezko testa beste guztiarekin egokitzen denentz dugu. Hazkunde ekonomikorako ekinaldia, lehenago ikusi dugun etsenplua, teknoegituraren helburuekin eta korporazio modernoaren aitzindaritzarekin moldatzen da. Arrazoia sinplea da. Korporazioa bere erosketak hedatzen eta bere enplegua gehitzen aritzen denean, teknoegituraren kideentzako bultzapen bizkorragoa dago, alokairuetan gehitze izugarriagoa, jende gehiago zaintzeko, eta ondorioz prestigio eta botere gehiago. Guztiak hazkundeak sariztaturik direnez gero, korporazioaren helburu nagusia hazkunde bilakatzen da. Eta korporazioak orduan bere helburuak publiko bihurtzen ditu. Produktu Nazional Osoaren gehitzea da arrakasta ekonomiko eta

politikoaren neurri bat zeren korporazio-hazkundera errazgo baita ekonomia hazkorrean.

Bigarren Mundu-Gerlaren ondoan, eruditik, politikari, Estatu-gizonen hazkunde ekonomikoaren modak sozialak erlijio bilakatu zituzten. Ekonomi zientzia neoklasikoaren enpresariak ekonomia menperatzen zutenean —merkatari txikiak, nekazariak, manufakturaileak— hazkunde ekonomikoari buruz oso solasketa gutti zegoen. Orduan negozio onak etekin onak esan nahi zituzten. Hazkundeari buruzko enfasia garatu zen, eta enpresa handiak menperatzen hasi ziren ekonomia eta politika. Ikusi dugun bezala, beraiek eta beraien exekutiboak hazkundetik onura baizik ez zuten ateratzen eta honekin lortutako botere eta alokairu handiagoei prestigioa goratzen zuten. Ekonomilariak etorri ziren eta joera funtsezkoa zena birtute bilakatu zuten.

G: Hazkunderen ospakizun honek baliabide natural mugabeak aurreuposatzen al ditu?

E: Hasieran uste dut baietz. Beti egon da, jakina, lehengai garrantzitsuak ahituko direlako pentsamendua. Bigarren Mundu-Gerlaren ondoko urteetan, Truman presidenteari Willian S. Paley-ren zuzendaritza pean, azken menderako edo CBS delakoaren, hots, Columbia Irrati-Telebista Sistemaren nagusiaren pean, batzorde bat izendatu zuen etorkizuneko hornikuntzak aztertzei. Paley batzordeak abisu egin zuen zenbait material halako era nahiko gastatzaileak erabiltzen zirela eta egunen batetan ahiturik egonen zirela. Esate baterako, berun larregi botatzen zela airetara gasolina erretzen genuen neurrian. Baina inork ez zuen jaramon gehiegirik egin. Benetan ez zuen inork aditzera eman hazkunde ekonomikoa guttiagotu beharko zenik.

G: Arazo hau zuk The Affluent Society liburuan, alegia Gizarte Ukantsua-n planteiatu zenuen.

E: Bai. Boltxebiketzat gordetzen dudan ospe txikia, askotan esan dut, hazkunde neurrigabeko eta ez-balaztatuaren birtutea zalantzan jarri dudanetik dator. Nire kezka, halere, ez zen gure lehengaien —petrolio, mineral metaliko edo nahi duzuna— hornikuntzen ahidurarekin. Hazkunde kaotikoak gure ingurugiro eta inguruei egiten zienarekin baizik. Zerarekin balantzatu beharko genituzke, eskatzen nuen, hazkundearen sariak, aire, ur, trankiltasun, eta oroz lehen, paisaiaren kontrako kaltearekin. Buru bakuneko gizonek orduan zioten hazkunde ekonomikoak problema guztiak konponduko zituela. Hazkunde-indize egokia izanik, herri batek ez du arduratu behar bere hazkuntza-sistemaz, bere zientzia- eta teknologia-aurrerapenez, ez eta indar militarraz ere. Horiek guztiok kontutan hartzen zituen Produktu Nazional Osoaren gehitze egokiak. **The Affluent Society** delakoaren beranduagoko argitalpenetan kapitulu irrigarri bat ezabatu nuen non segurtasun nazionala hazkunde ekonomikoaren indize egokiak garantizatzen zuela zenbait jendeak, Harvard-eko eruditur burukalari batek edo bik barne, esaten baitzuten. Behin irrigarri utziz gero, isildu ziren eta ni orduan gupidak hunkitu ninduen. Hauxe da nik arrazoinatuki segur nagoela irabazi dudan eztabaida bakarra.

G: Nola adierazten duzu gaur eguneko hazkundeari buruzko ardura —1972an Erromako Klubak hazkundeak bukatu behar duela aldarrikatu zuelarik? Eta ez al da aldarrikatze hau zuk irabazitako beste argudio bat?

E: Ez pentsatu nahi nukeen beste. Badaukat eritzi **The Affluent Society** (alegia, **Gizarte Ukantsua**) liburuak eztabaida hasten lagundu zuela. Baina baldin eta zerbaitek jendearen bizimoduak eragiten badie eta antsia sorteratzen badu, bertan uki daitekeen kirio sentikor bat badago. Orduan jendeak erreakzionatzen du. Kirio hori ukitzen duen lehen pertsonak berak merezi duen baino kreditu

handiago lortzen du. Laster edo berandu jendeak konstatuko zuen hazkunde ekonomiko ez-kontrolatu, ez-plan-gintzatu batek aire, ur, paisaia, belarriei egiten ziena; halaber ikusiko zuen bizitze ekonomikoak kantitatezko zein kalitatezko dimentsio bat zeukala. Maiz, itzurezinaren lehen aldarrikatzailea izatearen jakituria taktikoaz berba egin dut.

Eta beti egoten da mugimendu politiko berri bat puntuetaraino joanen delako ahalbide bat. Ez naiz ados egon zero-hazkundearen abokatuekin. Hazkundeak eta errenta-gehitzeak problema sozial pilo bat errazten dute. Jendeak bere aurtengo errenta joan den urtekoarekin parekatzen du, eta hobekuntzaren bat aurkitzen badu, hobeki sentitzen da. Tirandura gutitzen da. Baldin eta hazkunde amaiera batera helduko balitz, errenta ez litzateke gehiago gehituko, eta behingoko galdera zera izanen litzateke, "Nola banatzen da total finkoa?" Pertsona bakoitzaren gehitze bakoitzeko beste nonbaitetan gutitze bat egonen litzateke. Errentaren banaketa puntako arazo premiazko bilakatuko litzateke, bereziki aberastasun eta pobretasuneko muturrak inolako gizarteak ezin justifika ditzakeen heinean, nahiz eta aberatsek eta beraien etxeko filosofoek horretarako sinplezia eta haserre franko ekarri. Baina errazago eta segurago izanen litzateke baldin eta berdintasun handiagoranzko higidura gradualki erreforma bezala etor ahal baledi, produktu finkoaren banaketara bapateko burruka baten emaitzaz heldu beharrean.

G: Orduan gutiagoz nola bizi ikasi beharko genuke?

E: Oro har ez dugu nola gutiagoz bizi ikasi behar. Seguraski herri industrialetan hazkunde-indize geldoagoa izanen dugu etorkizunean iraganaldiko zenbait garaitan baino. Hauxe da aurrezkien hornikuntzaz eta ondorengo inbertsiorako kapitalaz hain erne ez egoteko argudio bat.

G: Ez al da oraingoz beharrezko aurreratu eta inberti dezakeen jendea edukitzea?

E: Behin pentsatu zen aberatsek, berek gasta zezaketen baino gehiago edukirik, aurreratzeko baino ez zeukatela beste erremediorik. Beraz beraiek ongile sozial bilakatu ziren, kapitalaren iturria. Argudioa ez zen inoiz erabat sarkorra izan –janariaren ekonomizazioaren antzeko kasua dugu, alegia, guti batzuei beraiek jan dezaketeen baino pixka bat gehiago ematea bestek gosez hiltzen ziren bitartean. Baina, denbora luzez, aurrezki eta kapital-formazio gehiena ez da izan gizabanakoek, aberats edo pobre, egina, beren akziodunei korporazioek banatzen ez dizkieten irabazietatik sortua baizik.

Lehen aipatu ditut kapitalismo eta sozialismoaren joera hurbilkorrak. Hemen beste adibide bat dago. Biak, kapitalismo modernoa eta sozialismo modernoa, ados daude errenta aurreratu nahi bada, bera gastatzeko aukera duten jendearen esku bero eta antsiasuetatik kanpo gorde behar dela. Sistema bietan zer aurreratu eta zer inbertitzeo erabakiak ez dira *jendeak* eginak baizik eta *jendearentzat*.

G: Hirurogeiko hamarkadan eta hirurogeita-marrekoaren hasieran ikasleen errebolta hazkundearen eztabaidatze honen partea zen?

E: Neurri batez hala uste dut. Hirurogeiko hamarkadaren bukaeran nik ikusten nuen ikasleetan asko, gizarte kontsumitzailearen balioetatiko erretreta orokorrean zegoen. Agerpide bat beraien jantziak eta maneren ukapena zen. Ezerk ez dio nire belaunaldiari hainbat deskontentamendu kausatu nola gazteen bapateko bizarraitzur, ilemozketa eta bainu erregularren uzteak eta jantzi arloteaz ibiltzeko poztasun ageriak. Baina Estatu Batuetan Vietnam-go gerratea eta norbera lerrokatua izateko susmo handia izan ziren seguraski are garrantzitsuago. Berauek

kontsumo-gizarterako jarrerak aldatu baino gehiago egin zuten; denbora batez berauek sexu, alkohol eta kiroletarako ikasleen oinarritzko engaiamendua ere mehatxatu zuten.

G: Azpimarratu duzu gastu militarra botere ekonomiko eta korporatiboaren alde bat dela.

E: Noski, eta arazo horretan zerbait gehiago esan nahi nuke. Ez dago desakordio handirik botere ekonomiko militarri buruz. Ezberdintasuna zerean datza, berari buruz arduratzen direnen- eta beren begiak arazotik aldentzen dituztenen- edo bera justifikatzen saiatzen direnen artean. Dwight D. Eisenhower, jeneral eta errepublikarra, izan zen "konplexu militar-industrial" kontzeptua eman ziguna eta gure gizarteko kontrolgabetasun eta lizentziagabetasun botere horretaz adi egoteko esan ziguna. Beraren eraginik handiena Sobietar Batasunarekin konkurrentziari egiteko ere zerikusirik ez daukaten gauzen bitartez eginga da. Estatu Batuetan aspalditik jakin dugu hegazkinuntzi nuklearrak zaharkituak zirela. Berauek marginalki izanen lirateke erabilgarri Ipar Vietnam bezalako boteregabetasun herria burrukatzeko –itsasaldetik gertu egonez zenbait bonbaketa osasuntsu eta terapeutiko egiteko. Baina honelako gerlekiko gure garra apaldu da; baldin eta aurrera jo badezagu, demagun, Nikaraguan, ibilgailu merkeagoak nahiko baliagarriak izanen lirateke. Misilak dauzkan edozein botere seriorekin, hegazkinuntziak zaurgarri izanen lirateke halaberharrez, hondartzarik gertuenera eroan beharko lirateke eta agian ez lukete beren eginbeharrik beteko. Baina itsas-hegazkilariek hegazkinak nahi zituzten, eta almiranteek untzi handi eder horiek nahi zituzten, eta aireko-enpresek airekoak saldu nahi zituzten, eta beraien arteko boterea Exekutiboan, Kongresuan eta jendearekin hain handia zen ezen inork, denbora luze batez, ezin baitzitzakeen beraiek uki. Azkenean, Carter presidentea gai izan zen hegazkinuntzi berrien produkzioan murrizte bat iragartzeko.

G: Baina sobietarrekin konkurrentzia oraingoz faktore erreala da. Seguraski beraiek armak ere produzitzen dituzte?

E: Oi, noski. Sobietar Batasunak bulegokrazia boteretsua dauka, bere barne, susmatu behar da, militar-bulegokrazia boteretsua daukakeena. Arma-sistemetan berrikuntza sobietarrek Estatu Batuetan antzeko berrikuntzak eragiten dituzte. Estatu Batuetan garatutako suntsidura-mota berri batek antzeko garapena justifikatzen du Sobietar Batasunean. Eta biok, beraiek eta gu, engranaia gorago batera igarotzen gara non guk sobietarrek izugarritzko zerbait egin lezaketela uste baitugu eta beraz geuk egiten dugu, eta, dudarik gabe, sobietarrek imajinatzen dutela gu edozer egiteko gai garela eta holakoxe zerbait beraiek egiten baitute. Badago egon prozesu guztietarako urtaro-alde bat ere. Arma sobietarren hazkundeari buruzko kezka Washington-en urtearen amaieran ailegatzen da beti bere mailarik alarmagarrienera, aurrekontu berria erabakitzeko etortzen deneko unean, alegia. Gero apalagotuz doa hurrengo Abendu edo Urtarrileko olatu berrirarte.

Armen lasterketa garrantzitsu eta kritikoa da —eta potentzialki fatala. Behin pentsatu genuen kontrastaketa ideologikoaren alde bat zela. Kapitalismoa versus komunismoa. Orain ikusi beharko genuke marro eskalaritzat. Alde bakoitzak beste aldeko konplexu militar-industrialak gehien behar duen ekintza egiten du aitzakia *norberak* egin nahi duen ekintza justifikatzeko. Gorengo ofizial amerikar batek —lanpostu ofizialetik kanpo dagoenez gero, Henry Kissinger zela esan dezaket— behin esan zidan Sobietar Batasuna eta Estatu Batuen arteko harremanak uler zitezkeela bakarrik, baldin eta ulertzen bazen gastu militarren aldekoak bi estatuetan bi gizarte zibilen kontra batuta zeudela.

G: Espero al daiteke zerbaitek apurtuko duela gurpil zoro hori? Izan al liteke herri-kontrakarrik Sobietar Batasunean edo Estatu Batuetan? Estatu Batuetan izan beharko luke, zeren jendeak bertan botere handiagoa baitauka.

E: Beharrezkoa da; eta akaso ez da esperantza faltsua. Jende gehienak, nik uste, bizirik iraun nahi du. Ikusi ere egin dugu ondasun eta zerbitzu publiko eta pribatu gehiagorako presioa bortitza dela. Eta, nahiz eta botere militarrek eta korporazioak elkarrekin sinbiotikoki lan egin, beraiek ez dira ahalguztidun. Uste ohi genuen gerlak lehertzen direnean eta bandak jotzen hasten direnean eta soldaduak martxatzen, gatazkarekiko kontrakar guztia desagertuko zela. Edo eta zegokeena ez-patriotikotzat, etsaiari laguntzat itoko zela. Hola izen zen Mundu-Gerla bietan. Baina Algerian, erresistentzia zibilak azkenean garaitu zuen bertako militar nagusiteria frantses zaharraren gerlarekiko engaiamendua. Gauza bera, Mendès-France-ri esker, Indotxinan. Eta are kasu ikusgarriagoa berrikitan Estatu Batuetan gertaturikoa izan da. Hastapenean gerla hotzaren aldeko aztoreek suposatu zuten gu Vietnam-en engaiatuz gero, txobinismo militarren indar guztiak biztuko zirela; herriak bere garuna izotzetan ezarriko zuela gerlak iraun bitartean. Aitzitik, beraren ustekabe eta zimikorako, bertan, Vietnam-en geundelako argudioen gero eta azterketa kritikoagoa gertatu zen. Jendeak galdetzen zuen ea zergatik bortxaturik geunden esperientzia frantsesaren ikasgai izugarriak berrikasteko, zergatik ginen gu hain erabakiak herri bat erreskatatzeko berak debotuki bilaturiko, atsegin eta merezi izandako iluntasunetik. Arazo hau unibertsitateetatik Kongresura eta jendaurrera zabaldu zen eta azkenean Lyndon Johnson presidentea eragin zuen gobernutik kanpora. Honek, guk Saigon-en defendaturiko gobernuaren benetako gaitasunik ezarekin batera, gure Vietnam-diko erretreta bortxatu zuen. Helikopteroen eguna ez zen izan oso gertakari atsegina, ez gure harrotasun

nazional dardarazteko ezer, bederen. Baina, ohartzekoa da jendeak ikaragarritzko gertakari hura gehien bat bere burutik kanpo ezarri zuela. Txarra izan zen baina gerla txar bat baino hobeagoa.

Beraz, herri-boterea oso indartsua izan daiteke higituz gero. Orain Estatu Batuetan badago egon presio handi bat SALT delakoaren alde, hau da, arma estrategikoen mugatzearen alde. Ez da hain ikusgarri nola Vietnam-go gerlaren kontrakoa, edo hain nabari beraren presioan nola armagileen presioan. Baina oso eragin sendar eta boteretsua da.

G: Demagun arrazoia garaile dela eta helburu militarretarako gastatutako ahalegin eta diru ikaragarria desbidera litezkeela etxagintza, osasun, heziketa eta antzeko gauza ez-militarretara. Birrinduko al luke honek sistema ekonomikoa? Zenbat egokitze izanen litzateke beharrezko?

E: Egokitzea oso zaila izanen zela pentsatzen ohi nuen, magnitudeak arras ezberdin direlako. B-1 bonbaireko pare baten kostuaz, Estatu Batuetako tamainu erdiko edozein hirik jendea garraiatzeko sistema bikaina eraiki lezake. Baina honez gero ez nago kezkatuta. Beharrian zibilen presioak inoiz pentsatu genuen baino handiagoak dira. Segurantzaren kostuak, bereziki pentsio-sistema, herri industrial guztietan, handiagoak dira, konturatzen ari gara, inoiz espero genuena baino. Kalkulu erratu izaugarri bat. Metropoli modernoetan muturreko kasua den New York zuzentzeko kostuak antzekoak dira. Beste kalkulu erratu izugarri bat. Eta gastu hauek handituz doaz, baserrietatik eta herri txiroetatiko fluxuagatik —nekazal pobreziarako irtenbide berria. Etorri berriek etxagintza, heziketa eta ongitasunerako laguntza behar izugarria dute. Eta, ingurugiro, arraza eta kultur ezberdinetako jendea batera etortzen den heinean, tirandurak lasaitzeko eta bakea

gordetzeko diru gehiago behar da. Guzti honetatik kanpo, kontsumo pribatu handiagorako presioa dago, jendeak bere esku egiten badu lan edo beltz baldin bada, onartzen ez baitu jadanik pobre izan eta bide estu eta txar batean bizi behar duenik. Beraz ez dut honez gero pentsatzen gastu militarrek helburu zibil baliagarri bilakatzean arazorik izanen genukeenik. Geure buruari galdetu behar diogu ea diru horren parte bat herri pobreetan produkzioa gehitzeko ez ote litzatekeen erabili behar laguntza moduan.

G: Ez al ginateke harriturik egonen ilargira gizonak bidaltzen dituen eta New York antzeko hiri bat porrot egitetik salbatzen ez duen gobernu batez?

E: Askotan esan dut jendeak bere interes propioa sentitzen duela eta denbora laburrean beraren defentsara gogor etortzen dela. New York izan liteke joera on horretatik salbuespen bat. Irainagatik matxinatu behar izan zuten. Hiriko zerbitzuek ez zuten oso efikazia handiaz funtzionatzen. Baina eskola, parke, zoladura, zaramalgo eta beste zerbitzu publikoetatik murriztea kriminala zen eta ondorioa zorigaitz nazional bat.

G: Puntu honetan, uste duzu zientzilariek eta teknikariek beren helburuetara jotzen dutela eta beren errenta pertsonala defendatzen dutela?

E: Baiezkoan egin dezakezu apustua. Beraiek botere handiena daukatenen artean egon litezke. Gai izan dira honako printzipiorako ia onarpen unibertsala lortzeko, alegia, jakituriaren mugak zabaltzen dituen edozein gastu on dela eta ez litzatekeela inoiz dudatan jarri beharko. Zientziarako edozein ordainketa-justifikapenaz zalantza egiteak arrapostu haserratzailerik edo etorkor bat sortzen du. Nik neronek ere kontu handia daukat honelako espekulazioaz. Behin edo birritan neure burua zerean aurkitu dut

kuriositate faltan, Saturnoaren eratzuneko harri koskor tipienen eduki kimiko, fisiko, biologiko edo estetikoaz, galdetuz ea horretan zenbait ehundaka milioi dolar gastatu beharko genukeen, New York-eko auzune txarrenak osatzearen orde. Baina Harvard-eko Irakasle-Elkartean ez dut inoiz amets egin honelako galderak egiteko; badakit nire joera antiintelektualekin haserrea baizik ez litzatekela egonen. Oso ausart sentitzen dut hori aipatzean orain.

Akaso, halere, neure kasua handiegitzen dut. Berriki espazio-azterketak zenbait murrizte izan du, ilargirako pasai-zerbitzu erregularraren garapena geldierazi dugu. Orain teknologia nuklearraren hazkundeak nora garamatzan eztabaidatu egiten da, eta orobat arraza genetikoki hobetzeko ahaleginen zuzentasuna, azkenaren beharra, Washington-eko bizitze sozialarekiko harreman luze batek argi eta garbi erakusten duen bezala. Nire kide diren zenbait zientzilari, beren buruari arakapen estua egin eta gero, arraza hainbeste hobeago litekeen galdetzera heldu dira. Beraz arlo sagratua den zientzia eta teknologian ere, antsia ikusten dugu gastuari buruz edo espero izandako kontrako erreakzioa sortzen duen joeraz.

G: Baina ez al dute zientzia eta teknologiak beren buruak erreskatatzen beraiek sortutako problematik? Zientziak olio gordinetik produktu kimiko baliagarriak ateratzeko bide bat lortu zuen. Beraz ez al dukete zientzialariek lortuko bide bat enpresa petrokimikoek kutsatu duten airea garbitzeko?

E: Ez naiz sartzen zientzia eta teknologiaren kontrako objektio orokorrean. Zera diot bakarrik, beraiek ez direla prozesu sozialetik kanpo. Indar politiko handiko jarrera dagoen lekuan, antsia sortzen da indar hori erabiltzen dueneko erabilerei buruz. Eta honek zientzilarientzat balio

du, korporazioetarako eta konplexu militar-industrialerako ere. Guztientzako gauza ona.

G: Utz iezadazu itzultzen berriro ere ekonomiako korporazio-boterera. Nola maneiatzen du korporazioak kontsumitzailea?

E: Gorengo arte bilakatu da, gehien ikertzen den arte-mota modernoa. Zera dugu, merkatalgo-ikerketaren, salmentabideen eta iragartzearen helburuak eta Estatu Batuetan telebista-industria finantziatzen duena. Industri plangintza modernoaren funtsezko alde bat da. Mitotik harantz ikusten dutenentzat, industri sistemen bateratasunaren agerpenik argienetako bat da —bateratasuna ez merkatuan, baizik eta plangintzan. General Motors edo Ford enpresek mila milioi dolar eta urte batzu ematen badituzte automobil berri bat diseinatuz eta bera produzitzen hasten badira, ezin ditzakete beren salmentak halabehar hutsean utz. Ezin daitezke hain zoro izan nola kontsumitzaileak bere subirotasun-nahia betetzeraino uzteko. Hori ekonomi zientziatzko testuliburuetan gerta daiteke baina ez mundu errealean. Beraz plangintza kontsumitzailearengana zabaltzeko behar dute, eta beraiek produzitu dutena kontsumitzaileak nahi izanen duela segurtatu.

G: Seguraski beste ekonomilari gehienak ez dirateke ados ikuspuntu honekin?

E: Bai, tradiziozaleak luebanean gorde dira puntu honetan —Estatu Batuetako Mendebaldeko bufalook bezalaxe atake bat jasaten dutenean, zirkulu bat eginez, buruak barrura begira eta gilborrak kanpora. Eta beraien sena zuzena da, zeren behin kontsumitzailearen subirotasunaren ideia joan eta gero, eta korporazioak boterea merkatuaren alde bietan daukala onarturik, sistema neoklasikoari kolpe hondatzaile bat ematen baitzaio. Merkatua benetan ez da luzeago botere beregain bat, baldin eta korporazio handiak kontrol, edo

eragin handia badauka bai saltzaileengan eta bai erosleengan. Halaz ere, esan behar dut, ekonomilari gazteagoek, buru zabalago eta pentsamolde irekiagokoek, onartu egiten dutela iragartze, merkataratze eta kontsumitzailearen maneiatzearen zereginak plangintza korporatiboaren aldetzat.

G: Ez al da hasi kontsumatzailea bere beharri-zanak hobeki ezagutzen eta nola egin kontra ikasten?

E: Bai. Kontrapisua sortarazten duen boterearen prozesu ezagun berbera edo botere kontrajartzaileak funtzionatzen du hemen. Kontsumitzailea maneiatzen duenak erresistentzia sortzen du. Honek informazio hobeago edukitzeko, produktuen segurtasun, iraunkortasuna eta kalitatea gobernatuko dituzten legeak lortzeko eta nahasgai kantzeroso, ez-jangai eta exotiko guztien ezaguteraztera bortxatzeko erakundera darama. Kontsumerismo deritzon mugimendua botere konpentsatzailea garatzeko botererako joera horren eredu miragarria da. Ralph Nader, esan behar da, ez zen bapatean agertu. Beraren mugimendua kontsumitzailea maneiatzeko korporazioen ahaleginetatik sortu zen. Korporazioak konturatu dira honetaz. Are gehiago, General Motors-en detektibeek bera arakatu zuten orain dela urte guti. Beraiek zerbait lotsagarri aurkitu nahi zuten —berak isilean iragarkiak ikusten zituela telebistan edo gosari-jaki ez-elikagarriak jaten zituela.

G: Eta orain gobernuetan kontsumitzaile-arazoetarako departamentuak ditugu.

E: Joera berberaren agerpide bat.

G: Eta zure herrian industriaren deserregulaziorako elkarriketak.

E: Kontsumitzailearen babesa oso urrun joan dela sentitzen duen jendearen erantzuna da hori. Eta deserregulazioari buruzko hizketa batzu nire kide ekonomilariengandik dator, uste baitute berorrek merkatua salba lezakeela. Ekonomi zientzian ere badago lekurik erromantze-ukitu baterako. Hoover Institutuan, Stanford-eko Unibertsitatearen campusean, eta Washington-eko Enpresa Amerikarraren Institutuan daude proposatzailerik printzipalenak. Stanford-eko jendea oso eruditua solemneak dira, Herbert Hoover-en mundua berreskuratzen ahalegintzen ari direnak; guztiz ideia baliotsua da, arkeologia intelektualaren antzeko zerbait. Behinola jite atzerakoiko eruditua urtetsu eta eskuindarrek paradisura joateko egiten zuten amets. Orain Enpresa Amerikarraren Institutura joateko.

Ez da egonen, noski, deserregulazio orokor bat, eta merkatua ez da berrerosita izanen. Baina nik ez dut kritikatzeko ahalegina; bere zaharkitasunari aitzitik dagoen jendea ulertu behar da eta berarekin bat etorri. Beraiek uste dute errazago dela mundua aldatzea beraiei ideiak aldatzea baino. Hori berezkoa da nahiz eta oso jarrera praktikoa ez izan.

G: *Esaten ari zara bizitze osoa elkarren kontrako botere-taldeen tratuketa-prozesu bihurtu dela?*

E: Agian ez bizitze osoa, baizik bizitzearen parte handi bat. Behinola, merkatuak arazo ekonomikoak erregulatzen zituen bitartean, orain arazo ekonomiko horiek gero eta gehiago dira gobernuaren babespean gertatutako interes-taldeen arteko tratuketaren emaitza. Prezio eta errenten politikaren garapena —gure EPPOa— da joera horren ondorioz garrantzitsu eta ikusgarria.

G: *Baina gizabanakoa zein talderi dagokion ardura izan edo ez, ez al da beti eta lehen-dabizikoz kontsumitzailea? Eta ez al da zure*

kontzertu politikoaren helburua, azkenean, kontsumitzailearen bizitze hobetzea?

E: Ez prezeski gehiago kontsumitzea, baizik eta bizikalitate hobeagotua isladatzen duen ingurugiro segurua eta giro atseginagoan gertatzea kontsumoa. Baina ez da hori bezain erraza. Jende gehienak bere burua lehendabizikoz ez du kontsumitzale bezala ikusten baizik eta produktugile bezala. General Motors, General Electric edo Shell-eko teknogituraren kideek beren buruez automobilen, ondasun elektrikoen edo produktu petrokimikoen manufakturatzailetzat jotzen dute, etxagintza, janari, osasun edo whiskey-aren kontsumitzailetzat jo ordez. Baserritarrek beren buruak lehendabizi azienda, gari, tabako, kotoi eta ardoaren produktugiletzat hartzen dituzte, ez janari, jantzi edo zerbitzu publikoen kontsumitzailetzat. Lepo urdin edo lepo zuriko langileak lehendabizikoz bere lanpostu eta soldataz pentsatzen du. Eta hola segitzen du. Ekonomia politiko gehiena produktugile-interesen garatzeaz eta bakerazteaz axolatzen da. Produktugilearen interesa espezifiko eta bateratua da, kontsumitzailearen interesa ordea orokor eta hedatua. Beraz, maila gutienezko batetan, denbora luzeago behar du kontsumitzaile-interesak bere burua mugitzeko eta bere arazoak ezaguterazteko. Gasolina edo automobilen kontsumitzaileek dirua batu behar dute Washington-en presio-talde bat pagatzeko. Produktugileek berriz jo dezakete beren altxor korporatibo handi xamarrera. Beraz kontsumitzaile-interesa ez da hala-beharrez erabakior bizitze ekonomikoa bilakatu den prozesu-tratuketa handian.

G: Tratuketa orokor horrek esan nahi al du ekonomia zientzia zaharkitua dela?

E: Bai, baina baldin eta garrantzitsua dena kanpo uzten duen nahierako lerro bat bere inguruan marrazten badu bakarrik. Ekonomi zientziaren definitzeak balio izateko

merkatuaren operazio inbertsonalaren menpean baldin badago, orduan zaharkituta dago. Baina ez da hain mugatua izan behar, eta honekin ekonomilari, gehienbat gazte, kopuru hazkor bat ados egonen litzateke. Belaunaldi bat atzerago, ekonomi zientzia neoklasikoarekiko erreferentzia bat, merkatuarekiko bere engaiamenduarekin, deskribatzailea zen. Orain, askorentzat, peioratiboa da. Eta, fedearen defendatzaileentzat, zaharkitasunaren froga ez datza beraien kontrakoen argudiotean, baizik eta gomendioen emaitzetan. Politika ekonomikoan aldaketa-aro batera heltzen ari garela uste dut. Baina, hitz egiten dugun bitartean, Estatu Batuetako oinarrizko politikak —moneta-politika eta politika fiskala— oraindik suposatzen du merkatuak diseinu neoklasikoaren arabera funtzionatzen duela. Prezio eta errenten gaineko boterean ez diela amore eman korporazioei, sindikatuiei, nekazal erakundeei edo gobernuan eragina duten beste taldeei. Eta ekonomilariak, aieru honi jarraituz, berek gehien nigarreztatzen dutena eta aurrean garriena dena ari dira lortzen, alegia, inflazio eta langabeziaren konbinazioa. Hauxe da arloaren zaharkitasunaren froga tinko eta eskapaezina arloa bera estu definitzen denean.

Are txarrago, merkatuarekiko konfidantza injustiziarako maskara bilakatu da, apropos erabiliko balitz, askok defendatuko ez lukeena. Inork ez luke deliberatuki onartuko, edo ez askok behintzat, inflazioa kontrolatzeko kostua gazte, trebatugabe, gutiengokide edo horiek hirurok direnengan ezarriko duen moldaketa bat. Baina horixe da orain moneta-politika eta politika fiskalaz fidatzearen emaitza, merkatuaren efektibotasun ahuldugabea onartzen duten neurriak berak.

Merkatua ere botere korporatiboaren ariketaren gaineko estalpena da. General Motors, Lockheed, Shell, Uniliver edo Dassault enpresek erabili duten boterea ez du ezerk maskaratzen hain hobeki nola operazio korporatibo guztiak

merkatuaren pean daudelako gazteen etengabeko hezkuntza. Aitzitik, ezerk ez luke lortuko hainbeste jaramon egineraztea botere korporatiboari eta administrazio ekonomikorako botere horren ondorioei nola azken egun hauetako gure elkarriketaren ildotik ikasgelako heziketa eta eztabaida orokor batek. Ikasleak egia desegokienekin buruan aterako lirateke ikasgelatik; funtzionamendu eskasaren halabeharra baldin eta norbera merkatuaz fidatzen bada, eta orobat neurri eta iniziatiba berrien nahitaezko beharra, sistemak propioki funtzionatu behar badu, ikusiko lituzkete. Beraz merkatua ez da soilik zaharkituta; diru-arrazoi pertsonal on edo trakeskeria intelektualagatik errealtate modernoari itzuri nahi dioten, edo gauzak diren moduan gorde nahi dutenen morroia ere da bera.

G: Ez al dugu behar izen bat errealtate berriarekin tratatzen duen jendearentzat?

E: Hola uste dut. Baina akaso "ekonomilari politikoa"-k luzeago iraunen du. Errealtatea garrantzitsuagoa da izena baino.

G: Gogoa galdu al duzu?

E: Gaztea ez izateagatik bakarrik eta etorkizunean datorren aldaketan guztiz engaiatuta egiteko parada bat ez ikus-teagatik. Errentaren gainean eskakizun ezberdinak errekontziliatzen dituen eta merkatuari aukera eginkorra —eta bidezkoa— ideiatzen dion sistema baten diseinua guztiz ernagarri izanen da. Gudukak miragarri izanen dira, aberatsen larritasuna puntako. Ona izanen da ekonomilari politikoentzat; beren konputagailuekin, konkurrentziadun merkatuen portaeraren erduekin eta emazte maiteekin pozik direnek ere pentsatzera bortxaturik izanen dira. Azken ehun urteetako esperientziaz ere badakigu, eta bereziki azken mendearen erdiarenaz, sistemak joera

daukala hainbeste inprobisazio eta zuzenketa egiteko. Hori enfatizatzen dut berriro. Eta aurrerapen ikuskor eta handia ere egon daiteke ekonomia politikoan. Profesiorako epe miragarri bat izanen da edo eta izan daiteke.

Euskaratzailearen hiztegi ttipia

Itzulpen honetan agertzen diren zenbait hitzen argipena, euskaraz zein erdaraz, jarri dut irakurlegoari akaso lagungarri gerta dakiokeelakoan. Andolin Eguzkitza-ren laguntzaz zenbait proposamen berri egin ditut, hala nola lexikoan **nagusiteria** bai eta hitzak elkartzeko moduan ere.

autonespen: self-approval
atzerapen: recession
aurrekontu: budget
aurreratu: to save
aurrezkiak: savings
babesle: protector
baimengarri: permitigarri
bakerazte: errekontziliatze
baliagarritasun marginal: marginal utility
balio: value
beharrizan: behar, need
berpizkunde: errenaisantza
bulegokrazia: bureaucracy
burtsa: stock exchange
ekoizkor: produktibo
ekoizkortasun: produktibitate
eraginkortasun: efikazia, efficiency
eratzailer: editor
eskola-gaitasun: eskola-konpetentzia
flotatzaile: floating
garapen: development
garun: burmuin
gertagarri: possible
hartzekodun: creditor

hazkunde: growth
 hodeiertz: horizon
 industrialdu: to industrilize
 inflazio-eragile: inflationary
 interes-tasa: interest rate
 irudikatu: imajinatu
 kartel: cartel
 konkurrentziadun: competitive
 kontserbakor: conservative
 kopuru mailegatu: fondo mailegatu, borrowed funds
 korritu: revenue, return, interest
 korritu-tasa: rate of interest
 kudeatu: to manage
 lanindar-ekoizkortasun: labor productivity
 malgutasun: flexibilitate
 mailegatu: to borrow
 mailegu: loan
 maileguz eman: to lend
 marginal: marginal
 ments: defizit
 merkatalbanku: banku komertzial
 modernatu: to modernize
 moneta-politika: monetary policy
 mozkin: profit
 murrizpen: restriction
 murriztu: to limit, restrain, cut down, restrict
 nagusiteria: establishment
 nazionaldu: to nationalize
 negoziogizon: businessman
 ongizatezko estatu: welfare state
 sozialdu: to socialize
 truke: exchange
 zaharkitu: to become obsolete
 zerga: tax
 ziurtagiri: certificate
 zordun: debtor